

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
О.О. БОГОМОЛЬЦЯ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОЛОМІЄЦЬ ТЕТЯНА В'ЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 378.6:61].01:[615-051:005.336.2]](477)(043.3)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ
ФАРМАЦЕВТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ
ОСВІТИ**

015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Т.В. Коломієць

Науковий керівник: Артемова Любов Вікторівна, доктор педагогічних наук,
професор

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Коломієць Т. В. Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей у закладах вищої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). – Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Київ, 2020.

У дисертаційній роботі обґрунтовано доцільність використання педагогічних технологій формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у закладах вищої медичної освіти.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в межах проведеного дослідження:

- вперше виокремлено змістові лінії фахової комунікативної компетентності (ФКК) студентів фармацевтичних спеціальностей при вивченні гуманітарних дисциплін; розроблено компонентно-рівневу структуру ФКК, обґрунтовано та апробовано педагогічні технології формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей засобами ІКТ у процесі навчання гуманітарних дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Психологія спілкування», «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації», перевірено ефективність їх застосування у процесі навчання цих дисциплін;

- схарактеризовано рівні та показники сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей, визначено критерії для їх встановлення;

- розроблено модель формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін, аргументовано її ефективність для фахової підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей;

- подальшого розвитку й вдосконалення набули форми, методи і засоби навчання гуманітарних дисциплін студентів фармацевтичних спеціальностей.

У першому розділі «Теоретичні засади формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей у сучасних українських і зарубіжних дослідженнях» здійснено комплексний аналіз науково-педагогічних джерел з проблеми дослідження, визначено поняттєво-термінологічний апарат, проаналізовано підходи до трактування поняття «фахова комунікативна компетентність», обґрунтовано методологічні принципи застосування ІКТ у процесі вивчення гуманітарних дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації», «Психологія спілкування», а також з'ясовано особливості процесу формування ФКК засобами ІКТ.

Визначено сутність терміну «ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей», яке тлумачимо як інтегративну особистісну характеристику фахівця, в основі якої лежать теоретичні знання, практичні вміння й навички, професійні комунікативні якості, які зумовлюють свідоме ставлення студентів фармацевтичних спеціальностей до діалогічної взаємодії із суб'єктами професійного спілкування.

Досліджено структуру ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей, в якій виокремлено такі основні компоненти: поведінковий, когнітивний і діяльнісний, кожен з яких відіграє свою роль у формуванні ФКК, потребує окремих засобів та підходів для розвитку та інструментарію для діагностування рівня сформованості.

В основу *поведінкового компонента* покладено вміння визначати мету комунікації, емоційно налаштовуватися на спілкування з іншими учасниками комунікаційного процесу, застосовувати ефективні стратегії та тактики спілкування залежно від професійної ситуації, застосовувати технології конструктивного розв'язання професійних конфліктів. *Когнітивний компонент* передбачає знання, пізнавальні вміння й навички, що забезпечують якість виконання фахівцем професійної комунікативної діяльності. *Діяльнісний компонент* визначає уміння аналізувати професійні ситуації спілкування, навички конструктивної взаємодії з учасниками фахового спілкування,

комунікативну лабільність і наявність фахових комунікативних якостей у студентів фармацевтичних спеціальностей. Цей компонент дозволяє їм успішно здійснювати професійне спілкування.

Визначено принципи (індивідуалізація, диференціація, інтенсифікація), дидактичні функції та напрямки використання ІКТ під час аудиторної та самостійної роботи студентів фармацевтичних спеціальностей. До головних дидактичних функцій, які реалізуються за допомогою ІКТ, віднесено такі: *пізнавальна* (використовуючи ІКТ та Інтернет, можна отримати необхідну інформацію, а також використовувати навчальні програми з повнотекстовим наповненням, звуковим супроводом, зображеннями, відео, які орієнтовані на пізнавальну активність студентів), *розвивальна* (робота студентів з навчальною програмою, крім активації лексики, сприяє розвитку таких необхідних пізнавальних процесів, як сприйняття, критичне та логічне мислення, пам'ять, уява), *тренувальна* (за допомогою комп'ютерних програм студенти мають можливість самостійно організувати фахову комунікацію, тренуватись діалогічному та монологічному мовленні, здійснювати перевірку власного рівня знань і вмінь з кожної конкретної теми, визначити прогалини, допрацювати матеріал для їх заповнення, повторювати завдання декілька разів для поліпшення власних результатів), *діагностична* (використовуючи ІКТ, викладач має змогу швидко здійснити контроль і з'ясувати рівень засвоєння навчальної теми студентами), *комунікативна* (під час роботи студентів з навчальними програмами, ведучи діалог з комп'ютером, студенти долають бар'єр боязливості).

У другому розділі «Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей засобами інформаційно-комунікаційних технологій» обґрунтовано добір педагогічних технологій для формування в студентів фармацевтичних спеціальностей ФКК та методика їх застосування у процесі навчання гуманітарних дисциплін. Розроблено та науково обґрунтовано окремі компоненти (засоби, форми, методи) методики навчання іноземної мови (за

професійним спрямуванням), курсів за вибором «Психологія спілкування», «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації».

Встановлено, що курс «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» та курси за вибором «Етика», «Психологія спілкування», «Теорія і практика професійної комунікації» потребують доповнення:

- комунікативними та інтерактивними методами навчання: кейс-метод, метод проєктів, метод емпатії, рольові ігри, мозковий штурм, конференція, створення мультимедійної презентації (ММП) тощо;

- спеціальними додатковими засобами: ММП з фахової тематики, смислові граматичні та лексичні опори (схеми, таблиці, малюнки), аудіо- та відеоматеріалами (аудіо- та відеозаписи, відео з мережі Youtube);

- формами роботи (груповою, парною, індивідуальною та дистанційною роботою із засобами ІКТ).

Розроблено модель формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, яка складається із взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів:

- *цільовий* – представлений метою, підходами, принципами процесу формування ФКК;

- *організаційний* – обґрунтований сукупністю педагогічних умов формування ФКК та взаємодією суб'єктів навчального процесу;

- *методичний* – визначений методами, засобами та формами навчання;

- *результативний* – виражений критеріями та рівнями сформованості ФКК.

Визначено та обґрунтовано *психолого-педагогічні* (автономність оволодіння ФКК, домінування комунікативного методу навчання на основі принципів гуманістичної педагогіки, вибір комунікативно-гуманістичної стратегії навчання і виховання, опора на єдність усвідомлюваних і неусвідомлюваних компонентів психічної діяльності студентів, мотивація розвитку автономних ціннісних орієнтацій навчання, забезпечення розвитку навчально-пізнавальної творчої діяльності студентів, побудова освітнього

процесу на основі використання педагогічного прихованого впливу, використання переходу станів очікування і діяльності через зміну релаксації і напруги активності і реактивності студентів, актуалізація індивідуального і групового стилю навчальної взаємодії, розвиток особистісної та колективної свідомості студентів) й *організаційно-методичні* (презентація, активізація фахової навчальної інформації в ситуативно-комунікативному контексті майбутньої професійної діяльності студентів фармацевтичних спеціальностей, паралельність розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності в напрямі від усних – до письмових форм фахової комунікації, організація навчання на основі автентичних засобів навчання, застосування вербальних і невербальних засобів слухової і зорової візуалізації змісту навчальних матеріалів, забезпечення фахового контексту навчання, мовленнєвий характер навчання, театралізація і драматизація процесу засвоєння в межах рольових і ділових ігор під час формування ФКК, введення збільшених об'ємів навчальної інформації, розвиток професійних якостей студентів фармацевтичних спеціальностей в умовах фахової навчальної діяльності як складової професійної культури, системність і структурність циклічного введення лінгводидактичних і мовленнєвих аспектів навчання, диференціація та інтеграція текстових структур навчального матеріалу, діалогізація та монологізація матеріалів навчальних засобів і текстових продуктів навчальної діяльності) умови, що забезпечують ефективне формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, які охоплюють сукупність методів (кейс-метод, метод проєктів, рольова гра, мозковий штурм, дискусія, студентська конференція, метод емпатії), форм (групова, парна або індивідуальна робота студентів) і засобів навчання (підручник, посібник, ММП, комп'ютер, планшет, ноутбук, комп'ютерні програми, інтернет-ресурси), спрямованих на розвиток мовленнєвих навичок; системи доцільно підібраних комунікативно-орієнтованих завдань і вправ.

Виокремлено типи й види ІКТ, які доцільно використовувати на заняттях з гуманітарних дисциплін у процесі підготовки студентів фармацевтичних

спеціальностей. Це є мультимедійні ресурси (ММП, електронні фахові журнали, канали мережі Youtube, групи та спільноти в соціальній мережі Facebook); гіпертекст (посилання на певне Інтернет-джерело або Інтернет сторінку, створення квестів за допомогою додатка Quizlet); комп'ютерні програми, як основний засіб для автоматизованого контролю знань (наприклад, фаховий електронний посібник, комп'ютерні тренажери для закріплення граматичних навичок та вмінь); інтернет-ресурси, як джерело самоосвіти (наприклад, такі електронні журнали, як: PharmaTimes, BioPharm International, Copybook – Pharmaceutical News, Chemist+Druggist; такі канали в мережі Youtube, як: Pharmacy, Solution-Pharmacy; такі спільноти та групи в соціальній мережі Facebook, як: Pharmacy, Pharmacology, Medical English).

Визначено критерії, схарактеризовано рівні та показники сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей при вивченні гуманітарних дисциплін. Виокремлено когнітивний, поведінковий та діяльнісний компоненти ФКК. Для когнітивного компонента найбільш значущим було визначено інформаційно-комунікативний критерій; найбільш значущим критерієм поведінкового компонента визначено регуляційно-комунікативний, для діяльнісного компонента – професійно-комунікативний.

Описано рівні (низький, середній і високий) сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей, кожен із яких має власні характеристики. У студентів фармацевтичних спеціальностей з *високим рівнем* сформованості ФКК знання у сфері фахового спілкування мають глибокий теоретичний характер, системні і цілісні; студенти вміють грамотно вести діалог; здатні успішно розпізнавати поведінку іншої людини; володіють навичками ефективного слухання, які сприяють продуктивному спілкуванню; легко встановлюють контакти з іншими людьми; із співчуттям ставляться до переживань іншої людини; здатні оцінювати власні дії при спілкуванні; у студентів з *середнім рівнем* сформованості ФКК знання у сфері фахового спілкування є емпірично ситуативними, з частковим узагальненням; студенти здатні вести діалог, але на недостатньо високому рівні; розпізнають поведінку іншої людини тільки на

інтуїтивному рівні; володіють слабо розвиненими навичками ефективного слухання, що перешкоджає продуктивному спілкуванню; здатні знаходити оптимальні способи спілкування, що ведуть до розвитку доброзичливості; власні дії оцінюють правильно, але не в усіх ситуаціях спілкування; у студентів з *низьким рівнем* сформованості ФКК знання у сфері фахового спілкування поверхневі, недієві; студенти не вміють аргументовано вести діалог; не здатні розпізнавати поведінку іншої людини; відмічається погане володіння навичками ефективного слухання, що перешкоджає продуктивному спілкуванню; студентам важко встановлювати контакти з іншими людьми; байдужі до переживань іншої людини; не достатньо добре оцінюють власні дії при спілкуванні.

У третьому розділі «Експериментальна перевірка ефективності педагогічних технологій формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей» розроблено інструментарій для діагностування рівнів сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей, експериментально перевірено ефективність методики формування ФКК засобами педагогічних технологій, проаналізовано результати педагогічного експерименту з використанням методів математичної статистики.

Експериментальне дослідження мало за мету перевірку ефективності методики формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей під час навчання гуманітарних дисциплін і складалося з таких етапів: констатувально-пошукового, формувального та завершального.

Аналіз результатів констатувально-пошукового етапу педагогічного експерименту засвідчив недостатню сформованість ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей, дав змогу проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки та окреслити шляхи досягнення якісно нового рівня ФКК у процесі навчання гуманітарних дисциплін. На цьому етапі використовувалися такі види експериментальної роботи: тестування, анкетування, самооцінювання студентів, опитування, бесіди в фокус-групах, педагогічне спостереження. В рамках констатувально-пошукового етапу була розроблена система вправ, які мають

комунікативну спрямованість, на заняттях значно більше уваги почали приділяти фаховому спілкуванню, був проведений аналіз дидактичного потенціалу інноваційних технологій та оцінена результативність їх поєднання з традиційними, проведено пілотний експеримент з апробації педагогічних технологій формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей під час навчання гуманітарних дисциплін, за результатами якого встановлений мінімальний обсяг вибірки для отримання статистично значущих результатів. На цьому етапі педагогічного експерименту були сформовані репрезентативні вибірки, які утворили контрольну групу (КГ) чисельністю 102 студента та експериментальну (ЕГ) чисельністю 100 студентів.

На формувальному етапі педагогічного експерименту досліджувалася ефективність методики формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей. Порівняльний аналіз отриманих результатів сформованості ФКК засвідчив суттєве переважання кількості студентів з високим рівнем в ЕГ – 29 осіб (29,00%) порівняно з кількістю студентів у КГ – 13 осіб (12,75%); у студентів ЕГ, порівняно з КГ, суттєво збільшилася також кількість студентів, що мають середній рівень сформованості ФКК – 55 осіб (55,00%) порівняно з кількістю студентів у КГ – 47 осіб (46,08%).

Доведено, що динаміка зростання рівня ФКК в студентів ЕГ не викликана випадковими причинами, а є наслідком комплексної реалізації апробованих нами педагогічних технологій формування ФКК (застосовувався критерій Пірсона).

На завершальному етапі педагогічного експерименту формулювалися висновки, рекомендації та оформлювалися результати експериментальної роботи.

За результатами експерименту можемо констатувати, що студенти ЕГ мають суттєвіші позитивні зміни рівня сформованості ФКК порівняно зі студентами КГ. Високий рівень сформованості ФКК у студентів ЕГ збільшився на 20,00% порівняно з 5,89% студентів у КГ, середній рівень збільшився на 2,00% порівняно з 4,90% студентів у КГ, а низький рівень зменшився на 28,00% порівняно з 10,79% студентів у КГ. Методами математичної статистики

показано, що зміни в ЕГ є статистично значущими.

Результати дослідження можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти, що готують студентів фармацевтичних спеціальностей, а також у системі післядипломної фармацевтичної освіти; у процесі укладання типових навчальних програм, написання посібників тощо. Основні положення та результати дослідження можуть стати теоретико-практичною основою для подальших досліджень у сфері професійної освіти, зокрема професійної підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Ключові слова: фахова комунікативна компетентність, студенти фармацевтичних спеціальностей, гуманітарні дисципліни, педагогічні технології, медичні заклади вищої освіти.

ABSTRACT

Kolomiets T. V. Pedagogical Technologies of Professional Communicative Competence Formation in Students of Pharmaceutical Specialties in Establishments of Higher Education. – Manuscripted scientific qualification paper.

The thesis for PhD in Philosophy degree, specialty 015 Professional education (by specializations). – O. O. Bogomolets National Medical University, Kyiv, 2020.

The thesis is devoted to studying pedagogical technologies of professional communicative competence formation in students of pharmaceutical specialties in the process of studying humanities in establishments of higher medical education.

The scientific novelty of the study outcomes deals with the following:

– for the first time content lines of professional communicative competence in students of pharmaceutical specialties in the process of studying humanities were defined; the component-level structure of professional communicative competence was developed, its significance for future pharmaceutical professional activity was argued; pedagogical technologies of professional communicative competence formation in students of pharmaceutical specialties by means of ICT in the process of studying humanities “Foreign language (due to vocational direction)”, “Psychology of

communication”, “Ethics”, “Theory and practice of professional communication” were developed and proved; the efficiency of their realization in the process of teaching these disciplines was tested;

- the criteria, indicators and levels of professional communicative competence formation in students of pharmaceutical specialties were developed; the model of formation of professional communicative competence in students of pharmaceutical specialties during the studying process of humanities was developed.

- forms, methods and means of studying in the process of professional communicative competence formation in students of pharmaceutical specialties have been further developed and improved.

In the first chapter – “Theoretical aspects of the professional communicative competence formation of students of pharmaceutical specialties in modern Ukrainian and foreign researches” – scientific pedagogical literature about the professional communicative competence was analyzed; structure, content and components of the professional communicative competence were determined; implementation of ICT during the study of “Foreign language (due to vocational direction)”, “Psychology of communication”, “Ethics”, “Theory and practice of professional communication” was proved.

The nature of the professional communicative competence of students of pharmaceutical specialties was defined, and it is demonstrated as an integrated concept that has theoretical knowledge, practical skills and professional communicative qualities that specify conscious attitude of students of pharmaceutical specialties to a dialogical cooperation with subjects of professional communication.

The components of the professional communicative competence in students of pharmaceutical specialties were indicated that include behavioral, cognitive and active components that are the criteria of its development.

The principals, didactic functions and directions of ICT usage during auditorial and self-study education of students of pharmaceutical faculty were determined. The main didactic functions of ICT are cognitive, developmental, training, diagnostic and communicative.

In the second chapter – “Pedagogical technologies of professional communicative competence formation in students of pharmaceutical specialties by means of ICT” – pedagogical technologies of the professional communicative competence formation in students of pharmaceutical specialties and their realization in the teaching process of humanities were proved. Particular components (means, forms and methods) of methodological system of “Foreign language (due to vocational direction)”, “Psychology of communication”, “Ethics”, “Theory and practice of professional communication” teaching were formulated and proved.

The disciplines “Foreign language (due to vocational direction)”, “Psychology of communication”, “Ethics”, “Theory and practice of professional communication” were supplemented by:

- communicative and interactive teaching methods: case study, methods of projects, empathy, role games, brainstorming, conference, multimedia presentation;
- special additional means (multimedia presentation of professional topics, semantic grammatical and lexical schemes, tables and figures, audio- and video materials);
- forms of work (grouped, paired, individual and distance work by means of ICT).

The model of formation of the professional communicative competence in students of pharmaceutical specialties during the study of humanities was developed. The model consists of interrelated and interdependent components:

- *purposive* – is represented by an aim, approaches and principals of formation of the professional communicative competence;
- *organizational* – the set of pedagogical conditions of the professional communicative competence formation and interaction of subjects of educational process were proved;
- *methodical* – methods, forms and means of teaching were defined;
- *resultative* – criteria and levels of formed professional communicative competence were defined.

The criteria, levels and components of formed professional communicative

competence in students of pharmaceutical specialties during the study of humanities were defined and characterized. The cognitive, behavioral and active components of the professional communicative competence were defined and described. The most important criterion for the cognitive component is information-communicative; for the behavioral component – regulation-communicative; for the active component – professional-communicative.

The levels of formed professional communicative competence in students of pharmaceutical specialties are described; each level has its own characteristics and is defined as low, medium and high.

The pedagogical, organizational and methodological conditions that provide effective formation of the professional communicative competence in students of pharmaceutical specialties during the studying process of humanities are defined and justified. These conditions include methods (case method, project, role game, brainstorm, discussion, conference, empathic method), forms (work in groups, pairs or individually), means and tools (textbook, multimedia presentation, computer, tablet, laptop, computer programs, Internet resources) of study that are directed to the formation of communicative skills.

In the third chapter – “Experimental testing of pedagogical technologies effectiveness of professional communicative competence formation in students of pharmaceutical specialties” – methodological system of diagnosis of formed levels of the professional communicative competence in students of pharmaceutical specialties was developed; the effectiveness of pedagogical technologies of professional communicative competence formation was experimentally tested. Experimental research was conducted in order to check the effectiveness of pedagogical technologies of professional communicative competence formation in students during the study of humanities and consisted of three stages: ascertaining, forming and final.

Analysis of results of ascertaining experiment showed that it was paid insufficient attention to the formation of the professional communicative competence in students of pharmaceutical specialties during the study of humanities: a little quantity of communicative tasks was used.

During the forming stage of the pedagogical experiment control group (102 students) and experimental group (100 students) were chosen; pedagogical technologies of formation of the professional communicative competence in students of pharmaceutical specialties during the study of humanities were approved.

During the final stage of the pedagogical experiment analysis, systematization, statistical analysis, conclusions, recommendations and results of the conducted experiment were made.

The comparative analysis of obtained data of formed professional communicative competence in students of pharmaceutical specialties showed that 29 students (29,00%) of the experimental group have high level of formed professional communicative competence in comparison with 13 students (12,75%) of the control group; 55 students (55,00%) of the experimental group have medium level in comparison with 47 students (46,08%) of the control group. The components of formed professional communicative competence have more positive changes in the experimental group rather than in the control group.

It is proved that obtained results of formed professional communicative competence in students of the experimental group are not accidental but are the consequences of complex realization of developed pedagogical technologies of professional communicative competence formation (Pearson's χ^2 test was applied).

According to the experimental results after testing, interviewing, questioning and discussion with the students of the experimental and control groups it was possible to state that the experimental group has higher level of formed professional communicative competence in comparison with the control group. High level of formed professional communicative competence in the experimental group increased by 20,00% in comparison with 5,89% in the control group; medium level increased by 2,00% in comparison with 4,90% of the control group; low level decreased by 28,00% in comparison with 10,79% of the control group.

The results can be used by teachers of institutions of higher education that train students of pharmaceutical specialties, as well as in the system of postgraduate pharmaceutical education; in the process of drawing up typical curricula, manuals, etc.

The main points and results of the study can become a theoretical and practical basis for the further research in the field of professional education, in particular, the professional training of students of pharmaceutical specialties in institutions of higher education.

Key words: professional communicative competence, students of pharmaceutical specialties, humanities, pedagogical technologies, medical establishments of higher education.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Монографія

1. **Коломієць Т. В.** Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів у закладах вищої медичної освіти: монографія. Київ, 2019. 180 с.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. **Коломієць Т. В.** Психолого-педагогічні та організаційно-методичні умови формування фахової комунікативної компетентності у майбутніх провізорів при кредитно-модульній системі навчального процесу. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*; додаток 1 до вип. 31. Том II (44): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К.: Гнозис, 2013. С. 136–143.

3. **Коломієць Т. В.** Використання інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у процесі вивчення гуманітарних дисциплін підготовки майбутніх провізорів. *Збірник «Педагогічна теорія і практика» Київського міжнародного університету*. Київ: КиМУ, 2014. Вип. 5. С. 231–247.

4. **Коломієць Т. В.** Дидактичні принципи використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у процесі викладання гуманітарних дисциплін на фармацевтичному факультеті НМУ імені О.О.Богомольця. *Гуманітарний*

вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»; додаток 1 до вип. 36. Том 4 (64): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К.: Гнозис, 2015. С. 237–244.

5. **Kolomiets T. V.** Model of formation of professional communicative competence in future pharmacists in higher educational establishments. *Педагогічна теорія і практика: зб. наук. праць*. К.: КиМУ, 2018. Вип. 2 (7). С. 210–225.

Статті у наукових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних

6. **Коломієць Т. В.** Результати сформованості фахової комунікативної компетентності у майбутніх провізорів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін після проведення формувального експерименту. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2016. №5. С. 344–348.

Статті у зарубіжних виданнях

7. **Kolomiets, T. V.** Methods and forms of teaching during the formation of the professional communicative competence in future pharmacists with ICT. *Prospects for development of education and science. Collection of scientific articles*. Academic Publishing House of the Agricultural University. Plovdiv, Bulgaria, 2016. P. 304–308.

8. **Kolomiets, T. V.** Communicative competence as the basis of professional activity of future pharmacists. *European Sciences review. Scientific journal*. 2019. № 5–6. P. 55–57.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. **Коломієць Т. В.** Комунікативний метод при формуванні професійної комунікативної компетентності спілкування студентів-фармацевтів на заняттях з іноземної мови. *Психологія і педагогіка: Актуальні питання XXI століття: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25–26 листопада 2011 р.)*. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2011. С. 56–57.

10. **Коломієць Т. В.** Організаційно-методичні умови реалізації формування професійної компетентності спілкування у студентів немовних ВНЗ

при кредитно-модульній системі організації навчального процесу. *Актуальні проблеми іншомовної комунікації: лінгвістичні, методичні та соціально-психологічні аспекти*: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-метод. конф. (м. Луцьк, 24 квітня 2012 р.). Луцьк, 2012. С. 38–39.

11. **Коломієць Т. В.** Сучасні проблеми формування фахової комунікативної компетентності. *Проблеми інтеграції національних закладів вищої освіти до Європейського освітнього середовища*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-метод. конф. Том 1: Проблеми взаємної адаптації систем вищої освіти. (м. Харків, 29–31 жовтня 2012 р.). Харків: Вид-во «Форт», 2012. С. 43–45.

12. **Коломієць Т. В.** Технічне забезпечення комунікацій у фармації. – *Мовна комунікація: наука, культура, медицина*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. до 55-річчя Тернопільського державного медичного університету імені І.Я. Горбачевського. (м. Тернопіль, 9–10 жовтня 2012 р.). Тернопіль: ТДМУ, 2012. С. 63–65.

13. **Коломієць Т. В.** Язык специальности как фактор профессионального развития студентов-фармацевтов при изучении английского языка. *Теория и практика образования в современном мире*: материалы междунар. заоч. науч. конф. (м. Санкт-Петербург, лютий 2012 р.). Санкт-Петербург, 2012. С. 325–328.

14. **Коломієць Т. В.** Основні показники сформованості фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів при вивченні іноземної мови (за професійним спрямуванням). *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ–Вінниця, 2015. Вип. 43. С. 320–324.

15. **Коломієць Т. В.** Формування стратегій та тактик фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів на заняттях з гуманітарних дисциплін. *Дослідження молодих вчених у контексті розвитку сучасної науки*: матер. 5-ї щорічної Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9 квітня 2015 р.). К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. С. 101–106.

16. **Коломієць Т. В.** Досвід впровадження Болонського процесу на кафедрі іноземних мов НМУ імені О.О. Богомольця (на прикладі фармацевтичного факультету). *Європейський вибір України в контексті світових політичних процесів*: матер. 14-ї міжнар. конф. наук.-пед. працівників. (м. Київ, 14 березня 2019 р.). К.: КиМУ, 2019. Т. 1. С 326–331.

17. **Коломієць Т. В.** Застосування додатку quizlet для формування лексичної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей. *Сучасні стратегії розвитку університету в контексті євроінтеграції*: зб. матеріалів XXV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21–22 травня 2020 р.). К.: КиМУ, 2020. Т.1. С. 203–206.

18. **Коломієць Т. В.** Використання педагогічних кейсів у процесі професійної підготовки викладача вищої школи. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки*: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти. (м. Рівне, 21–22 травня 2020 р.). Ч. 2. Рівне: НУВГП, 2020. С. 148–155.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	21
ВСТУП.....	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ І ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	31
1.1. Сучасні тлумачення проблеми формування фахової комунікативної компетентності та шляхи її вирішення в теорії та практиці.....	31
1.2. Мова спеціальності як чинник професійного розвитку студентів фармацевтичних спеціальностей.....	52
1.3. Вимоги до формування фахової комунікативної компетентності під час вивчення гуманітарних дисциплін навчального плану підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей.....	61
1.4. Місце інформаційно-комунікаційних технологій у сучасних педагогічних технологіях навчання гуманітарних дисциплін студентів фармацевтичних спеціальностей	70
Висновки до першого розділу.....	82
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	85
2.1. Основні критерії і показники сформованості фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін	85

2.2. Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін.....	92
2.3. Психолого-педагогічні та організаційно-методичні умови формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін	116
2.4. Модель формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей у медичних закладах вищої освіти.....	132
Висновки до другого розділу.....	144
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	148
3.1. Організація, методика проведення і аналіз результатів констатувально-пошукового етапу педагогічного експерименту.....	148
3.2. Організація та аналіз результатів формувального етапу педагогічного експерименту.....	162
Висновки до третього розділу.....	180
ВИСНОВКИ.....	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	188
ДОДАТКИ.....	214

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
ЕГ	Експериментальна група
ІКТ	Інформаційно-комунікаційні технології
ІМ	Іноземна мова
ІФК	Іншомовна фахова компетентність
ЗВО	Заклад вищої освіти
КГ	Контрольна група
КиМУ	ПЗВО «Київський міжнародний університет»
ММП	Мультимедійна презентація
НМУ імені О.О. Богомольця	Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
ФКК	Фахова комунікативна компетентність

ВСТУП

Проблема формування фахової комунікативної компетентності (ФКК) майбутніх фахівців набуває у сучасних соціально-економічних умовах достатньої актуальності. Процеси, що відбуваються на сучасному етапі в усіх сферах життя суспільства, висувають нові вимоги до професійних якостей фахівців, зокрема майбутніх фахівців фармацевтичних спеціальностей.

На жаль, аналіз джерельної бази переконливо доводить, що традиційна система освітнього процесу у закладах вищої освіти (ЗВО) та рівень підготовки фахівців фармацевтичної галузі при всіх її беззаперечних здобутках недостатньо задовольняє вимоги, що висуваються суспільством до сучасного фармацевтичного фахівця. Потреба існує в досягненні якісно нового рівня у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, удосконалення форм, методів і засобів навчання, застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), інноваційних підходів, пошуку та запровадження ефективних педагогічних технологій, утвердження якісно нових взаємин між суб'єктами педагогічної діяльності.

Актуальність теми зумовлена також вступом світової спільноти до ери інформаційної цивілізації, прискоренням та інтенсифікацією інформаційних процесів, удосконаленням засобів зв'язку і комунікацій, що призводить до необхідності подолання комунікативних бар'єрів. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає від фахівців фармацевтичних спеціальностей володіння комунікативною компетентністю для розв'язання проблем професійного і соціального характеру, успішної міжнародної співпраці. Теорія і практика сучасної освіти вимагають розвитку в працівників фахового спілкування.

Комунікативні знання і вміння необхідні працівникам фармацевтичної галузі, оскільки їх професійна діяльність передбачає постійні контакти в системі «людина-людина». Розуміння психологічних особливостей комунікації, застосування певних закономірностей та норм спілкування у професійній діяльності підвищує ефективність праці фармацевтичних працівників, допомагає їм зрозуміти співрозмовників, регулювати стосунки з колегами, лікарями,

відвідувачами аптечних закладів тощо.

Фахова комунікативна компетентність є найважливішою якістю студентів фармацевтичних спеціальностей. Для того, щоб ефективно взаємодіяти у науковій та у сфері міжособистісних комунікацій, фахівцеві фармацевтичного профілю необхідні комунікативні якості, які формуються на основі ціннісних орієнтації, етичних позицій, прагнень, знань, умінь, професійної фармацевтичної етики. Формування комунікативних якостей є складовою особистісного становлення фахівця фармацевтичного профілю, його культури поведінки та стосунків.

До нормативно-правової бази дослідження ввійшли законодавчі та нормативні документи, що стосуються фахової підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей України, а саме: Закони України «Про вищу освіту» (2014) [129], «Про професійний розвиток працівників» (2012) [132], Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року (2013) [131], Концепція розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011-2020 рр [130].

Кредитно-модульна система навчання поєднує нові підходи до організації освітнього процесу, методології та принципів викладання навчальних дисциплін, яка вимагає від студентів високої ініціативності, індивідуальності, самостійності, творчого підходу. Студент має активно сприймати навчальний матеріал і відтворювати його, проявляючи творче мислення при виконанні нестандартних завдань.

У сучасній психолого-педагогічній та науково-методичній літературі подано багато досліджень з теорії і практики вирішення проблеми підвищення та удосконалення фахової компетентності майбутніх фахівців: розроблено теоретичні та методичні основоположення та правила формування фахової компетентності вітчизняними вченими (Л. Артемова [4; 6], Л. Карпова [55], Я. Кульбашна [82], С. Лісова [88], І. Ніженковська [226], Є. Огарев [116], Г. Онкович [118], О. Полуніна [125], Т. Рева [232], В. Сластьонін [151], та ін.), а також зарубіжними педагогами (К. Бауманн [195], Г. Віддоусон [241], С. Джексон

[211], Х. Занг [242], Дж. Каллахан [203], У. Літлвуд [220; 221], Ч. Мессей [223], Г. Халаш [208]); розроблено концепції, в яких характеризується професійна діяльність (Л. Артемова [6], Л. Виготський [27], С. Жолудєва [243], Н. Каргін [212], В. Манько [94]).

Проблема саме *комунікативної компетентності* розглядається в працях Л. Барановської [10], Ф. Бацевич [12], Т. Бутенко [24], Р. Валетта [240], Н. Геза [29], Д. Ізаренкова [50], О. Казарцевої [54], Н. Копилової [80], Т. Ладиженської [85], І. Ніженковської [226], Г. Руріка [145], С. Савіньйон [234], О. Скворцової [150], Е. Усо-Хуан [239], Ю. Федоренко [171], Д. Хаймса [210], А. Хоффмана [209].

Дослідженням *фахової комунікативної компетентності* займалися Л. Артемова [6], Г. Балл [9], Е. Бібікова [17], Г. Віддоусон [241], С. Джексон [211], С. Жолудєва [243], М. Згуровський [46], Н. Каргін [212], М. Козяр [61], С. Максименко [92], О. Мороз [225], Л. Пляка [123; 124], В. Приходько [128], Є. Рогов [140], О. Романовський [143], М. Філоненко [92] та ін.

Проблему *застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення гуманітарних дисциплін* досліджували та вивчали І. Булах [111], Л. Войтенко [111], І. Кривенко [81], Ю. Лавриш [233], В. Літлвуд [220], Дж. Пелад [229], С. Саїдова [235], Н. Стучинська [18; 163].

Вивчення й аналіз наукових досліджень та нормативно-правових джерел, реального стану процесу формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей виявили такі суперечності між:

- реальним і бажаним рівнями сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей;
- потребою суспільства у кваліфікованих, компетентних фахівцях з вищою фармацевтичною освітою, здатних ефективно та грамотно вести спілкування у професійній сфері;
- інтенсивним розвитком ІКТ у сучасній освіті та недостатнім рівнем їх застосування для формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей.

Практична необхідність, актуальність, недостатня теоретична і практична розробленість та соціальна значущість означеної проблеми обумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей у закладах вищої освіти».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у межах планової науково-дослідної роботи кафедри іноземних мов Національного медичного університету імені О. О. Богомольця «Комплексний контроль рівня сформованості лінгвістичної компетенції майбутніх медиків» (державний реєстраційний номер 0112U001409) та в контексті науково-дослідної роботи кафедри психології і педагогіки Київського міжнародного університету «Зміст і сучасні інтерактивні технології ступеневої освіти дітей і дорослих згідно з державними стандартами освіти України» (державний реєстраційний номер 01040006164).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Київського міжнародного університету (протокол №9 від 26.04.2017 р.), узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 20.06.2017 р.) та уточнена вченою радою стоматологічного факультету Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (протокол № 6 від 27.02.2020 р.).

Об'єкт дослідження – процес формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Предмет дослідження – педагогічні технології формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних технологій формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін і розкрити можливості використання їх у сучасних умовах.

Відповідно до мети дослідження поставлено такі *завдання*:

1. Проаналізувати проблему формування ФКК фармацевтичних працівників в педагогічній науці.
2. З'ясувати структуру та зміст ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей.
3. Опрацювати, окреслити та експериментально перевірити показники, встановити рівні сформованості ФКК у студентів фармацевтичного факультету.
4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність спеціальних педагогічних технологій формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін.
5. Розробити модель формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Методи дослідження. Для досягнення мети й виконання поставлених завдань дослідження було застосовано комплекс теоретичних, емпіричних методів наукових досліджень і методи кількісного аналізу результатів.

Теоретичні методи: вивчення, аналіз і опрацювання відповідної психолого-педагогічної та науково-методичної літератури, освітньо-кваліфікаційних характеристик провізора, освітньо-професійних програм підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей, навчальних програм гуманітарних дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Етика», «Психологія спілкування», «Теорія і практика професійної комунікації», підручників і навчальних посібників; методи системного, причинно-наслідкового, порівняльного, описового та контекстуально-ситуативного аналізу з метою визначення стану розробленості та перспектив досліджуваної проблеми, напрямів дослідження та понятійного апарату.

Емпіричні методи: педагогічний експеримент, що охоплює такі експериментальні методи дослідження, як: психолого-педагогічне спостереження, опитування, бесіди, анкетування – для встановлення рівня сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін; моделювання – для виявлення педагогічних умов формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей;

порівняльний аналіз – для порівняння стану сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей на початку та в кінці експерименту.

Методи кількісного аналізу опрацювання результатів: статистичне опрацювання результатів дослідження та їх аналіз – для встановлення достовірності впливу апробованих та впроваджених педагогічних технологій формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в межах проведеного дослідження:

- *вперше* виокремлено змістові лінії фахової комунікативної компетентності (ФКК) студентів фармацевтичних спеціальностей при вивченні гуманітарних дисциплін; розроблено компонентно-рівневу структуру ФКК, аргументовано її значущість для фахової діяльності майбутніх фармацевтичних спеціалістів; апробовано та обґрунтовано педагогічні технології формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей засобами ІКТ у процесі вивчення гуманітарних дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Психологія спілкування», «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації», перевірено ефективність їх реалізації під час навчання цих дисциплін;

- *визначено* критерії, охарактеризовано рівні та показники сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей; розроблено модель формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін.

- *подальшого розвитку й вдосконалення* набули форми, методи і засоби навчання у процесі формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей.

Практичне значення отриманих результатів дослідження, висвітлених у дисертації, полягає в розробці, вдосконаленні та впровадженні в освітній процес сучасного методичного забезпечення формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей за допомогою засобів ІКТ, а саме:

- програми гуманітарної дисципліни «Іноземна мова (за професійним

спрямуванням)», методичних рекомендацій для викладачів і студентів з дисциплін «Етика», «Психологія спілкування» та «Теорія і практика професійної комунікації»;

– спеціальних додаткових дидактичних засобів (мультимедійні презентації, відео- та аудіоматеріали, кейс-метод, метод емпатії, метод проєктів, рольові ігри, конференції, електронні фахові журнали, групи та спільноти в соціальних мережах, інтерактивні вправи на розвиток навичок аудіювання, читання, говоріння та письма фаховою українською та іноземною мовами, матеріали для самостійної роботи та поглибленого вивчення тем).

Результати дисертаційного дослідження упроваджено в Національному медичному університеті імені О.О.Богомольця (довідка №120/1-1214 від 21.06.2019 р.), Київському міжнародному університеті (довідка №095 від 19.06.2019 р.), Київському медичному університеті (довідка №19-13/3160 від 31.10.2019 р.) та Національному фармацевтичному університеті (акт впровадження від 10.04 2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі результати, наведені у дисертації, отримані самостійно. В опублікованих працях автору належать такі результати: досліджено проблему формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей [70; 73; 75; 76]; охарактеризовано існуючі визначення термінів «компетентність», «комунікативна компетентність», «фахова комунікативна компетентність» [70; 214]; схарактеризовано рівні та показники сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей, визначено критерії для їх встановлення [69; 72]; обґрунтовано та вдосконалено педагогічні технології навчання іноземної мови (за професійним спрямуванням), курсів за вибором «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації» та «Психологія спілкування» [62; 63; 64; 66; 67; 70; 74; 215]; розроблено модель формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін, аргументовано її ефективність для фахової підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей [68; 70; 71; 216].

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідались і обговорювались у виступах на міжнародних науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема: Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми педагогіки та психології» (Львів, 2011 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Психологія і педагогіка: актуальні питання XXI століття» (Одеса, 2011 р.); Международная заочная научная конференция «Теория и практика образования в современном мире» (Санкт-Петербург, 2012 р.); Міжнародна науково-методична конференція «Проблеми інтеграції національних закладів вищої освіти до європейського освітнього середовища» (Харків, 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі» (Луганськ, 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2013 р., 2015 р.); Міжнародна конференція науково-педагогічних працівників «Формування європейський стандартів, цінностей та безпекового простору – стратегічний напрям української держави» (Київ, 2018 р.); Міжнародна конференція науково-педагогічних працівників «Європейський вибір України у контексті світових політичних процесів» (Київ, 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні стратегії розвитку університету в контексті євроінтеграції» (Київ, 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки» (Рівне, 2020 р.); та *всеукраїнських*: Всеукраїнська науково-практична конференція «Мовна комунікація: наука, культура, медицина» (Тернопіль, 2012 р.); Всеукраїнська науково-методична конференція «Актуальні проблеми іншомовної комунікації: лінгвістичні, методичні та соціально-психологічні аспекти» (Луцьк, 2012 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки» (Київ, 2015 р.).

Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 18 наукових та науково-методичних працях: 1 монографія, 5 статей у провідних

наукових фахових виданнях із педагогіки, 2 статті у зарубіжних наукових виданнях, 10 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів (із відповідними підрозділами), висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (243 найменувань на 26 сторінках, з них 53 – іноземною мовою) та 13 додатків на 31 сторінці; містить 32 рисунка та 12 таблиць. Повний обсяг дисертації 245 сторінок (165 сторінок – основна частина).

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СТУДЕНТІВ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У
СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ І ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У розділі наведено характеристики базових понять проблеми дослідження; з'ясовано сутність, зміст і складові компоненти ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей; узагальнено сучасні вимоги до формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей; обґрунтовано застосування ІКТ під час вивчення гуманітарних дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації», «Психологія спілкування».

1.1. Сучасні тлумачення проблеми формування фахової комунікативної компетентності та шляхи її вирішення в теорії та практиці

Фахова комунікативна компетентність є одним із основних показників якості підготовки фахівця в будь-якій галузі людської діяльності, що демонструє рівень сформованості ключових знань і навичок у сфері міжособової взаємодії на соціальному і професійному рівнях. Проте, як свідчать науково-теоретичні і соціологічні дослідження [9; 16; 22; 24; 29; 50; 78; 82; 100; 120], ефективність формування ФКК студентів закладів вищої освіти істотно стримується через недостатнє науково-методичне забезпечення процесу комунікативної підготовки майбутніх фахівців.

Відповідно до мети і завдань дослідження розглянемо тлумачення понять «компетенція», «компетентність», «комунікативна компетентність», «фахова комунікативна компетентність».

Зокрема, у тлумачному словнику С. І. Ожегова *компетенція* визначається як «коло питань, у яких хто-небудь добре обізнаний; коло чийхось повноважень, прав» [117, с. 289].

У «Новому тлумачному словнику української мови» слово «компетенція» визначається як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» [112, с. 874]. «Енциклопедія освіти» надає таке визначення поняттю «компетенція»: «відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат» [38, с. 409].

«Новий тлумачний словник української мови» надає таке визначення поняття «компетентний»: «1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний» [112, с. 874].

У наведених тлумаченнях поняття компетенції загальним є їх змістова основа, а саме: знання, які повинна мати особа; коло питань, у яких особа повинна бути обізнана; досвід, необхідний для успішного виконання роботи відповідно до установлених прав, законів, статуту. У наведених визначеннях відображено когнітивний (знання) і регулятивний (повноваження, закон, статут) аспекти означеного поняття. Одним із ключових смислів поняття компетентності є характеристика особистісних якостей людини, володіння компетенцією.

Проведене дослідження засвідчило, що Дж. Равен звертав увагу на те, що компетенції – це «мотивовані здатності» [137]. У психології поняття «здатності» означає якість, можливість, вміння, досвід, майстерність, талант тощо, які дозволяють здійснювати певні дії за заданий час, а також готовність особи до виконання якої-небудь дії. Під здатністю розуміють також вміння виконувати які-небудь дії або ж індивідуальну схильність до певного виду діяльності [153].

Дослідниця І. Г. Галяміна вважає, що «компетенція – це здатність і готовність застосовувати знання і вміння при виконанні професійних завдань у різноманітних галузях – як у конкретній галузі знань, так і в галузях, слабо прив'язаних до конкретних об'єктів, тобто це здатність і готовність виявляти гнучкість у мінливих умовах ринку праці» [28, с. 7]. В. І. Байденко зазначає, що

«компетенція – це здатність робити щось добре, ефективно в широкому форматі контекстів з високим ступенем саморегуляції, саморефлексії, самооцінки, зі швидкою, гнучкою й адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища; відповідність кваліфікаційним характеристикам з урахуванням вимог локальних і регіональних потреб ринків праці; здатність виконувати особливі види діяльності й робіт залежно від поставлених завдань, проблемних ситуацій тощо» [8, с. 5].

Науковці Ю. В. Фролов, Д. А. Махотін означають компетенцію як «відкриту систему процедурних, ціннісно-сміслових і декларативних знань, що включає компоненти (епістеміологічні – пов’язані з пізнанням, особистісні, соціальні), які взаємодіють між собою, активізуються (актуалізуються) і збагачуються в діяльності в міру виникнення реальних життєвоважливих проблем, з якими зіштовхується носій компетенції» [174, с. 38]. У цьому означенні чітко простежуються «знаннєвий» і «ціннісний» компоненти.

Зокрема, С. П. Бондар подає таке означення компетенції: «Компетенція – це здатність розв’язувати проблеми, що забезпечуються не лише володінням готовою інформацією, а й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей учнів» [20, с. 9]. Далі наголошує, що «...компетентність – це здатність особистості діяти, але жодна людина не діятиме, якщо вона особисто не зацікавлена в цьому. Природа компетентності така, що вона може проявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої особистісної зацікавленості в даному виді діяльності... Отже, цінності є основою будь-яких компетенцій» [20, с. 9].

Отже, проаналізувавши різні тлумачення поняття «компетенція», ми можемо зробити висновок, що *компетенція* – це норма, певна вимога до освітньої підготовки майбутнього фахівця, певний стандарт поведінки особистості; знання, уміння та навички, які отримані та розвинені під час навчання.

Розглянемо та проаналізуємо тлумачення різними вченими поняття «компетентність».

«Енциклопедія освіти» зазначає, що «компетентність у навчанні набуває молода людина не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо» [38, с. 408].

Оксфордський словник англійської мови не містить поняття «компетенція»; в ньому є лише визначення поняття «компетентність», яке трактується як «здатність виконувати або робити щось добре» » [228].

У працях вітчизняних дослідників (В. А. Болотов [19], І. О. Зимня [47], В. В. Серіков [19], А. В. Хуторський [177] та ін.) змістовий аспект поняття компетентності включає такі *складники*: мотиваційний (готовність до появи компетентності), когнітивний (володіння знаннями); діяльнісний (сформованість способів діяльності, технологічної письменності); аксіологічний (освоєння цінностей, ціннісне ставлення до професійної діяльності та особистого зростання).

Дослідник Ю. Г. Татур дає таке означення компетентності: «Компетентність спеціаліста з вищою освітою – це виявлені ним на практиці прагнення і здатності (готовність) реалізувати власний потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості тощо) для успішної творчої (продуктивної) діяльності в професійній і соціальній сфері, усвідомлюючи її соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного вдосконалення» [167, с. 20].

Учений Ю. Г. Татур у структурі компетентності виділяє п'ять аспектів: мотиваційний, когнітивний, поведінковий, ціннісно-смісловий, емоційно-вольову регуляцію процесу і результату прояву [167, с. 22].

Науковиця І. О. Зимня до складу компетентності включає такі *складники*: а) готовність до прояву компетентності (тобто мотиваційний аспект); б) володіння знаннями змісту компетентності (тобто когнітивний аспект); в) досвід прояву компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (тобто поведінковий аспект); г) ставлення до змісту компетентності та об'єкта її застосування (ціннісно-смісловий аспект); д) емоційно-вольова

регуляція процесу і результату прояву компетентності [47, с. 25–26].

Учена М. А. Холодна вважає, що «компетентність – це особливий тип організації предметно-специфічних знань, що дозволяють ухвалювати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності» [175]. На її думку, знання повинні задовольняти такі вимоги: різноманітності (множина різних знань про різне); структурованості; гнучкості; оперативності і доступності; здатність до застосування знань у нових ситуаціях; категоріальний характер знань; володіння не тільки декларативними, але й процедурними та конструктивними знаннями; рефлексії, тобто знання про широту і глибину власних знань [175, с. 207]

Українські та зарубіжні вчені [20; 35; 115; 134; 141; 167; 198; 208; 237] по-різному тлумачать поняття компетентності. Найбільшого поширення набуло визначення компетентності, яке дає С. У. Гончаренко: «сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [134]. І. В. Родигіна підкреслює головну особливість компетентності як педагогічного явища, а саме: «...компетентність – це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загальнопредметні мисленнєві дії чи логічні операції (хоча, звісно, ґрунтується на останніх), а конкретні життєві, необхідні людині будь-якої професії, віку, сімейного стану – взагалі будь-якій людині» [141, с. 32–33].

В поданих визначеннях підкреслюються такі значущі характеристики компетентності, як: ефективне використання здібностей, що дозволяє плідно здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог робочого місця; володіння знаннями, вміннями і здібностями, необхідними для роботи за фахом при одночасній автономності і гнучкості щодо розв'язання професійних проблем; розвинена співпраця з колегами і професійним міжособистісним середовищем; інтегроване поєднання знань, здібностей і установок, оптимальних для виконання трудової діяльності в сучасному виробничому середовищі; здатність робити що-небудь добре, ефективно в широкому форматі контекстів з високим ступенем саморегулювання, саморефлексії, самооцінки;

швидкою, гнучкою та адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища [70, с. 17].

Компетентність виступає умовою розвитку і набуття зрілої форми думок, мотивів, цінностей, спрямованості особистості, яка прагне самоствердитись у власній діяльності, реалізувати творчий потенціал, проявити свої здібності, набути авторитету у своїх колег і самого себе. Це свідчить про мотиваційно-спонукальну функцію компетентності.

Компетентність активізує пізнавальну та інтелектуальну діяльність особистості. Компетентність виявляється також у здатності людини до вольових напружень, мобілізації власних сил у подоланні труднощів у процесі пізнавальної або професійної діяльності, наполегливості, витривалості, стриманості, що свідчить про емоційно-вольову функцію компетентності в структурі особистості [70, с. 17–18].

Зазначені попередньо функції забезпечують свідому, умотивовану поведінку і самореалізацію особистості, підтримують емоційний фон, силу, спрямованість, розвивають уміння вирішувати життєві та виробничі проблеми. Ступінь сформованості функцій компетентності внутрішньо зумовлений її структурою.

Оскільки компетентність є основою діяльності, тому структуру поняття компетентності можна зіставити із структурою діяльності, до складу якої входять компоненти: усвідомлення потреби, формування мотиву, вибір способу здійснення діяльності, планування діяльності, перелік дій, виконання дій. Усвідомлення потреби і формування мотиву вимагає від людини певної ерудиції для усвідомленого вибору того, що може задовольнити потребу.

У процесі вибору способу задоволення потреби суб'єкт діяльності спирається на власні ціннісні установки, соціальні уявлення про те, що можна робити, а що робити не можна. Для планування діяльності людина повинна знати закономірності, яким підпорядковується вибраний ним спосіб здійснення діяльності, і процеси, які доведеться використати при цьому. Виконання дій неможливе без сукупності знань, на основі яких здійснюється усвідомлений

вибір операцій для досягнення мети конкретної дії і правильного виконання цієї дії. Для виконання операції суб'єкт повинен мати певні вміння і навички, а також докласти вольові та емоційні зусилля, тому до «внутрішньої структури компетентності входять знання, пізнавальні та практичні вміння і навички, мотивація, ставлення, цінності та етичні норми, емоції та вольові зусилля» [73, с. 44].

На основі викладених міркувань внутрішню структуру компетентності можна подати у вигляді сукупності компонентів: мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, ціннісно-рефлексивного, емоційно-вольового. Виділені компоненти існують не ізольовано один від одного, вони тісно взаємопов'язані між собою.

Отже, розглянувши та проаналізувавши наукову-педагогічну літературу, ми дійшли також висновку, що *компетенція* – це певна норма, досягнення якої може свідчити про можливість правильного виконання якого-небудь завдання, а *компетентність* – це оцінка досягнення (або недосягнення) цієї норми. Компетентність в українській мові подається як якість, характеристика особи, яка дозволяє їй (або навіть дає право) виконувати певні завдання, ухвалювати рішення, судження в певній галузі. Основою цієї якості є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини. Цим самим підкреслюється інтегративний характер поняття «компетентність». *Компетенція* – це особиста властивість фахівця вирішувати визначений тип професійних задач, а *компетентність* – це результат набуття компетенцій, що передбачає дію фахівця за стандартною ситуацією, має в собі елемент готовності до ситуації через особистісну характеристику фахівця, через перехід від знання до діяльності. Поняття «компетентність» є ширше, ніж поняття «компетенція» (Рис. 1.1.).

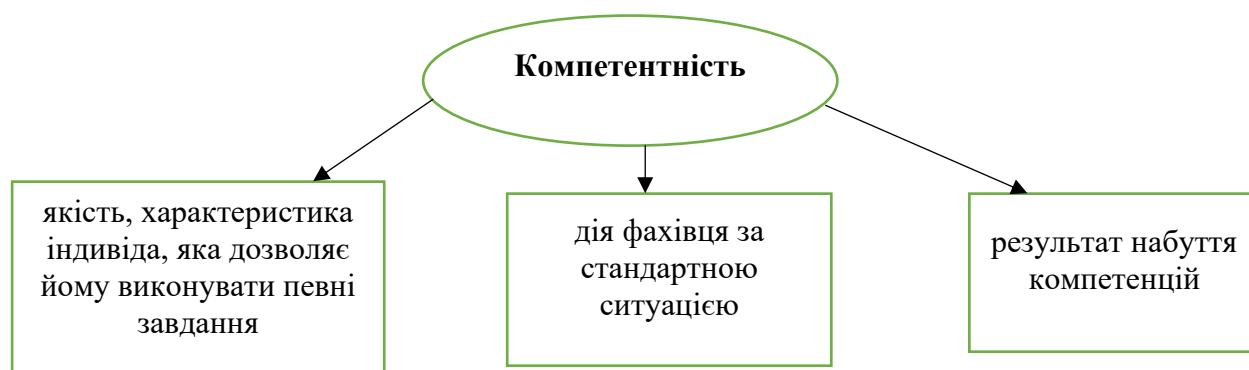

Рис. 1.1. Визначення поняття «компетентність»

Традиційно вважається, що поняття *комунікативної компетентності* ввійшло в науковий обіг 1972 р. завдяки американському лінгвісту Д. Хаймзу [210], який протиставив власні здобутки теорії мовної компетентності Н. Хомського [176]. Він наголошував, що формування мовної компетентності є можливим в однорідному мовному середовищі, серед тих, хто знає мову на найвищому рівні і на кого не впливають психологічні чинники (особливості пам'яті та уваги, застосування знань у спілкуванні). Дослідник зосередив свою увагу на можливостях «ідеальних» мовців утворювати граматично правильно оформлені речення [210]. Теорія комунікативної компетентності Д. Хаймза привернула увагу до знань мовця, пов'язаних із компетентністю у спілкуванні, до формування саме комунікативної компетентності порівняно з граматичною.

У науковій літературі *комунікативна компетентність* визначається таким чином як здатність спілкування у специфічних ситуаціях (Р. Валетт [240]); здатність урахувати у мовленнєвому спілкуванні контекстуальну доречність і вживаність мовних одиниць для реалізації когнітивної та комунікативної функцій (Н. Гез [29]); здатність людини розуміти та відтворювати іноземну мову не тільки правильно, а і відповідно до соціолінгвістичної ситуації реального життя (М. Фіноккіаро [206]); здатність функціонально володіти мовою та вміння висловлюватись, інтерпретувати й обговорювати значення, що охоплюють спілкування між двома та більше особами або між однією особою та письмовим або усним текстом (С. Савін'йон [234]).

Згідно з «Оксфордським словником англійської мови» комунікативна

компетенція – це здатність людини передавати інформацію та ідеї іноземною мовою [228].

Вивчення наукової та психолого-педагогічної літератури [50; 80; 87; 123; 128; 145; 150; 202; 210; 230; 234] з досліджуваної проблеми засвідчило, що існує два основні підходи до визначення *сутності і змісту* комунікативної компетентності. Так, Д. І. Ізаренков, С. Савін'йон, О. І. Скворцова розглядають окреслену дефініцію через поняття «здатності», тобто як здатність використовувати мову в різних сферах спілкування [50; 234; 150].

Як визначає Д. І. Ізаренков, комунікативна компетентність – це «здатність людини до спілкування в одному, кількох або всіх видах мовленнєвої діяльності, що становить набуту в процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання особливу властивість особистості» [50, с. 54–60].

Дослідниця О. І. Скворцова наголошує, що поняття «комунікативна компетентність» характеризується такою ознакою, як наявність здібностей до педагогічної комунікації [150]. Отже, за цим підходом розвиток комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей залежить від їх здібностей.

За іншим підходом (Н. І. Гез, О. М. Казарцева, Г. Л. Рурік, Ю. С. Федоренко, Д. Хаймс та інші) [29; 54; 145; 171; 210] вчені визначають цей термін через зіставлення його з поняттями «знання, уміння та навички». Так, Н. І. Гез зазначає, що «комунікативна компетентність охоплює знання про мову, навички та вміння застосовувати їх у мові в різних ситуаціях спілкування» [29].

Учені О. М. Казарцева та Ю. С. Федоренко виокремлюють знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих та породження власних продуктів мовленнєвої діяльності, адекватних цілям, сферам і ситуаціям спілкування [54; 171].

Науковець Г. Л. Рурік підкреслює, що володіння певною системою вмінь і навичок міжособистісного спілкування, адекватних ситуації спілкування і достатніх для досягнення поставленої суб'єктом комунікативної мети, є комунікативною компетентністю [145].

Отже, науковці вважають, що комунікативна компетентність є явищем як лінгвістичним, так і педагогічним, оскільки вона співвідноситься із знаннями, уміннями та навичками, які найточніше віддзеркалюють багатогранність комунікативної компетентності, її важливу роль у формуванні особистості. Узагальнюючи зазначене попередньо, можемо стверджувати, що комунікативна компетентність майбутніх фармацевтичних спеціалістів охоплює знання, уміння й навички, які формуються у процесі фахової підготовки.

Згідно з поглядами С. Савін'йон, структуру комунікативної компетентності утворюють такі компетенції, як граматична (граматичний рівень речення), соціолінгвістична (розуміння соціального контексту, у якому використовується мова), дискурсивна (вміння продукувати текст) і стратегічна (компенсація часткових знань, умінь і навичок). Особливу увагу дослідник акцентує на останній, що має компенсувати часткові знання мови у процесі професійної діяльності [234].

Погляди зарубіжних учених дещо відрізняються. Так, проаналізувавши наукові закордонні праці [192; 198; 202; 239; 242], ми встановили, що Б. Шпітсберг та У. Купа [202] виокремили наступні три *компоненти комунікативної компетентності*, а саме: мотивація, знання (процесуальні знання про те, яку стратегію поведінки обрати в конкретній ситуації), навички (використовувані типи поведінки), тобто це взаємозалежність когнітивного, поведінкового та афективного компонентів у певних мовленнєвих актах. Інші дослідники вважають, що комунікативна компетентність охоплює знання, навички, чутливість (здатність виказувати увагу й повагу), зобов'язання (прагнення уникати помилок і знаходити ефективні шляхи взаємодії у процесі самоосвіти та самовдосконалення). Однак учені зосереджуються на тому, що рівень володіння комунікативною компетентністю залежить від контексту, у якому відбувається взаємодія [202].

Структура комунікативної компетентності, описана вченими Е. Усо-Хуан та А. Мартінез-Флор, містить 5 компонентів, які знаходяться всередині

прямокутників однакового розміру, а саме: дискурс, мовна прагматика, міжкультурна компетентність та стратегічна компетентність [239].

Дискурсна компетентність визначається як вибір і послідовність висловлювань або речень для досягнення зв'язного розмовного чи письмового мовлення з урахуванням конкретної мети та ситуаційного контексту. *Лінгвістична компетентність* стосується всіх елементів лінгвістичної системи - фонетики, граматики та лексики, які потрібні для інтерпретації або створення розмовного чи письмового тексту. *Прагматична компетентність* стосується знань функції або ілокуційної сили, що міститься у висловлюванні, яке має бути зрозумілим, а також контекстуальних факторів, які впливають на її відповідність. *Міжкультурна компетентність* стосується знань, як інтерпретувати та продукувати розмовний чи письмовий фрагмент дискурсу в межах конкретного соціокультурного контексту, тому вона передбачає знання культурних факторів, таких як правила поведінки, міжкультурна обізнаність, відмінності та схожість у міжкультурному спілкуванні. *Стратегічна компетентність* розуміється як знання як навчальних та комунікаційних стратегій (Рис. 1.2.) [239].

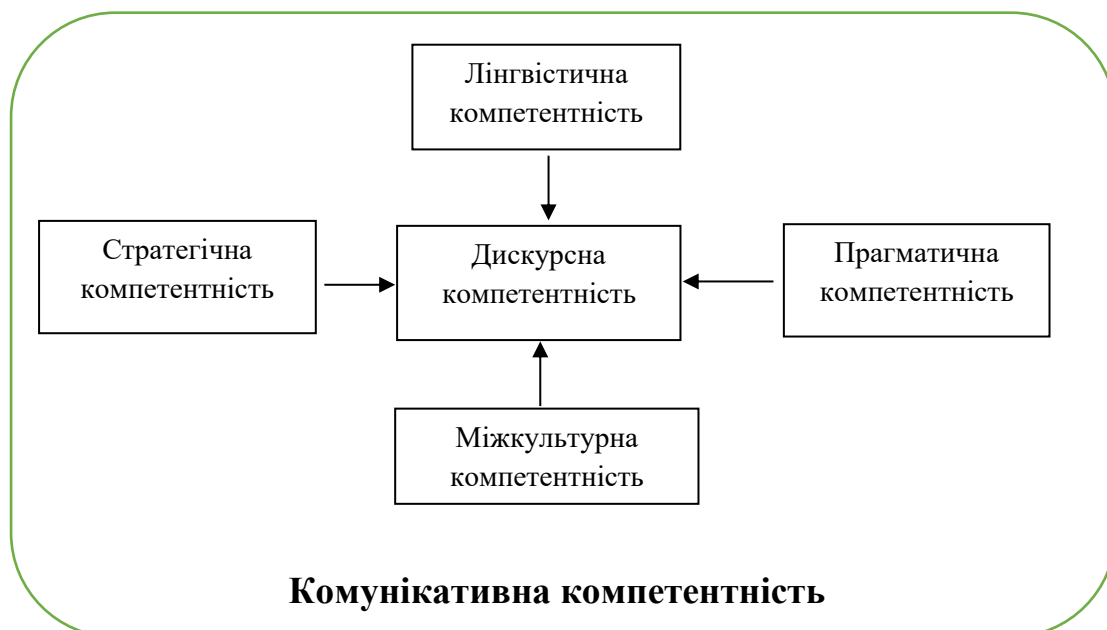

Рис. 1.2. Компоненти комунікативної компетентності (за Е. Усо-Хуан та А. Мартінез-Флор)

У сучасних дослідженнях виокремлюють такі складники комунікативної

компетентності:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда;
- спроможність ефективно взаємодіяти з навколишніми завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних стосунків і умов соціального середовища;
- адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації;
- готовність і вміння будувати контакт із людьми;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;
- знання, вміння і навички конструктивного спілкування;
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

Фахова компетентність визначається вченими (Е. В. Бібікова [17], В. М. Приходько [128]) як професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності.

Фахова комунікативна компетентність – здатність особистості в межах професійних обов'язків та соціального статусу успішно встановлювати і підтримувати фахове спілкування [128].

Науковиця Е. В. Бібікова визначає *фахову компетентність* як інтегративну якість особистості фахівця – системне явище, що охоплює знання, вміння, навички, професійно значущі властивості, що забезпечують ефективне виконання ним власних професійних обов'язків. Як інтегративне поняття, фахова компетентність охоплює функціональний, мотиваційний, рефлексивний і комунікативний компоненти [17]. Важливим структурним компонентом фахової компетентності є комунікативна компетентність, яка є якісною характеристикою особистості фахівця та охоплює сукупність науково-теоретичних знань, практичних умінь і навичок у сфері здійснення професійної комунікації, досвід здійснення професійної взаємодії, стійку мотивацію професійного спілкування.

За Е. В. Бібіковою, засобом формування фахової комунікативної компетентності є спілкування, однак тоді, коли воно здійснюється на діяльній, мотиваційній, ситуативно-обумовленій основі з використанням професійно зорієнтованого змісту як теми спілкування [17].

Розглянемо поняття *іншомовної фахової компетентності (ІФК)*. Наприклад, Н. Ізорія розглядає в структурі ІФК компетентності наступні складові компоненти: лінгвістична, речова, компенсаторна (стратегічна), комунікативна, соціокультурна, предметна, інформаційна та самоосвітня [51]. Системний аналіз наукової літератури [21; 51; 119; 186; 213; 221; 230] дозволив визначити ІФК як інтегративне особистісно-професійне поняття, яке реалізується у психологічній і технічно-операційній готовності особистості до виконання успішної, продуктивної та ефективно професійної діяльності з використанням засобів іноземної мови або в умовах іншомовної культури та забезпечує можливість ефективно взаємодії з навколишнім середовищем. У загальному вигляді склад ІФК варто подати як сукупність таких компонентів, як: компетенції лінгвістичного рівня, компетенції соціолінгвістичного рівня та компетенції прагматичного рівня [51]. Їх відношення у структурі ІФК подано на рис. 1.3.

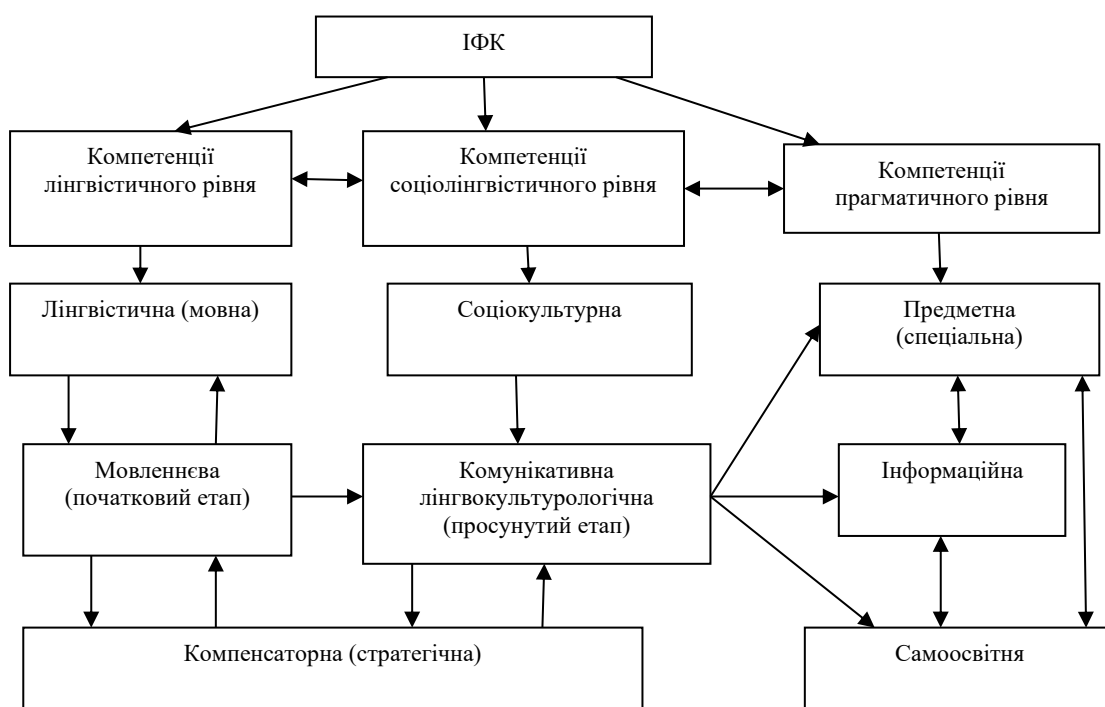

Рис. 1.3. Структура ІФК (за Ізорія Н. М.)

Науковці В. М. Приходько та М. І. Приходько, досліджуючи методи комунікативної компетенції фахівців, зазначають, що «...будь-який фахівець має володіти різноманітними навичками міжособистісного спілкування, а саме:

- ефективно говорити і слухати під час спілкування; налагоджувати комунікативний контакт з іншими людьми;
- орієнтуватися в особливостях партнера у спілкуванні; спостерігати, розуміти та застосовувати невербальну мову;
- запобігати та долати перешкоди у взаєморозумінні тощо» [128].

Фахова компетентність є особистісним формуванням, що забезпечує якісне виконання фахівцем професійної діяльності. *Фахова компетентність студентів фармацевтичних спеціальностей* – це якісна характеристика їх особистості, яка включає систему науково-професійних знань, практичних умінь та особистісних якостей, забезпечує готовність фахівців здійснювати професійну діяльність. Вона передбачає усвідомлення студентами фармацевтичних спеціальностей власних бажань до професійної діяльності – мотивів, потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій, уявлень про власні соціальні ролі тощо [124].

Зокрема, Л. В. Пляка зазначає, що *складниками фахової компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей* є: *спеціальна компетентність* (знання фармакотерапевтичних, медичних, технічних, ергономічних характеристик товарів та послуг фармацевтичного асортименту), *соціально-психологічна компетентність* (розуміння мотивів та стратегій поведінки партнерів у спілкуванні), *саморегуляційна компетентність* (здатність до самоаналізу, усвідомлення та саморозвиток професійних якостей), *правова компетентність* (правова обізнаність, правосвідомість і правова культура), *управлінська компетентність* (знання основ теорії управління, сформованість організаційних, аналітичних, планувальних умінь), *конфліктологічна компетентність* (знання, уміння та навички спілкування в конфліктних ситуаціях), *етична компетентність* (реалізація в професійній поведінці стратегії і тактики етично адекватного спілкування із суб'єктами професійного спілкування) та *комунікативна компетентність* [123; 124].

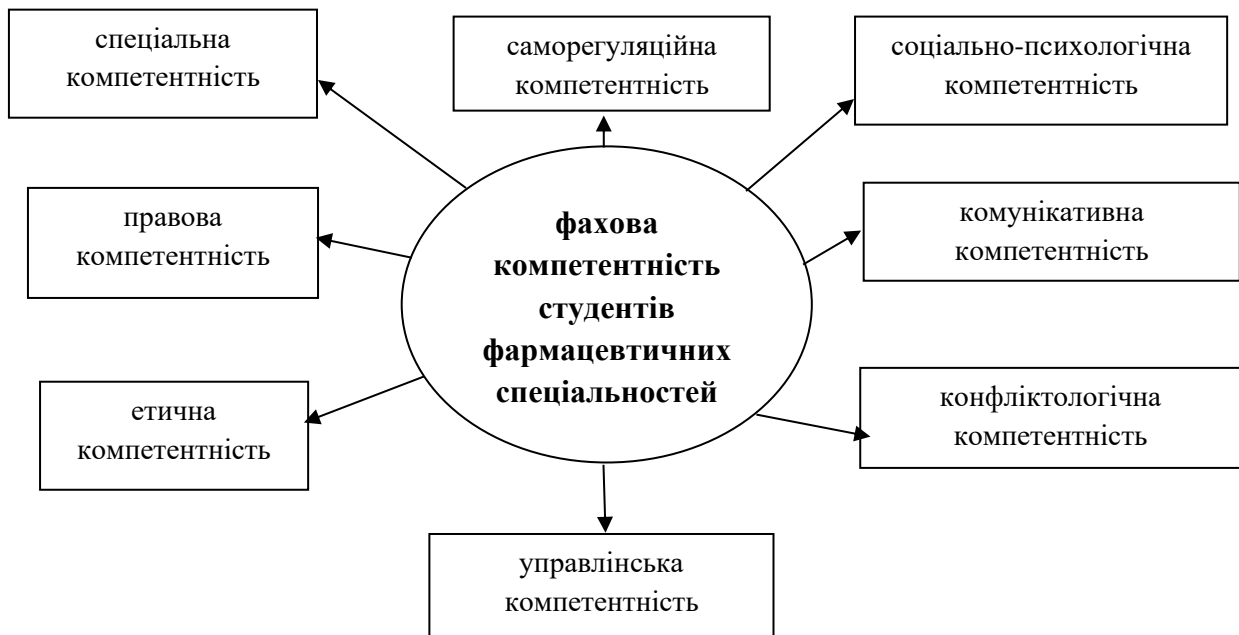

Рис. 1.4. Структура фахової компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей (за Л. В. Плякою)

Фахова компетентність є інтегрованим, комплексним явищем і поєднує знання, вміння та навички, здібності особистості, показники загальної культури, вміння виконувати професійні обов'язки. За вимогами Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) наголошено на необхідності суттєво змінювати оволодіння глибокими фаховими знаннями з фармації на вдосконалення особистісних якостей, які одночасно з набутими професійними вміннями й навичками нададуть фахівцеві змогу посісти належне місце серед працівників системи охорони здоров'я. У 1997 р. Радою Міжнародної фармацевтичної федерації було ухвалено Етичний кодекс фармацевтів, метою якого є «декларація фундаментальних принципів професії, заснованих на моральних зобов'язаннях і цінностях» [40]. Професійна етика фармацевтичного працівника ґрунтується на принципах законності, професіоналізму та компетентності, об'єктивності та чесності, партнерства та незалежності, гуманності, конфіденційності та індивідуального підходу до кожного пацієнта.

До фахових компетентностей фармацевтів і провізорів можна зарахувати:
 – надання фармацевтичної допомоги будь-якій людині, що її потребує;

- знання, уміння й навички з професійної галузі;
- комунікативні вміння й навички, здатність вести бесіду, спілкуватися з відвідувачами аптечних закладів тощо.

Для формування необхідних особистісних якостей випускника закладу вищої освіти потрібно:

- усвідомлення мотивації постійного підвищення рівня фахової компетенції, розкриття власних творчих здібностей і можливостей;
- володіння вміннями ухвалювати рішення і нести за них відповідальність;
- бути здатними до рефлексії щодо власної діяльності, регулювати власний емоційний стан і поведінку;
- усвідомлювати потребу в постійному самовдосконаленні.

Фахова комунікативна компетентність студентів фармацевтичних спеціальностей є інтегративною особистісною характеристикою фахівця, в основі якої лежать теоретичні знання, практичні вміння й навички, професійні комунікативні якості, які зумовлюють свідоме ставлення студентів фармацевтичних спеціальностей до діалогічної взаємодії із суб'єктами професійного спілкування. Це, у свою чергу, забезпечує здатність фахівців ефективно виконувати професійну комунікативну діяльність, а отже, і професійну діяльність у цілому. В основі розвитку ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей лежить система внутрішніх ресурсів, яка передбачає розвиток особистісного потенціалу майбутніх фахівців [70].

У нашому дослідженні ми виділили складники ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей. *Складниками ФКК* студентів фармацевтичних спеціальностей є поведінковий, когнітивний і діяльнісний компоненти, які виконують роль критеріїв її розвитку. В основу *поведінкового компонента* покладено вміння визначати мету комунікації, емоційно налаштуватися на спілкування з іншими учасниками комунікаційного процесу, застосовувати ефективні стратегії та тактики спілкування залежно від професійної ситуації, застосовувати технології конструктивного розв'язання професійних конфліктів.

Когнітивний компонент передбачає знання, пізнавальні вміння й навички, що забезпечують якість виконання фахівцем професійної комунікативної діяльності. *Діяльнісний компонент* визначає уміння аналізувати професійні ситуації спілкування, навички конструктивної взаємодії з учасниками фахового спілкування, комунікативну лабільність і наявність фахових комунікативних якостей у студентів фармацевтичних спеціальностей. Цей компонент дає змогу їм успішно здійснювати професійне спілкування [73].

Рис. 1.5. Складники фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей

Відповідно до відомої класифікації Є. А. Клімова [57], професійна діяльність фармацевтів належить до типу професій «людина-людина», що потребує від них уміння ефективно спілкуватися з людьми (вивченню проблем фахового спілкування присвячені роботи Г. А. Балла [9], С. Д. Максименка [92], І. В. Ніженковської [226], Т. Д. Реви [231], Є. І. Рогова [140] та ін.).

Питання формування фахового мовлення часто залишаються поза увагою під час підготовки фахівців із вищою фармацевтичною освітою. Це пояснюється такими причинами, як:

- недосконалістю навчального плану, згідно з яким питання етики, деонтології, культури спілкування, фахового мовлення частково розглядаються під час вивчення різноманітних дисциплін і подаються як другорядні;
- відсутністю спеціальної дисципліни з формування фахового мовлення

студентів фармацевтичних спеціальностей;

– переважанням традиційних методів навчання, які не формують мовленнєвих умінь і навичок;

– недостатньою увагою до формування фахового мовлення студентів фармацевтичних спеціальностей від викладачів спеціальних, клінічних дисциплін;

– відсутністю єдиного мовного режиму у вищій медичній школі.

Формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей можна визначити як процес цілеспрямованого і систематичного впливу на мотиваційну, когнітивну й емоційну сферу студентів, метою якого є становлення такої особистості, яка усвідомлює значення комунікативного складника своїх професійних обов'язків, має розвинені морально-особистісні якості та практичні вміння провізорів у сфері фахової комунікації, що забезпечують вибір ним свідомої поведінки відповідно до професійно-етичних і комунікативних норм [70].

Отже, першою ланкою у процесі формування ФКК варто вважати фахові комунікативні знання, які студент здобуває у процесі навчання шляхом ознайомлення із суттю професійної моралі, її змістом, функціонуванням у суспільстві, системою її вимог і санкцій за відхилення від установлених норм. Професійно-комунікативні знання стають особистим надбанням студента, переростають у його переконання, що, у свою чергу, приводить до зміни поглядів на навколишню дійсність.

Для роботи з формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей важливе значення має позиція Є. Н. Шиянова та І. Б. Котової [187]. Вчені зазначають, що основним шляхом формування понять є навчання. Водночас «провідним засобом є зміст навчання. Основною зброєю формування понять є слово як носій соціального досвіду. Засвоєння значень, їх розвиток, уточнення та збагачення здійснюються за допомогою слів» [187, с. 273]. Це означає, що для формування ФКК важливе значення має надання студентам знань про професійний обов'язок та основні моральні якості особистості. На основі цих

знань у студентів формується система їх моральних поглядів і переконань.

Одним із важливих активних методів для формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей є *ігровий метод*. С. Д. Смирнов визначає різні види ігор, які використовують як з навчальною метою, так і для розв'язання реальних проблем (навчальні, імітаційні, рольові, організаційно-діяльнісні, операційні, ділові, управлінські, інноваційні тощо) [153]. Загалом у роботі щодо формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей із залученням ІКТ можливе використання таких ігрових технологій, як: *ігри-вправи, ігрові дискусії, ігрові ситуації, рольові та ділові навчальні ігри* [62]. І в дискусійних методах, і тренінгових, і навчальних ділових іграх важливе значення мають *елементи проблемності*. Проблемне навчання передбачає необхідність проблемного запитання, проблемного завдання, проблеми, проблемної ситуації. У роботі щодо формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей можливе використання таких методів проблемного навчання, як *проблемний виклад, частково-пошуковий чи дослідницькі методи*.

Нині виникає необхідність пошуку найефективніших шляхів формування вмінь фахового спілкування студентів закладів вищої медичної освіти. Серед таких шляхів ми визначаємо *новітні технології навчання*. Дослідники цього питання називають технології навчання сукупністю прийомів, дій, які виконуються в певній послідовності та допомагають реалізувати методи навчання, що забезпечують реалізацію певного підходу до навчання [5; 18; 39; 53]. Отже, треба віднайти такі універсальні педагогічні технології навчання гуманітарних дисциплін, які дають змогу досягти вищого рівня підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей завдяки інтеграції мовної та професійної сфер.

Особистісно-орієнтований підхід уможлиблює впровадження в освітній процес активних форм і методів навчання, які сприяють розвитку творчих здібностей студентів, мисленню, вмінню переорієнтуватися у сучасному суспільстві та дозволяють наголосити на групових і парних видах роботи.

Нині у практиці підготовки студентів ЗВО разом із традиційними

методами навчання досить широко застосовуються інноваційні, провідну роль серед яких відіграють активні методи навчання. Активні методи навчання є тими методами, що стимулюють пізнавальну діяльність студентів. Вони будуються в основному на діалозі, який передбачає вільний обмін думками про шляхи розв'язання тієї чи іншої проблеми та характеризуються високим рівнем активності студентів [178].

На нашу думку, до ефективних технологій навчання студентів фармацевтичних спеціальностей можна зарахувати: *«Навчання у співпраці»*, *«Круглий стіл»*, *«Дослідницька робота»*, *«Інтерв'ю»*, *«Аналіз ситуацій»*, *імітаційне моделювання*. Розглянемо їх.

Метою технології *«Навчання у співпраці»* є формування комунікативних умінь, які забезпечують кожному можливість здійснювати фахове спілкування на відповідному рівні. Як зазначає Л. В. Крисак, ця мета досягається завдяки основній ідеї навчання у співробітництві – навчання в колективі, виконання особистого завдання, працюючи в групі на спільний результат, який залежить від внеску кожного [178, с. 1].

Технологія «Круглий стіл» передбачає ведення бесіди, в якій беруть участь усі студенти академічної групи. Викладач повідомляє певну проблему, учасники круглого столу обговорюють її, збирають необхідну інформацію, аналізують, узагальнюють, шукають оптимальні шляхи її вирішення. Завдання кожного студента – зробити власний внесок у розв'язання зазначеної проблеми.

Технологія «Дослідницька робота» характеризується самостійною спрямованістю виконання завдання. Студенти самостійно вибирають підтему загальної теми та працюють індивідуально. Після цього учасники кожної групи готують доповідь за обраною темою та презентують її.

У технології *«Інтерв'ю»* запитання провізора є елементом, який спонукає відвідувача до повідомлення інформації, активізує мовленнєву дію в діалозі. Запитання є одним із об'єктів аналізу та дослідження у фаховій комунікації провізора з відвідувачами і виступають головним типом комунікаційної поведінки провізора та відвідувача аптеки.

Застосування технології «Імітаційного моделювання» надає великих можливостей для виконання завдань комплексної фахової підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей. Л. В. Крисак наголошує, що ця технологія є основним засобом формування фахових комунікативних умінь в умовах штучно створеного середовища фахового спілкування. Специфіка цієї технології полягає в імітуванні реально існуючої системи завдяки створенню спеціальних моделей, у яких відтворюються принципи організації та функціонування цієї системи [178, с. 1]. Імітаційне моделювання передбачає побудову відповідної фахової моделі навчання гуманітарних дисциплін, що імітує зміст та умови професійної діяльності майбутніх спеціалістів. Отже, студенти опановують культуру ділового спілкування, можуть проявити себе як особистості, долають мовний бар'єр.

Коли бракує реальних умов фахової комунікації, великого значення набуває використання *інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)*, які максимально можуть наблизити процес вивчення мови до ситуацій реального та фахового спілкування. Вони відкривають для вивчення рідної та іноземної мов нові можливості, серед яких більша наочність через використання звуку й анімації, різноманітні прийоми візуалізації вимови, інтенсифікація та індивідуалізація навчального процесу, доступ до фахових джерел і словників, комунікація з носіями мов засобами мережі Інтернет [70, с. 32–33].

Використання засобів ІКТ під час формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей сприятиме:

- формуванню та розвитку комунікативних навичок, що є надважливим при вивченні фахових і гуманітарних дисциплін;
- створенню мовного середовища під час професійних комунікаційних контактів із носіями мови;
- підвищенню мотивації у процесі вивчення фахових та гуманітарних дисциплін;
- формуванню вмінь проводити самостійні дослідження;

– формуванню потреби до самоосвіти і творчості.

Таким чином, формування ФКК визначається як процес цілеспрямованого і систематичного впливу на мотиваційну, когнітивну й емоційну сферу студентів, метою якого є становлення такої особистості, яка усвідомлює значення комунікативного складника своїх професійних обов'язків, має розвинені морально-особистісні якості та практичні вміння фармацевтів у сфері фахової комунікації, що забезпечують вибір ним свідомої поведінки відповідно до професійно-етичних і комунікативних норм.

1.2. Мова спеціальності як чинник професійного розвитку студентів фармацевтичних спеціальностей

У сучасних умовах розширення міжнародних економічних зв'язків існує потреба в підготовці висококваліфікованих спеціалістів з таким рівнем володіння рідною та іноземними мовами, який дозволяє здійснювати безпосереднє спілкування із зарубіжними партнерами в професійній діяльності. У контексті навчання рідної та іноземної мов студентів немовних ЗВО актуальним завданням є опанування ними знаннями термінів спеціальності і набуття навичок і вмінь використовувати спеціалізовану лексику для виконання професійно орієнтованих завдань, направлених на подальше спілкування.

Хоча знання іноземної мови вже є цінною навичкою, але без знання фармацевтичної термінології іноземною мовою студенти фармацевтичних спеціальностей будуть не в змозі зрозуміти слова та вирази, тому що іноземна мова (за професійним спрямуванням) для майбутніх фахівців істотно відрізняється від традиційної іноземної мови. Знання іноземної мови є окремою навичкою для професійного провізора.

У сучасній методиці проблема навчання фахової лексики висвітлюється досить широко, проте питання формування фахової лексичної компетентності в студентів фармацевтичних спеціальностей повністю не з'ясовані. У зв'язку з цим у викладацькому середовищі досить чітко усвідомлена необхідність подальшого вдосконалення методики формування фахової лексичної компетентності у

немовних ЗВО, зокрема й медичних ЗВО. Основна проблема полягає в тому, що студентам фармацевтичних спеціальностей пропонується за короткий час засвоїти основи класифікації фармакологічних груп лікарських препаратів, їх застосування, класифікацію хвороб і симптомів, а без фонових знань розуміння фахової літератури неможливе.

Одне з основних завдань, яке стоїть перед викладачем іноземних мов у немовному ЗВО, – навчити студентів фармацевтичних спеціальностей розуміти і перекладати фахові тексти з іноземної мови на рідну мову.

Вища школа готує й випускає фахівців різних профілів. Опановуючи свій фах і готуючись до майбутньої професійної діяльності, студенти опановують фахову лексику і термінологію, навички й уміння читати фахову літературу, говорити і писати на теми і проблеми вибраної спеціальності.

Інтерес до фахової іноземної мови неухильно зростає, починаючи з ХІХ століття. Аналіз фахових мов є складником дисциплін прикладної лінгвістики, де особливого значення надається термінологічному нормуванню при перекладі спеціальних текстів і забезпеченню їх розуміння [76, с. 326].

Наведемо визначення й сутність фахової мови: Фахова мова – це сукупність усіх мовних засобів, які застосовуються в обмеженій спеціальністю сфері комунікації для забезпечення взаєморозуміння задіяних у цій сфері людей. Виділяються й інші характеристики фахової мови: первинний зв'язок з іншими спеціальностями; усне і письмове вживання в спеціальній і міждисциплінарних сферах комунікації; офіційне і надрегіональне застосування, вибір і частота використання мовних засобів у розділах лексики і морфосинтаксису; тенденція до нормування термінології і структури текстів. В описі структури фахової мови виділяють три плани, що взаємодіють у процесі комунікації: лексико-термінологічний, морфолого-синтаксичний і текстовий [22].

Рис. 1.6. Характеристики фахової мови

Класифікація фахових комунікацій поділяється на: освітню, професійно-практичну, наукову і суспільну. Згідно із зауваженням К. Д. Баумана, освітня і наукова комунікація визначаються як міжкультурні, соціально і функціонально визначені, предметно-логічно розчленовані, семантично-структурні, лінійно-секвенційно та ієрархічно організовані мовні одиниці [195].

Рідну мову більшістю авторів рекомендується використовувати при втраті навчального часу на тлумачення термінологічних понять текстів іноземною мовою або під час виникнення неточностей розуміння пояснювальних предметів, процесів і явищ фаховою мовою [22].

Викладачу доводиться кооперуватись і вступати в партнерство і співпрацю зі студентами, щоб спільними зусиллями успішно долати труднощі професійних питань фахової мови. Засобом мотивації навчання, передусім для тих, хто навчається з високою фаховою компетенцією, може служити і введення країнознавчої інформації у функції комплементу як змістовної альтернативи до вже відомих блоків професійної інформації. Інтенсифікація навчання фахової іншомовної діяльності на основі комунікативного методу до викладання іноземної мови (за професійним спрямуванням) сприяє мобільності під час здобуття професії, а також професійному успіху діяльності, що відповідає вимогам підготовки фахівців у професійному дискурсі. Студенти глибше осягають культуру народів іноземною мовою, її розуміння починає носити

транснаціональний характер. Цей процес супроводжується зміцненням почуттів стабільної поваги і дружнього ставлення до інших народів, а також бажанням розширення багатосторонніх контактів при розвитку толерантного мислення і пізнавального інтересу до фахової іноземної мови.

Навчальний професійний контекст оволодіння фаховою мовою сприяє усвідомленню системи і структури мови, самокорекції лінгвокомунікативних навичок і вмінь. Акцент навчання переноситься на тематично-змістовний план професійно орієнтованих навчальних матеріалів, наближених до автентичних слововживань у цілеспрямованій комунікації. При цьому в навчальних соціальних контактах домінує групова комунікація [22, с. 108].

До текстів для читання додаються завдання на зразок: описати, пояснити, порівняти, оцінити тощо та складання висновків-резюме. Облік реферативної функції комунікації стимулює реалізацію комунікативного впливу на партнера навчального спілкування і на його мовні вчинки.

Головною метою навчання реферування фахових текстів має бути формування надмовної здатності дискурсу (тобто спрямованості на навчання повідомлення змісту побаченої чи почутої фахової інформації) і техніка її мовної переробки, а також абстрагування і контекстуалізація в прогресії: від опису, представлення, доповіді, аналізу – до висловлювання, судження, аргументації, обґрунтування, дискусії, прийняття точки зору щодо текстових матеріалів, діаграм, схем, таблиць тощо [21]. На нашу думку, істотно важливим є розвиток у студентів автономності навчання, насамперед при навчанні читання автентичної фахової літератури і, передусім, навиків оперування довідковими, посібниками (від глосаріїв до професійних лексиконів). Потрібний також специфічний мовний спектр умінь, пов'язаних із технікою рецептивної і продуктивної переробки усних і письмових фахових текстів у монологічні і діалогічні форми.

У середині 70-х років учені ЗВО і викладачі-практики іноземної мови, які працювали за методикою інтенсивного навчання, задалися метою створення системи викладання іноземної мови. Така система з перших завдань,

спрямованих на одночасне освоєння усної і письмової фахової мови, пов'язана з моделюванням реальних процесів обміну інформацією у сфері обраної спеціальності. Такий підхід від самого початку інтенсивного методу навчання дає можливість користуватись іноземною мовою як засобом обміну цінною інформацією у сфері своєї спеціальності, удосконалюючи знання, навички і вміння в галузі фахової іноземної мови [22, с. 109]. При цьому йдеться не лише про засвоєння лексичних одиниць фахової мови, але і про актуалізацію раніше відомого студентам матеріалу, володіння яким має бути доведене до автоматизму під час комунікативно спрямованої тренувальної навчальної діяльності з урахуванням змісту висловлювань.

У процесі освоєння тренувального складу лексики фахової мови студенти самостійно будують професійно орієнтовані висловлювання, у яких ця лексика використовується одночасно з раніше відомим матеріалом. Таким чином відбувається актуальне творче використання тільки-но засвоєної лексики в комунікативних ситуаціях, що забезпечує формування навички перенесення, яка є дуже важливою для розвитку усної мови. Нова лексика фахової мови виступає основою тематичного об'єднання діалогічного тексту (через нові термінологічні поняття і відповідні словозначення), логічно зв'язує діалог і забезпечує наростання об'єму мовного матеріалу відповідно до принципу включення. Під час навчального діалогу студенти отримують інформацію про терміни, які існують у фаховій мові. Необхідність розкрити словозначення, які є адекватними поняттям термінів, змушує студентів бути уважними і до всього текстового матеріалу, оскільки незрозуміле значення хоча б одного з цих слів не дозволить їм брати участь у діалозі, у якому поняття, позначені новими словами, є центральними і часто повторюються [76, с. 326].

Найважчою для оволодіння є загальнонаукова лексика (фразеологія), що перебуває на стику літературної мови і повсякденно-розмовної мови. Порівняно зі спеціальними термінами, які майже вільно семантизуються в зрозумілому для майбутнього фахівця ситуативному контексті діалогу і, як звичайно, не мають особливих труднощів для запам'ятовування, загальнонаукова лексика і

фразеологія вимагає постійної уваги. Для інтенсивного освоєння загальнонаукового словника, в якому багатоскладових слів значно більше, ніж у повсякденно-розмовному, рекомендується застосування трансформаційних і підстановлювальних передмовних вправ, складання запитань і відповідей до спеціальних текстів і виконання прямого і зворотного перекладу відрізків текстів при актуалізації лексики і фразеології загальнонаукової мови. Виняткового значення при складанні тренувальних передмовних вправ викладачам необхідно надавати словам і словосполученням, які розташовуються на межі між службовими й автономними словами, тобто сполучникам, сполучниковим фразеологізмам, прислівникам і прийменниковим словосполученням, що виражають різні логіко-синтаксичні зв'язки – тимчасові (передування, одночасність, дотримання дії), причинні відношення висновків, умови, припущення, мети, допустові значення та ін. [22, с. 67].

Нами встановлено, що існують дві моделі навчання фахової іноземної мови:

- з випередженням циклу навчання повсякденно-розмовної лексики щодо до циклу навчання фахової мови для початківців [21]);

- з паралельним навчанням повсякденно-розмовної і спеціальної лексики, зокрема для тих студентів, які продовжують навчання іноземної мови в немовному ЗВО [21].

У зв'язку з обмеженою кількістю аудиторних годин, що відводяться програмою ЗВО на вивчення іноземної мови на першому і другому курсах у немовних ЗВО, і практичною відсутністю годин на проведення факультативних занять на третьому етапі навчання викладачеві іноземної мови доцільніше, на нашу думку, вибрати другу модель навчання. Правомірною видається також вимога автентичності навчальної літератури, тобто використання в основному оригінальних іншомовних джерел зі спеціальності, що здобувається, з урахуванням функціональних стилів у різних ситуаціях повсякденно-розмовної мови і фахового навчання [70, с. 39].

Провідною ознакою фахової мови визнається нині термінологічність

словникового складу за наявності в ньому основ загальнонаукового словника. Як змінні ознаки виступає при цьому синтаксична структура спеціальних текстів, обумовлених функцією екстралінгвістичних чинників: послідовності, логіки, стислості.

Існує думка дослідників про більшу складність граматичних явищ наукового стилю мови порівняно з лексичними. Актуальними в зв'язку з цим є виділення Е. В. Мусницькою [105] науково-популярного стилю як проміжного між художнім і науково-технічним і її рекомендація розпочинати навчання фахової іноземної мови з науково-популярних текстів. У роботі з ними використовуються такі вправи для організації тренувальної передмовної і комунікативної усної і письмової практики студентів, як: вправи на заміну слів (синонімів, антонімів), заповнення пропусків відповідними до змісту словами, трансформація висловлювань і переклад. Навчання фахової мови пропонується проводити відповідно до такої моделі:

- усне введення тексту викладачем (без зорової опори для навчання);
- перевірка розуміння тексту за допомогою питань викладача за змістом тексту;
- читання тексту викладачем і додаткові пояснення (із зоровою опорою для студентів);
- читання тексту студентами;
- питально-відповідна бесіда за текстом;
- переказ тексту;
- бесіда за текстом і вільні висловлювання студентів за цією темою [105, с. 66].

Дещо інший порядок роботи пропонує М. А. Майорова:

- читання про себе студентами тексту із завданням зрозуміти його зміст;
- читання викладачем тексту для студентів уголос в інтонаційному і ритмічному оформленні;
- питально-відповідна бесіда викладача і студентів з метою контролю і

самоконтролю розуміння змісту прочитаного;

- виконання завдань студентами (завершення висловлювань або відновлення частини висловлювання, перефразовування висловлювання зі збереженням його змісту, виправлення неправильних висловлювань, переклад, профілактика логічних, смислових або граматичних помилок) [91, с. 23–24].

Проте нині загально визнаною є думка про недостатньо високий рівень розроблення текстових матеріалів для навчання фахової іноземної мови студентів немовних ЗВО, який визначається такими складовими:

- браком системи викладу професійно-орієнтованих текстів з тематики, що викликає стабільний інтерес студентів;
- недостатньою градацією фахових текстів за труднощами розуміння, доступності і посильності;
- неповною репрезентацією потрібних програмою курсу навчання морфологічних явищ, властивих фаховій мові;
- недотриманням принципу частотності при відборі термінологічної лексики і морфолого-синтаксичних моделей;
- домінуванням монологічної форми мови над діалогічною;
- навчанням вживання переважно фахової мови і в меншій мірі породження творчих комунікативних висловлювань з тематики обговорення [70, с. 41].

Однак у межах комунікативного навчання і виховання для розкриття психічних і фізіологічних резервів студента стає можливим застосування ефективних методів навчання іноземних мов взагалі і серед іншого – іноземних мов (за професійним спрямування), на основі наслідування принципів інтенсивного навчання: радості, ненапруженості, гармонізації балансу усвідомлюваних і неусвідомлюваних процесів психіки. Завдяки застосуванню принципу двоплановості, створенню атмосфери творчої довіри, а також авторитету викладача досягається дуже важливий для освоєння фахової іноземної мови ефект «гіпермнезії» (надзапам'ятовування), підвищеної мовної

реакції і спонтанної продуктивної вимови [21].

Основними принципами, на які повинна послідовно спиратися технологія комунікативного навчання фахової іноземної мови спеціальності, є: гуманізація, інтенсифікація і діяльнісна активізація, комунікативність, професійна орієнтація і професіоналізація навчання і самонавчання, творча самореалізація студента [22].

Існує велика потреба підготовки фахівців, які здатні точно перекладати фармацевтичні тексти різних жанрів у письмовій та усній формах. Без спеціальних підручників і словників важко виконати це завдання, тому що зараз майбутнім провізорам пропонуються посібники з медичного та фармацевтичного перекладу, які містять перекладні еквіваленти окремих термінів і термінологічних словосполучень без поєднання з цілісними терміносистемами.

Фахове спілкування передбачає не лише вільне володіння іноземною мовою в межах можливих соціальних контактів, але і вільне володіння професійно орієнтованою лексикою, яку студент опановує в процесі читання фахової літератури. Умовами фахового навчання студентів фармацевтичних спеціальностей іноземної мови є читання автентичних текстів, потреба ознайомлення із загальною, медичною і фармацевтичною термінологією, формування навичок самостійної роботи зі створення індивідуального словника та оволодіння навичками усного фахового спілкування, яке відбувається в ситуаціях повсякденного спілкування, необхідних для фахової комунікації [76, с. 327].

Для того, щоб підготувати студентів фармацевтичних спеціальностей до обговорення проблематики, яка є складовою частиною їх фахової підготовки, треба відібрати тексти з фармакогнозії, фармакології, ботаніки, що дозволяють формувати навички прагматичного характеру, які давали б майбутньому провізору можливість орієнтуватися у фаховій літературі. Сучасні умови розвитку суспільства пропонують нову модель викладання іноземних мов, яка дозволяє досить швидко і якісно навчити студентів не тільки рецептивних

навичок, а й репродуктивних і продуктивних.

Методика викладання іноземної мови на матеріалі наукового тексту чи фахової мови дозволяє передусім своєю орієнтованістю спиратися на текст як на найвищу комунікативну одиницю навчання. На відміну від існуючих натепер типологій, які базуються на одній будь-якій ознаці тексту, пропонується проводити класифікацію одночасно за декількома ознаками, враховуючи як внутрішньотекстові, так і екстралінгвістичні ознаки тексту.

Таким чином, мова спеціальності є безумовно провідним чинником професійного розвитку студентів фармацевтичних спеціальностей.

1.3. Вимоги до формування фахової комунікативної компетентності під час вивчення гуманітарних дисциплін навчального плану підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей

Сучасний етап розвитку суспільства вимагає від фахівців фармацевтичного профілю володіння комунікативною компетентністю для вирішення нагальних проблем професійного й соціального характеру, успішної співпраці з лікарями і фармацевтичними фірмами, спілкування з відвідувачами аптеки та міжнародної роботи.

Для організації роботи щодо формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей надзвичайно важливими є сформульовані дослідниками (К. Джексон, Т. А. Ладиженська, О. О. Леонтєв, О. Р. Лурія, І. В. Ніженковська, Т. Д. Рева, Т. Ю. Шафранська та ін.) [211; 85; 86; 89; 226; 232; 185] положення, що впливають з теорії мовленнєвої діяльності, згідно з якими спілкування слід розглядати як мовленнєву діяльність – один із різновидів діяльності людини; реалізація будь-якого виду мовленнєвої діяльності вимагає у студентів необхідних для спілкування комунікативних умінь, що спираються на відповідні знання; навчальний матеріал варто розглядати в системі: екстралінгвістичні фактори й обумовлені ними мовні засоби.

Формування ФКК студентів на фармацевтичному факультеті Національного університету імені О. О. Богомольця відбувається під час

вивчення гуманітарних дисциплін, а саме: «Англійська мова (за професійним спрямуванням)», «Етика», «Психологія спілкування» та «Теорія і практика професійної комунікації».

Зважаючи на аналіз основних вимог до психолого-педагогічної підготовки фахівців фармацевтичних спеціальностей із гуманітарних дисциплін, студенти повинні:

- здобувати знання в галузі психології спілкування;
- формувати вміння й навички успішного спілкування;
- визначати індивідуально-психологічні відмінності особистості за їхніми проявами в діяльності та спілкуванні;
- аналізувати передконфліктні і конфліктні ситуації та сприяти їх вирішенню;
- поглиблювати знання з основ оволодіння культурою мови і мовлення майбутнього фахівця.

На заняттях із гуманітарних дисциплін студенти фармацевтичних спеціальностей опановують різноманітні тактики і стратегії спілкування з відвідувачами аптеки, лікарями, своїми колегами, постачальниками, медичними представниками та ін. Ці тактики і стратегії фахового спілкування допоможуть студентам фармацевтичних спеціальностей подолати комунікативні бар'єри, страх спілкування з незнайомою людиною; правильно встановити контакт з відвідувачами аптеки різної вікової категорії та соціального статусу; дати доречну пораду у виборі лікарського засобу чи методу лікування; заохотити відвідувачів аптеки до спілкування; задовольнити потреби відвідувачів аптеки; навчити уважно вислухати співрозмовника; оволодіти навичками конструктивного спілкування тощо [75, с. 103].

«Уміння спілкуватися, досягати взаємопорозуміння у процесі виконання професійних функцій є найважливішою умовою високої ефективності праці у фармацевтичному профілі» [78, с. 88]. Велике значення мають витримка та емоційна стійкість, уміння правильно поводитись у конфліктних ситуаціях, логічна побудова й аргументація власної точки зору, володіння культурою мови.

Для формування зазначених умінь і навичок необхідні знання з гуманітарних дисциплін.

Перспективи подальшої співпраці студентів фармацевтичних спеціальностей залежать від професійно спрямованого ведення фахового спілкування. Для цього варто знати, як правильно скласти офіційний лист, як прийняти партнера і провести з ним переговори як рідною, так і іноземною мовою, з'ясувати спірні питання та налагодити взаємовигідне співробітництво.

Необхідно підкреслити, що заняття з гуманітарних дисциплін мають будуватися переважно на завданнях, які б моделювали реальний цілісний контекст спілкування, його інтерактивний характер. На заняттях із гуманітарних дисциплін студенти повинні кожну стратегію й тактику спілкування опрацьовувати на конкретних прикладах, використовуючи ігрові вправи.

На нашу думку, у професійній діяльності провізора важливе значення відіграє «комунікативний аспект, важливість якого зумовлюється необхідністю виконання численних комунікаційних функцій: надання консультаційних послуг з питань фармації; планування та проведення рекламних фармацевтичних кампаній; керівництво та надання підтримки провізорським інформаційним службам; колективні та громадські послуги майбутніх провізорів; їх зв'язки з громадськістю тощо» [156, с. 64]. Успішне оволодіння культурою спілкування, досягнення високого рівня комунікативної компетентності у спілкуванні вимагають від майбутніх фахівців фармацевтичних спеціальностей обізнаності з основами ділового спілкування, уміння визначати цілі і завдання ділового спілкування, організовувати спілкування та управляти ним, аналізу предмета спілкування, постановки запитання і конкретної відповіді на них, уміння досягати взаєморозуміння з клієнтами, партнерами і колегами, налагоджувати контакти, вести переговори, брати участь у ділових розмовах, дискусіях, діалогах, дебатах, круглих столах; проводити ділові наради, виступати перед широкою аудиторією тощо [75, с. 104].

Кожна освітньо-професійна програма циклу гуманітарних дисциплін ставить перед студентами фармацевтичного факультету вимоги до формування

професійних компетентностей, якими студенти повинні оволодіти впродовж вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни.

Відповідно до робочої програми гуманітарної дисципліни «Психологія спілкування» [135] для студентів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація», під час вивчення цього курсу студенти фармацевтичних спеціальностей повинні оволодіти такими знаннями, як:

- основні категорії та поняття психології спілкування;
- основні характеристики комунікативного, перцептивного та інтерактивного боків спілкування;
- особливості вербальних і невербальних засобів спілкування;
- закономірності виникнення і подолання бар'єрів і труднощів у процесі спілкування;
- форми ділового спілкування, чинники, що впливають на ділове спілкування, особливості переговорного процесу;
- основні ознаки конфліктів, їх структура, динаміка, особливості та шляхи подолання.

Уміннями і навичками, якими повинні оволодіти студенти фармацевтичних спеціальностей під час вивчення дисципліни «Психологія спілкування» є такі:

- свідомо використовувати понятійно-термінологічний апарат психології спілкування;
- ефективно говорити і слухати під час спілкування, правильно розуміти та застосовувати невербальну мову;
- застосовувати основні правила і прийоми діалогічного (полілогічного) спілкування;
- орієнтуватись у ситуаціях спілкування та особливостях партнера у спілкуванні;
- створювати сприятливу для спілкування атмосферу, запобігати перепонам взаєморозуміння;

- обирати ефективний стиль спілкування в конкретній ситуації з конкретною людиною;
- здійснювати психотерапевтичні вербальні і невербальні впливи на співрозмовника, пацієнта, відвідувача аптеки;
- оволодіти стратегіями керування і вирішення конфліктів у професійній діяльності;
- мати сформовані вміння та навички роботи з навчальною і науковою психологічною літературою [135].

Курс «Психологія спілкування» складається з одного модуля, який поділений на два змістові модулі. У змістовому модулі «Спілкування в системі міжособових і суспільних стосунків» студенти фармацевтичних спеціальностей розглядають соціально-психологічний і психологічний підходи до фахового спілкування, визначають роль знань і вмінь із психології спілкування у фаховій діяльності фахівця фармацевтичної галузі, ознайомлюються з вербальними та невербальними засобами спілкування, вчать знімати бар'єри під час спілкування. У змістовому модулі «Психологія професійного спілкування» студенти фармацевтичних спеціальностей розглядають особливості ділового спілкування, його рівні та форми, розглядають конфлікти, які можуть виникнути у фаховій діяльності провізора під час спілкування, та опановують стратегії подолання та запобігання конфліктним ситуаціям, розглядають та аналізують особливості фахового спілкування фахівців фармацевтичного профілю.

Отже, по завершенню вивчення курсу за вибором «Психологія спілкування» студенти фармацевтичних спеціальностей повинні оволодіти такими фаховими комунікативними компетентностями, як: навиками вербального та невербального спілкування; здатністю емоційного розуміння відвідувача аптеки, розуміння його, його позиції, розуміння внутрішнього світу, приймання його проблеми, настрою та переживання; використання знань з психології у взаємодії в системі «провізор-провізор», «провізор-лікар» та «провізор-пацієнт» при здійсненні професійних обов'язків та у разі виникнення конфліктних ситуацій.

Метою навчальної дисципліни гуманітарного циклу «Етика» для студентів спеціальності 222 «Фармація, промислова фармація» є формування гуманістичного світогляду особистості та засвоєння студентами фармацевтичних спеціальностей основ етичної поведінки у подальшій професійній діяльності, відповідальне відношення до своїх обов'язків, прояв гуманізму у відношенні до хворого, вміння реалізувати в конкретних умовах загальні принципи моралі при спілкуванні з пацієнтами, лікарями, колегами [139].

Згідно з робочою програмою з гуманітарної дисципліни «Етика» [139] студенти фармацевтичних спеціальностей повинні знати:

- еволюцію фармацевтичної етики;
- міжнародні етичні принципи у діяльності провізора;
- правила коректного рекламування лікарських засобів для лікарів і населення
- основні положення управлінської етики;
- складові частини ділового етикету;
- основні стратегії та психологічні аспекти переговорів та ділових зустрічей;
- правила поведінки провізора в конфліктних ситуаціях.

Отже, по завершенню вивчення курсу за вибором «Етика» студенти фармацевтичних спеціальностей оволодіють такими ФКК, як: здатністю до вибору стратегії спілкування та її використання; здатністю донести свою громадську та соціальну позицію; встановленням зв'язків із суб'єктами практичної діяльності; взаємодією з широким колом осіб при виникненні нових непередбачуваних ситуацій; встановлення зв'язків для забезпечення якісного виконання робіт.

Дисципліна «Теорія і практика професійної комунікації» є курсом за вибором студента й вивчається відповідно до Стандарту вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальності 226

«Фармація, промислова фармація», освітньої програми магістра фармації. Метою цього курсу є формування фахових комунікативних компетентностей у студентів фармацевтичних спеціальностей залежно від ситуацій професійного спілкування. Після опанування дисципліни студенти фармацевтичних спеціальностей отримують знання, вміння та навички ведення фахового спілкування, володіння вербальними та невербальними засобами та формами вираження своєї думки в усній та письмовій формах.

Гуманітарна дисципліна «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» безпосередньо бере участь у формуванні:

- здатності та готовності аналізувати соціально-значущі проблеми та процеси, використовувати на практиці методи гуманітарних і клінічних наук у різних видах професійної діяльності;

- здатності та готовності до логічного й аргументованого аналізу, до публічного мовлення, ведення дискусії і полеміки, до редагування текстів професійного змісту, до здійснення виховної та педагогічної діяльності, до співпраці і розв’язання конфліктів, до толерантності;

- здатності та готовності опанувати одну з іноземних мов для ділового спілкування, до письмової та усної комунікації державною мовою.

Дисципліна охоплює три змістові модулі: серцево-судинні захворювання та препарати для їх лікування; захворювання шлунково-кишкового тракту та препарати для їх лікування; інфекційні захворювання та препарати для їх лікування. На кожному навчальному занятті викладач оцінює знання студентів і виставляє їм оцінку. Крім аудиторної роботи, студенти виконують самостійну роботу впродовж семестру та отримують за неї оцінку. Наприкінці семестру студенти фармацевтичного факультету складають підсумковий модульний контроль з дисципліни «Англійська мова (за професійним спрямуванням)».

Прикінцеві цілі дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» є такими:

- інтерпретувати зміст фармацевтичної літератури англійською мовою в усній і письмовій формах;

– демонструвати вміння фахового спілкування англійською мовою в усній і письмовій формах [70, с. 49].

Студенти фармацевтичних спеціальностей під час вивчення дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» повинні оволодіти такими ФКК, як: здатність ефективної взаємодії з пацієнтом в іншомовному середовищі, використовуючи іноземну медичну термінологію з метою вирішення професійних завдань; здатність використання засобів сучасних інформаційних технологій під час спілкування іноземною мовою та передачі інформації; здатність використовувати іноземну мову спеціальності на належному рівні; дотримання граматичних норм іноземної мови; здатність проведення медичної консультації у іншомовному середовищі, володіння іноземною мовою на варіативно-адаптивному рівні під час міжособистісної взаємодії у професійному середовищі.

Психологія спілкування й теорія і практика професійної комунікації вивчаються на першому курсі спеціальності 226 «Фармація», освітньої програми магістра фармації впродовж одного семестру, а іноземна мова (за професійним спрямуванням) та етика вивчаються на другому курсі впродовж одного семестру.

Отже, у формуванні ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей беруть участь такі гуманітарні дисципліни, як «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Теорія і практика професійної комунікації», «Етика» та «Психологія спілкування» (рис. 1.7.).

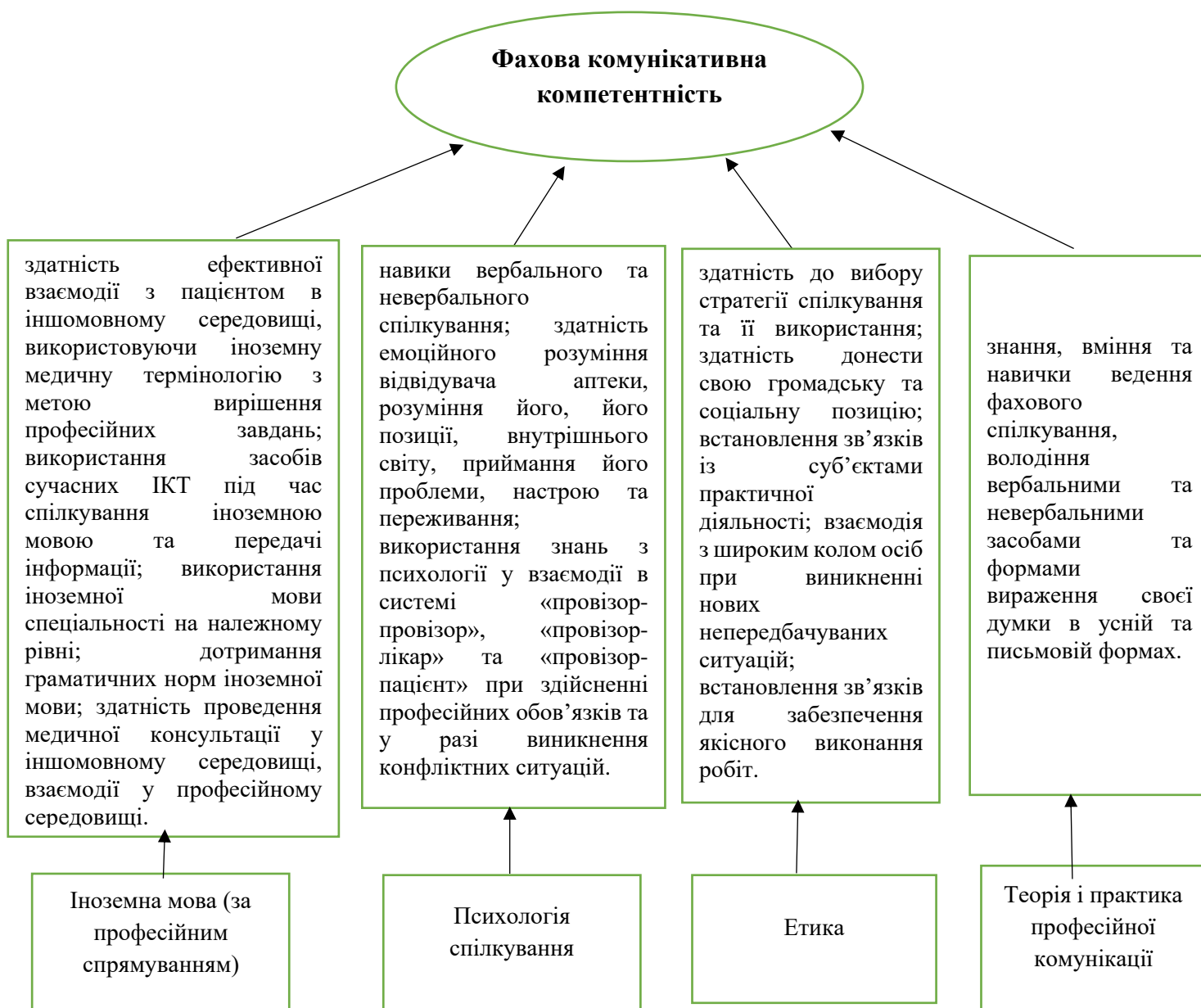

Рис. 1.7. Формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей на заняттях з гуманітарних дисциплін

Відтак, варто зазначити, що заняття з гуманітарних дисциплін повинні будуватися переважно на завданнях, які б моделювали реальний цілісний контекст спілкування, його інтерактивний характер. На заняттях з гуманітарних дисциплін студенти повинні кожну стратегію і тактику спілкування опрацьовувати на конкретних прикладах, використовуючи ігрові та рольові вправи, моделювання реальних ситуацій професійної діяльності.

1.4. Місце інформаційно-комунікаційних технологій у сучасних педагогічних технологіях навчання гуманітарних дисциплін студентів фармацевтичних спеціальностей

Педагогічна технологія – один із спеціальних напрямків педагогічної науки (прикладна педагогіка), покликаний забезпечити досягнення певних завдань, підвищувати ефективність навчально – виховного рівня, гарантувати його високий рівень [39, с. 52].

Основними елементами педагогічної технології, на думку Ш. Н. Саїдової та М. Р. Мірзаєвої, є:

- спілкування викладача зі студентами;
- технологія «педагогічної вимоги»;
- оцінювальна технологія, педагогічне оцінювання;
- інформаційно-комунікативна технологія;
- технологія створення та розв’язання педагогічних задач [235].

Педагогічні технології поділяються на традиційні та інноваційні.

Засоби навчання, які вважаються традиційними, поділяються на шість категорій: 1) підручники та інші друковані текстові засоби (навчальні посібники, довідники, спеціальна література, методичні рекомендації тощо); 2) прості візуальні засоби (моделі, діаграми, графіки тощо); 3) механічні візуальні засоби (діаскопи, телескопи тощо); 4) аудіозасоби (магнітофони і тощо); 5) аудіовізуальні (відеокамери тощо); 6) засоби, що автоматизують процес навчання (тренажери, комп’ютери тощо) [39].

Інноваційні технології у ЗВО включають сучасні методи та форми навчання: проблемне навчання, ситуативне моделювання, ділова гра, рольова гра, кейс-метод, кооперативне навчання, метод проектів тощо.

Серед інноваційних технологій у ЗВО у сучасних умовах займають ІКТ. Аналіз науково-педагогічних джерел [5; 18; 53; 56; 93; 106; 114; 118; 120; 127; 147; 154] засвідчив, що застосування ІКТ і підготовка викладачів до цього розроблені недостатньо. У зв’язку з цим актуальним є навчання, засноване не лише на фундаментальних знаннях у певній галузі знань, а й на загальній

культури людини, що містить як складник інформаційну культуру, тобто кожному працівнику, з них і фармацевтичного профілю, необхідно використовувати ІКТ у різних видах діяльності.

Викладачі гуманітарних дисциплін мають кваліфіковано добирати і використовувати саме ті ІКТ, які достатньо відповідають змісту і меті вивчення гуманітарних дисциплін і будуть сприяти досягненню цілей навчання студентів фармацевтичного факультету з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей.

Якість підготовки студентів фармацевтичного факультету також багато в чому визначається особливостями освітньо-інформаційного середовища конкретного ЗВО, яке має бути професійно орієнтованим, спрямованим на формування в студентів усвідомленого позитивного ставлення до своєї майбутньої професії, творчого підходу до виконання завдань, пов'язаних із реалізацією професійно-посадових функцій.

ІКТ орієнтовані на реалізацію освітнього процесу за такими напрямками:

- удосконалення механізмів управління системою навчання студентів на основі використання автоматизованих банків даних науково-педагогічної інформації, інформаційно-методичних матеріалів, а також комунікаційних мереж;

- оновлення методології та стратегій добору змісту методів і організаційних форм навчання, відповідно до завдань фармацевтичної освіти та розвитку студента в умовах формування інформаційного суспільства, інформатизації освіти;

- створення методичних і дидактичних систем навчання, орієнтованих на розвиток інтелектуального потенціалу студентів, формування вмінь самостійно здобувати знання та інформацію, здійснювати експериментально-дослідницьку діяльність, різноманітні види самостійної діяльності й обробки інформації;

- використання комп'ютерних тестових діагностичних методик контролю й оцінки рівня навчальних досягнень студентів [62].

Сучасні інформаційні технології – це форми, методи і засоби передачі інформації за допомогою новітніх засобів і пристроїв зв'язку (телебачення,

комп'ютеризація, Інтернет і мобільна мережа зв'язку).

ІКТ – це «сукупність методів, засобів і прийомів, що використовуються для добору, опрацювання, зберігання, подання, передавання різноманітних даних і матеріалів, необхідних для підвищення ефективності різних видів діяльності» [53, с. 56].

Можна вважати, що основним правилом під час побудови нового освітньо-інформаційного середовища є дотримання принципу психолого-педагогічної доцільності застосування ІКТ. З погляду педагогічної доцільності це означає, що ІКТ передбачається розглядати лише як інструмент, засіб підвищення ефективності й подальшої оптимізації процесу навчання, а не його мета.

З огляду на це застосування ІКТ у процесі вивчення гуманітарних дисциплін реалізувалось за такими напрямками:

- використання Інтернету, компакт-дисків для виконання практичної роботи, проекту, написання реферату, виконання будь-якого творчого завдання. Наприклад, які лікарські засоби ви могли б порадити пацієнту із шлунково-кишковими захворюваннями або захворюваннями серцево-судинної системи;

- використання на занятті мультимедійних можливостей комп'ютера, що слугує наочним посібником. Це найпоширеніша форма організації навчання із застосуванням комп'ютера на занятті. Ефективність і доступність цього напрямку полягає в тому, що «для оптимізації процесу навчання достатньо мати предметний кабінет, який обладнано комп'ютером і додатковим демонстраційним монітором» [147, с. 5]. Наприклад, за допомогою комп'ютера можна навчати студентів фармацевтичних спеціальностей працювати з базами даних, знаходити певний лікарський препарат в базах даних тощо.

Комп'ютери в освітньому процесі виконують такі дидактичні функції, як:

- підсилення унаочнення;
- забезпечення науковості навчання;
- розвиток пізнавальних інтересів і здібностей студентів;
- підвищення якості знань, умінь і навичок студентів;

- прискорення темпу навчання;
- поліпшення усвідомлення і запам'ятовування навчального матеріалу;
- активізація самостійної роботи студентів;
- зв'язок теорії з практикою;
- диференціація навчання;
- індивідуалізація навчання;
- контроль за засвоєнням знань [164].

Необхідність використання ІКТ веде до докорінної перебудови різноманітних видів діяльності, зокрема навчальної. Кожен викладач має вміти працювати на комп'ютері, самостійно розробляти теоретичні відомості з необхідними зображеннями, тести та інші завдання, щоб вміти провести заняття на належному науково-методичному рівні. Це зумовлює потребу оволодіння кожним студентом фармацевтичних спеціальностей інформаційною культурою. Під останньою розуміють сукупність методів, прийомів і навичок зі збирання, зберігання, обробки та створення освітньої інформації.

Організація самостійної роботи студентів з гуманітарних дисциплін за допомогою ІКТ має низку переваг:

- забезпечує оптимальну для кожного конкретного студента послідовність, швидкість сприйняття матеріалу, можливість самостійної організації роботи;
- формує навички аналітичної і дослідницької діяльності;
- забезпечує можливість самоконтролю якості здобутих знань і навичок;
- заощаджує час студента, необхідний для вивчення курсу [62, с. 234].

Комп'ютеризоване навчання на заняттях із гуманітарних дисциплін реалізується на таких *принципах*, як:

- *індивідуалізація* (можливість персонально працювати з кожним студентом, ураховуючи його здібності, рівень знань, умінь і навичок);
- *диференціація* (можливість обирати та пропонувати студентам необхідні варіанти навчальних завдань певної складності й кількості та в такій

послідовності, що відповідає їхнім пізнавальним можливостям, рівню знань і вмінь);

– *інтенсифікація* (наявність різних засобів презентації навчального матеріалу, його структурування з широким залученням інтерактивних видів і форм роботи) [127].

Серед головних *дидактичних функцій*, що можуть бути реалізовані за допомогою інформаційно-комунікативних технологій, треба виокремити такі:

– *пізнавальна*: так, наприклад, використовуючи інформаційно-комп'ютерні технології та Інтернет, можна отримати будь-яку необхідну інформацію, а використання навчальних програм, на яких відображені текст, звук, зображення, відео, сприяє пізнавальній активності студентів [154, с. 80];

– *розвивальна*: робота студентів із навчальною програмою, крім активації лексики, сприяє розвитку таких необхідних пізнавальних процесів, як сприйняття, логічне мислення, пам'ять, увага [154, с. 80];

– *тренувальна*: за допомогою комп'ютерних програм студенти мають можливість самостійно в нетрадиційній формі тренуватись і перевірити свій рівень знань і вмінь з певної теми, визначити конкретні прогалини, доопрацювати їх і виконати запропоновані завдання ще кілька разів для поліпшення власних результатів [154, с. 80];

– *діагностична*: використовуючи ІКТ, викладач має змогу швидко здійснити контроль і з'ясувати рівень засвоєння навчальної теми студентами [154, с. 80];

– *комунікативна*: під час роботи студентів із навчальними програмами, ведучи діалог з комп'ютером, студенти долають бар'єр боязливості [154, с. 80].

У студентів формується позитивне ставлення до навчального предмета, вони оволодівають значним базовим рівнем фахового спілкування рідною та іноземною мовами.

Використання комп'ютера у процесі вивчення гуманітарних дисциплін сприяє виконанню таких завдань:

– зацікавлення англійською мовою: під час роботи з навчальною програмою діє методичний прийом «перенесення» студентів в ситуацію, наближену до реального життя. У студентів виникає також, крім цього, інтерес до роботи з комп'ютером, зокрема до різноманітних комп'ютерних програм;

– унаочнення навчального матеріалу: за допомогою навчальних програм можна поєднати чуттєві, слухові та зорові компоненти впливу на сприйняття тексту студентами;

– розширення знань студентів із певної навчальної теми: так, відповідні CD-диски надають безліч цікавої та корисної ілюстрованої інформації за темами, які у звичайних підручниках зазвичай недостатньо цікаво подані. Студенти мають також можливість розширити власні знання за допомогою використання комп'ютерних технологій не тільки з гуманітарних предметів, а й здобути певні знання та набути досвід ситуацій, наближених до реальних;

– перевірка та самоперевірка здобутих знань і набутих практичних умінь: працюючи з навчальними програмами, студенти мають можливість перевіряти себе, зважаючи на «результати заняття». На заняттях з використанням комп'ютера дуже швидко проходять також тестування, виконання контрольних вправ [180, с. 135–136].

Дослідження засвідчили, що необмежені об'єми інформації, які представлені в мережі Інтернет, цікаві форми роботи з текстом, запропоновані у формі вправ і завдань, сприяють формуванню фахової комунікативної (граматичної, країнознавчої, лінгвістичної) та інтелектуальної компетенції студентів.

Використання ІКТ може відбуватися різними способами, відповідно до потреб конкретного заняття. Їх можна представити таким чином:

- використання ІКТ як у фронтальній, так і в груповій роботі;
- використання електронних підручників;
- використання окремих типів файлів (зображення, аудіо, відео, анімації);
- створення власних занять (інтеграція різних об'єктів в один формат –

презентації, Web-сторінки).

Дослідниками було розроблено й апробовано декілька типів занять [53; 180].

Перший тип – «традиційне заняття» з використанням комп'ютера або ноутбука в демонстраційному режимі. Комп'ютерні презентації можуть бути включені в навчальне заняття на всіх етапах роботи з навчальним матеріалом. Це може бути презентація будь-якого лікарського препарату, схема лікування конкретного захворювання.

Другий тип – заняття з використанням електронних підручників, енциклопедій і комп'ютерних програм. Це можуть бути аптечний довідник «Аптека», журнал «Фармацевт», енциклопедії «Компедіум» і Vidal.

Третій тип – заняття з використанням ІКТ, що включає роботу в мережі Інтернет. Тут треба підкреслити важливість поєднання проектної методики з використанням ресурсів мережі Інтернет. Це може бути робота з презентаціями, базами даних лікарських препаратів, ведення діалогу з відвідувачем аптеки.

Четвертий тип – «комбіноване заняття» з комплексним використанням ІКТ. Наприклад, створення мультимедійних проектів у межах кожного розділу навчальної програми із застосуванням електронних підручників, комп'ютерних програм і ресурсів мережі Інтернет.

За допомогою ІКТ можна формувати навички й уміння в різних сферах мовленнєвої діяльності.

При навчанні *фонетики* за допомогою ІКТ часто використовується прийом візуалізації вимови. Мультимедійні можливості дають змогу прослуховувати мовлення англійською мовою, адаптуючи його відповідно до свого рівня сприйняття, а регулювання швидкості звучання дозволяє розбивати фрази на окремі слова, паралельно зіставляючи вимову і написання слів. Використання мікрофону та автоматичного контролю вимови дозволяє скоректувати фонетичні навички. Комп'ютер пропонує список слів для перекладу і фонетичної обробки. Можливий запис вимовного слова або фрази студента для контролю, самоконтролю і коректування.

Під час навчання *письма* ІКТ допомагають фіксувати висловлювання викладача і висловлювання студентів, виписувати з прочитаного тексту речення, трансформуючи матеріал, написати лист, листівку, есе, заповнити бланк тощо. Студенти власноруч набирають тексти своїх творів, вчать працювати з текстовими редакторами, удосконалюють навички роботи на комп'ютері, освоюють використання електронних версій англо-українських і українсько-англійських словників. У студентів з'являється практична можливість використати знання і навички, здобуті на заняттях із інформатики [215, с. 307].

У процесі навчання *граматики* використання ІКТ можливе під час вивчення майже будь-якої теми. При правильному розташуванні, вдалому колірному оформленні, використанні схем і таблиць, голосовому супроводі (вимова прикладів іноземною мовою) матеріал сприйматиметься легше і швидше студентами, оскільки буде задіяна велика частина рецепторів. Меншими стануть і витрати часу на занятті - зникне необхідність записувати матеріал на дошці.

За допомогою ІКТ цікавіше можна провести контроль за рівнем сформованості граматичних навичок на основі тестових програм і надання довідково-інформаційної підтримки (автоматизовані довідники з граматики, системи виявлення граматичних помилок на морфологічному і синтаксичному рівнях).

При навчанні *лексики* ІКТ можна використовувати для візуальної наочності, розширення пасивного і потенційного словників студентів; надання довідково-інформаційної підтримки (автоматичні словники, програми підбору синонімів і антонімів), вправ на оволодіння лексикою, граматиною і синтаксисом. Можливі такі види роботи, як:

- вправи на заповнення пропусків;
- вправи у вигляді кросвордів, де під час написання слова неправильна літера висвічується сірим кольором, а не чорним;
- вправи у вигляді гри на складання речень, під час якої студент наводить курсор на необхідне слово, яке після цього переміщається в речення і стає за

останнім переміщеним словом.

– вправа «Знайди помилку», де необхідно знайти і виправити те або інше слово відповідно до певної ситуації;

– зіставлення двох списків іноземних слів і встановлення пари синонімів або антонімів;

– вправи на зіставлення іноземних слів і дефініцій цих слів [215, с. 308].

На сьогодні для навчання, тренування та перевірки засвоєння лексики дуже популярним є додаток Quizlet [159]. Програма Quizlet може бути використана як на комп'ютері, так і на мобільному телефоні, або планшеті. Окрім того, за допомогою Quizlet користувач самостійно може створювати свій власний навчальний контент. Після створення власного списку лексичних одиниць програма Quizlet автоматично створює вправи автоматизації лексичних навичок. При навчанні лексики додаток Quizlet можна використовувати для візуальної наочності, розширення пасивного і потенційного словників студентів; надання довідково-інформаційної підтримки, вправ на оволодіння лексикою, граматику і синтаксисом. Під час виконання усіх вправ відбувається статистичний аналіз правильних та неправильних відповідей, автоматична перевірка та корекція помилок, що забезпечує високий рівень засвоєності нових лексичних одиниць, які студент самостійно обирає згідно своїх навчальних потреб [66, с. 204–206]. Приклади створених вправ на навчання та автоматизації лексики для студентів фармацевтичних спеціальностей із застосуванням програми Quizlet наведені в додатку Е.

У процесі навчання *читання* ІКТ дозволяють удосконалювати навички техніки читання із застосуванням таких прийомів, як варіювання поля сприйняття і темпу пред'явлення, зміні розташування тексту тощо; закріплення рецептивних лексичних і граматичних навичок читання; оволодіння вміннями знаходити в тексті смислову інформацію різних видів (основну, другорядну, уточнювальну тощо); навчання різних видів аналізу тексту; формування вміння самостійно долати мовні труднощі; надання довідково-інформаційної підтримки за допомогою мовної або екстралінгвістичної інформації (використання

автоматичних словників, електронних енциклопедій); контроль за правильністю і глибиною розуміння прочитаного тексту.

Під час *аудіювання* ІКТ допомагають у формуванні фонетичних навичок аудіювання; контролі за правильністю розуміння прослуханого тексту; вмінні розуміти автентичну мову.

У процесі навчання *говоріння* ІКТ сприяють у формуванні фонетичних навичок говоріння; організації спілкування в парах і невеликих групах з використанням ролевих ігор на базі симулятивно-моделювальних програм; умінні повідомити, пояснити, схвалити, переконати, привітати, описати.

Під час навчання *перекладу* ІКТ допомагають формувати лексичні і граматичні навички перекладу; контролювати правильність перекладу; оволодіти вмінням редагувати тексти перекладів з використанням текстових редакторів і систем машинного перекладу; надавати довідково-інформаційну підтримки (застосування автоматичних словників, глосаріїв, систем підбору антонімів і синонімів).

На сьогодні актуальним питанням є застосування ІКТ в *дистанційній освіті*. Навчальний процес дистанційної форми навчання в НМУ імені О.О. Богомольця організовується на підставі навчальних планів, розроблених на основі освітньо-професійних програм і вимог до всіх елементів технологій дистанційного навчання на веб-ресурсі www.nmuneuron.tk (рис. 1.8.).

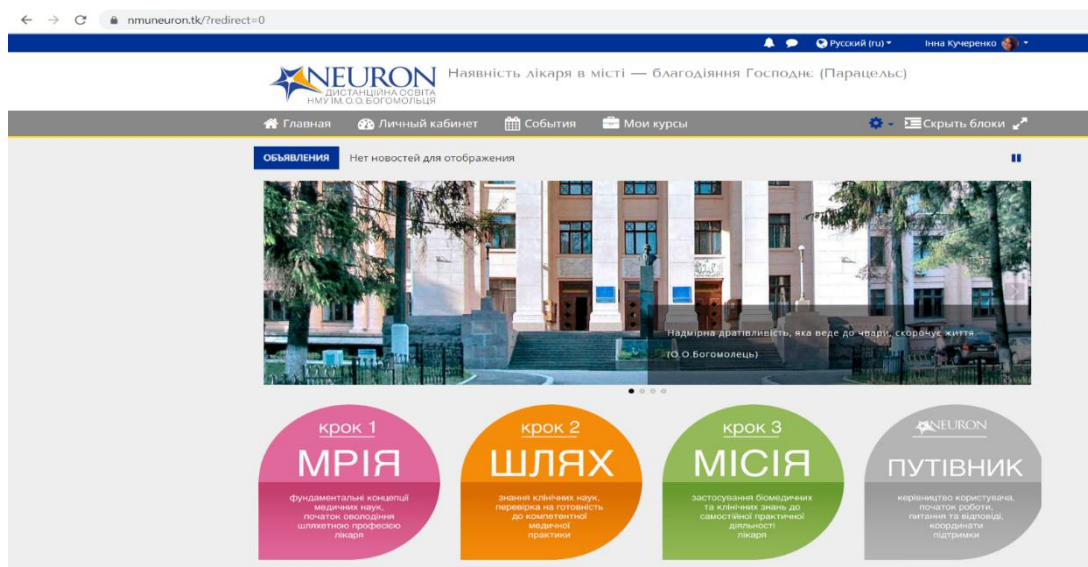

Рис. 1.8. Головна сторінка www.nmuneuron.tk

Навчальний процес за дистанційною формою навчання в НМУ імені О. О. Богомольця здійснюється у наступних формах: навчальні заняття (лекції, семінари, практичні заняття тощо); самостійна робота; контрольна робота; підсумковий модульний контроль.

Як зазначають П. В. Микитенко [97] та І. І. Кучеренко [218], основними перевагами платформи Moodle, які були вирішальними при її виборі для розробки освітнього ресурсу NEURON, є такі:

- доступність «24/7» на будь-якому пристрої з наявним підключенням до глобальної мережі інтернет;
- зрозумілий для студентів та викладачів інтерфейс;
- можливість одночасного дистанційного навчання великої кількості студентів;
- оцінювання тестування (вхідного, проміжного, підсумкового модульного);
- можливість спілкування студента з викладачем в режимі on-line [97; 218].

Необхідно враховувати також, що велика відповідальність під час проведення занять з використанням ІКТ покладена саме на викладача, який виступає в ролі не лише консультанта з певного предмета, а й стає організатором аудиторної та самостійної навчально-пізнавальної, комунікативної, творчої діяльності студентів. У викладача з'являються можливості для вдосконалення процесу навчання, розвитку фахової комунікативної компетенції студентів, професійного розвитку їхньої особистості.

Можна дійти висновку, що викладачі гуманітарних дисциплін на фармацевтичному факультеті зіштовхуються з проблемами постійного зростання обсягу інформації, який повинні засвоїти студенти; час на вивчення гуманітарних дисциплін скорочується відповідно до навчальних програм і планів.

Під час нашого дослідження на основі анкетування, яке представлено в додатку Б, було встановлено, що більшість викладачів гуманітарних дисциплін на фармацевтичному факультеті епізодично використовують ІКТ, а саме аудіо-

та відеоматеріали з мережі Інтернет, ноутбук, проектор, планшет, комп'ютерні програми, різноманітні он-лайн тестування з вивченої теми, навчальні портали, які представлені в мережі Інтернет, ММП тощо. Більшість викладачів гуманітарних дисциплін зазначають, що матеріально-технічна база для широкого застосування ІКТ під час викладання є недостатньою.

З огляду на наше дослідження інформаційна підготовка викладачів гуманітарних дисциплін фармацевтичного факультету Національного медичного університету імені О. О. Богомольця та фармацевтичного факультету Київського міжнародного університету є достатньою або високою.

Узагальнюючи викладені вимоги до процесу навчання в умовах застосування ІКТ, можна сформулювати такі вимоги до викладання гуманітарних дисциплін на фармацевтичному факультеті з їх використанням, а саме:

- системи навчання повинні створюватися цілеспрямовано для розв'язання проблем організації навчальної діяльності і розвитку всіх її компонентів;

- комп'ютерно-орієнтовані системи навчання повинні створюватися на основі предметного змісту та відповідно до програм навчальних курсів, але при цьому можуть створюватися системи, що допускають використання при вивченні різних навчальних дисциплін;

- системи навчання повинні створюватися для засвоєння системи понять, описаної з використанням ієрархії розумових дій і операцій суб'єкта;

- ІКТ навчання повинні органічно вписуватись у процес навчання, виступати як засоби колективної і самостійної діяльності учасників цього процесу;

- ІКТ повинні розроблятися і використовуватися з урахуванням особливостей суб'єктів навчання;

- інформаційні технології навчання повинні задовольняти психолого-педагогічні, дидактичні вимоги, створюватися на основі сучасних досягнень

науки [64, с. 243].

Варто зазначити, що впровадження та застосування ІКТ на заняттях з гуманітарних дисциплін може бути ефективним допоміжним технічним наочно-слуховим засобом; допоміжним засобом навчально-пізнавальної діяльності студентів; засобом підвищення мотивації та бажання студентів фармацевтичних спеціальностей вивчати фахову англійську мову, теорію комунікацій, психологію спілкування тощо; швидким та ефективним засобом оцінювання та контролю знань, умінь і навичок студентів; засобом підвищення інтерактивної та комунікативної діяльності студентів.

Отже, аналіз використання ІКТ під час вивчення гуманітарних дисциплін студентами фармацевтичних спеціальностей засвідчує, що доцільно їх використовувати в таких сферах, як:

- формування вмінь і навичок професійної діяльності;
- забезпечення ігрових форм заняття;
- самостійна робота студентів;
- самоконтроль студентами за рівнем здобутих знань і практичних навичок;
- демонстрація нового лексичного матеріалу до певної теми.

Висновки до першого розділу

У розділі проаналізовано науково-педагогічні джерела щодо визначення поняття «фахова комунікативна компетентність», досліджено її структуру, зміст і складові компоненти, аргументовано її значущість для професійної підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей, обґрунтовано застосування ІКТ під час вивчення гуманітарних дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації», «Психологія спілкування»; з'ясовано сутність процесу навчання гуманітарних дисциплін за допомогою ІКТ.

Для апробування педагогічних технологій формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей з'ясовано поняття «компетентність»,

«комунікативна компетентність», «іншомовна комунікативна компетентність», «фахова компетентність», «фахова комунікативна компетентність», «іншомовна фахова компетентність», «фахова компетентність студентів фармацевтичних спеціальностей», «фахова комунікативна компетентність студентів фармацевтичних спеціальностей».

З'ясовано сутність, зміст і складові компоненти фахової компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей. Складниками фахової компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей визначено: спеціальна, соціально-психологічна, саморегуляційна, правова, управлінська, конфліктологічна, етична та комунікативна компетентність.

Визначено сутність поняття ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей, яке подано як інтегративна особистісна характеристика фахівця, в основі якої лежать теоретичні знання, практичні вміння й навички, професійні комунікативні якості, які зумовлюють свідоме ставлення студентів фармацевтичних спеціальностей до діалогічної взаємодії із суб'єктами професійного спілкування. Це, в свою чергу, забезпечує здатність фахівців ефективно виконувати професійну комунікативну діяльність, а отже, і професійну діяльність у цілому.

Виокремлено складники ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей, які включають у себе поведінковий, когнітивний і діяльнісний компоненти, які відіграють роль критеріїв її розвитку. В основу *поведінкового компонента* покладено вміння визначати мету комунікації, емоційно налаштуватися на спілкування з іншими учасниками комунікаційного процесу, застосовувати ефективні стратегії та тактики спілкування залежно від професійної ситуації, застосовувати технології конструктивного розв'язання професійних конфліктів. *Когнітивний компонент* передбачає знання, пізнавальні вміння й навички, що забезпечують якість виконання фахівцем професійної комунікативної діяльності. *Діяльнісний компонент* визначає уміння аналізувати професійні ситуації спілкування, навички конструктивної взаємодії з учасниками фахового спілкування, комунікативну лабільність і наявність фахових комунікативних

якостей у студентів фармацевтичних спеціальностей. Цей компонент дозволяє їм успішно здійснювати професійне спілкування.

Виявлено також недоліки формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей, які зустрічаються нині, та шляхи їх подолання.

Виокремлено та досліджено моделі вивчення іноземної мови (англійської) за професійним спрямуванням студентами фармацевтичних спеціальностей за допомогою використання ІКТ, зокрема дві моделі навчання фахової іноземної мови:

– з випередженням циклу навчання повсякденно-розмовної лексики щодо циклу навчання фахової мови для початківців;

– з паралельним навчанням повсякденно-розмовної і спеціальної лексики, зокрема для тих студентів, які продовжують вивчати іноземну мову в немовному ЗВО.

До ефективних технологій навчання студентів фармацевтичних спеціальностей зараховано: *«Навчання у співробітництві»*, *«Круглий стіл»*, *«Дослідницька робота»*, *«Інтерв'ю»*, *«Аналіз ситуацій»*, *імітаційне моделювання*. З цією метою проаналізовано робочі програми з гуманітарних дисциплін *«Психологія спілкування»*, *«Етика»*, *«Іноземна мова (за професійним спрямуванням)»*, *«Теорія і практика професійної комунікації»*, виокремлено завдання цих дисциплін і досліджено вимоги щодо ФКК, якими повинні оволодіти студенти фармацевтичних спеціальностей під час вивчення зазначених дисциплін гуманітарного циклу.

Визначено принципи, дидактичні функції та напрямки використання ІКТ під час аудиторної та самостійної роботи студентів фармацевтичних спеціальностей. До головних дидактичних функцій, які реалізуються за допомогою ІКТ, віднесено такі: пізнавальна, розвивальна, тренувальна, діагностична, комунікативна.

Зміст розділу відображено у таких публікаціях автора [62; 64; 66; 70; 73; 74; 76; 214].

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У розділі сформульовано психолого-педагогічні умови формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей у ЗВО; обґрунтовано педагогічні технології формування у студентів фармацевтичних спеціальностей ФКК та їх реалізацію у процесі навчання гуманітарних дисциплін; запропоновано модель формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей у ЗВО.

2.1. Основні критерії і показники сформованості фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін

Беручи до уваги необхідність дослідження розвитку процесу оволодіння студентами фармацевтичних спеціальностей ФКК при вивченні дисциплін гуманітарного циклу з використанням ІКТ, слід підкреслити, що саме у ЗВО повинен бути перехід від вивчення рідної та іноземної мов в середній школі до їх застосування на практиці майбутніми фахівцями як засобу обміну усної та письмової інформації за певним фахом. Вважаємо, що розгляд показників сформованості фахової комунікативної компетентності є важливим, оскільки це дає змогу діагностувати рівень сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей.

Проект стандарту вищої освіти за другим (магістерським) рівнем вищої освіти підготовки здобувачів ступеня магістра в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» [133] розподіляє фахові компетентності майбутніх провізорів на 5 груп:

- фармацевтичні компетентності в галузі охорони здоров'я;

- компетентності у сфері надання фармацевтичної допомоги населенню;
- організаційні та управлінські компетентності;
- професійні та особистісні компетентності;
- компетентності у сфері забезпечення та управління якістю [133].

Згідно проєкту стандарту вищої освіти за другим (магістерським) рівнем вищої освіти підготовки здобувачів ступеня магістра в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» по закінченню навчання провізори повинні оволодіти ФКК – здійснювати професійне спілкування сучасною українською літературною мовою, використовувати навички усної комунікації іноземною мовою, аналізуючи тексти фахової направленості та перекладати іншомовні інформаційні джерела [133].

Спираючись на стандарт вищої освіти за другим (магістерським) рівнем вищої освіти підготовки здобувачів ступеня магістра в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» [133] є актуальним формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей.

Розглянемо й проаналізуємо досвід Національного медичного університету імені О.О. Богомольця із застосування ІКТ на аудиторних заняттях із іноземної мови, курсів за вибором «Психологія спілкування», «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації».

На кафедрах Національного медичного університету імені О. О. Богомольця ІКТ почали активно впроваджуватися у навчальну діяльність з 2011 року на всіх факультетах, серед них і на фармацевтичному.

Початком систематичного впровадження ІКТ передувало вивчення та систематичне обговорення на методичних семінарах кафедр теоретичних і практичних аспектів використання ІКТ на заняттях з гуманітарних дисциплін. Зокрема, завданням кафедри іноземних мов на 2011-2012 н.р. було зібрати, розробити та систематизувати навчальний матеріал з використання ІКТ, дослідити можливості й умови впровадження ІКТ на заняттях з іноземної мови на першому та другому курсах медичних, медико-психологічному та

фармацевтичному факультетах; визначити час, місце, форми й ефективність застосування ІКТ для формування ФКК.

Для того, щоб розглянути основні показники сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей за допомогою ІКТ, необхідно виділити та схарактеризувати *рівні* сформованості ФКК.

Проблема визначення рівня сформованості фахових комунікативних вмінь та навичок розв'язується в багатьох дослідженнях таких науковців, як К. Бозен [197], Я. А. Кульбашна [82], І. В. Ніженковська [226], Ч. Мессей [223], Г. Л. Рурік [145], А. І. Скворцова [150], Л. Ф. Спірін [157], Б. А. Сусь [165], А. В. Усова [170], А. Хоффман [209] та ін.

У психолого-педагогічній літературі найпоширеніше виділення трьох рівнів сформованості ФКК: низького, середнього і високого (А. А. Бобров [170], А. В. Усова [170]). Зокрема, В. П. Беспалько виділяє чотири рівні засвоєння: «пізнавання, відтворення (алгоритмічна діяльність), продуктивна конструктивна діяльність (евристична діяльність), продуктивна творча діяльність» [14, с. 41].

Спираючись на дослідження А. А. Боброва, А. В. Усової та інших учених, у нашому дослідженні ми можемо виділити три рівні сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей: низький, середній і високий. Загальноприйнято, що оволодіння тим чи іншим умінням до відповідного рівня припускає, що студент вільно оперує знаннями і вміннями, що визначають попередній рівень [170].

У психолого-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення критеріїв і показників ефективності і якості результатів освітнього процесу. В українській літературі запропоновані різні критерії та показники сформованості компонентів діяльності, представлені в роботах В. П. Беспалька [14], О. А. Жигорської [42], О. Б. Наливайко [108], В. А. Сластьоніна [151], А. В. Усової [170] та інших учених. У теорії і практиці є загальні вимоги до виділення та обґрунтування критеріїв, які зводяться до того, що вони, по-перше, повинні відображати основні закономірності формування особистості; по-друге, сприяти встановленню зв'язків між усіма компонентами досліджуваної

проблеми; по-третє, якісні показники повинні поєднуватися з кількісними.

В енциклопедії освіти під поняттям «критерії і показники якості навчальної діяльності» розуміють «сукупність ознак, на основі яких складається оцінка умов, процесу і результату навчальної діяльності, що відповідають поставленим цілям» [38, с. 434].

У нашому дослідженні критерії сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей розглядаються як якісні показники, а рівні – як кількісна характеристика, що залежить від вибору критеріїв.

У своєму дослідженні ми вибрали таке визначення поняттю «критерій»: *критерій* – це ознака, на підставі якої робиться оцінка; засіб перевірки, мірило оцінки [134].

Грунтуючись на розробках учених [14; 38; 42; 108; 134], визначимо критерії компонентів фахової комунікативної компетентності. Для «когнітивного» компоненту ми визнали найбільш значущий – *інформаційно-комунікативний* критерій, під яким ми розуміємо володіння системою знань з обміну інформацією і пізнанням людьми один одного під час фахового спілкування.

Найбільш значущим критерієм «поведінкового» компонента вважаємо *регуляційно-комунікативний*, який означає вміння управління і корекції власної поведінки та поведінки інших людей, організацію спільної діяльності.

Для «діяльнісного» компонента ми визнали такий критерій, як *професійно-комунікативний*. Його сутність визначається у здатності використання психолого-педагогічних комунікативних умінь для професійної діяльності.

Отже, визначені нами критерії сформованості ФКК в студентів фармацевтичних спеціальностей дали змогу розподілити студентів за трьома рівнями: високий, середній і низький. Усі три рівні тісно пов'язані один з одним і кожен попередній засвоює подальший, включаючись до його складу:

– *високий рівень* – знання у сфері фахового спілкування мають глибокий теоретичний характер, системні і цілісні; студенти вміють грамотно вести діалог; здатні успішно розпізнавати поведінку іншої людини; володіють навичками ефективного слухання, які сприяють продуктивному спілкуванню; легко

встановлюють контакти з іншими людьми; із співчуттям ставляться до переживань іншої людини; здатні оцінювати власні дії при спілкуванні;

– *середній рівень* – знання у сфері фахового спілкування є емпірично ситуативними, з частковим узагальненням; студенти здатні вести діалог, але на недостатньо високому рівні; розпізнають поведінку іншої людини тільки на інтуїтивному рівні; володіють слабо розвиненими навичками ефективного слухання, що перешкоджає продуктивному спілкуванню; здатні знаходити оптимальні способи спілкування, що ведуть до розвитку доброзичливості; власні дії оцінюють правильно, але не в усіх ситуаціях спілкування;

– *низький рівень* – знання у сфері фахового спілкування поверхневі, недієві; студенти не вміють грамотно вести діалог; не здатні розпізнавати поведінку іншої людини; відмічається погане володіння навичками ефективного слухання, що перешкоджає продуктивному спілкуванню; студентам важко встановлювати контакти з іншими людьми; байдужі до переживань іншої людини; ледве оцінюють власні дії при спілкуванні [69, с. 321–322].

Аналіз наукової літератури [42; 81; 108; 123; 185; 186] засвідчив, що вченими так само виділяються різні показники ефективності формування ФКК. Зазначимо, що під показниками компонентів ми розуміємо те, за чим можна судити про сформованість ФКК, про розвиток особистості студента під час упровадження прогностичної моделі і реалізації педагогічних умов.

Розглянемо детальніше показники сформованості ФКК студентів II курсу фармацевтичного факультету. При встановленні показників компонентів ФКК ми виходили з визначення, наведеного у Великому тлумачному словнику української мови «свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення чогонебудь» [23, с. 1223].

Як показники ФКК ми пропонуємо використовувати для когнітивного компонента такі: *сформованість комунікативних знань*, під яким маємо на увазі знайомство з поняттям «комунікативна компетентність провізора»; володіння системою знань про основні категорії і поняття фахового спілкування, його види

і функції; про стилі спілкування, стилі мови і стилі керівництва; про невербальні засоби спілкування; знайомство з природою і структурою ділової взаємодії і поняттям соціальної перцепції; культурою володіння навичками ефективного слухання і конструктивного розв'язання конфліктів; знання психолого-комунікативного потенціалу ділових партнерів і правил культури професійного спілкування.

Для поведінкового компонента – *сформованість комунікативних умінь* – уміння виразно і чітко викладати власні думки, володіння засобами невербального спілкування, уміння слухати співрозмовника, уміння розв'язувати конфліктні ситуації.

Для діяльнісного компонента – *сформованість професійних якостей* – сформованість психолого-педагогічних комунікативних умінь, необхідних для професійної діяльності; здатність до особистісно-оцінної діяльності застосування професійних комунікативних тактик та технологій; діагностичні уміння щодо ефективності впливу тих чи інших професійних комунікативних тактик та технологій в системі «провізор-провізор», «провізор-хворий», «провізор-лікар».

У таблиці 2.1. відображено критерії, показники та рівні сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Визначення критеріїв та показників сформованості ФКК дозволяє розподілити студентів за рівнями цієї компетентності та визначити, наскільки ефективно майбутні провізори можуть вести фахове спілкування [69, с. 323].

Таблиця 2.1

Критерії, показники та рівні сформованості фахової комунікативної компетентності при вивченні гуманітарних дисциплін студентами фармацевтичних спеціальностей

№ з.п.	Критерій Рівень	Інформаційно-комунікативний	Регуляційно-комунікативний	Професійно-комунікативний
1.	Високий	знання студентів у сфері фахового спілкування мають глибокий теоретичний характер, системні і цілісні; студенти вміють грамотно вести діалог; володіють навичками ефективного слухання, які сприяють продуктивному спілкуванню.	здатні успішно розпізнавати поведінку іншої людини; здатні оцінювати власні дії в ситуаціях спілкування.	студенти вільно орієнтуються у технологіях фахового спілкування; пошук нестандартних рішень конфліктних ситуацій спілкування; адекватно оцінюють рівень власної підготовки до формування ФКК.
2.	Середній	знання студентів у сфері фахового спілкування є емпірично ситуативними, з частковим узагальненням; студенти здатні вести діалог, але на недостатньо високому рівні.	студенти розпізнають поведінку іншої людини тільки на інтуїтивному рівні; володіють слаборозвиненими навичками ефективного слухання, що перешкоджає продуктивному спілкуванню.	студенти частково володіють знаннями засобів та технологій фахового спілкування; не достатньо аргументовано та відповідно вміють добирати тактики та стратегії спілкування; студенти намагаються досягти вищого професіоналізму, усвідомлюють недоліки своєї підготовки.

Продовження табл. 2.1

3.	Низький	знання студентів у сфері фахового спілкування поверхневі, недієві; студенти не вміють грамотно вести діалог.	не здатні розпізнавати поведінку іншої людини; відмічається погане володіння навичками ефективного слухання, що перешкоджає продуктивному спілкуванню.	студенти фрагментарно володіють знаннями технік та стратегій фахового спілкування; у студентів існує обмеженість вмінь до формування ФКК; студенти мають повільний темп роботи.
----	----------------	--	--	---

Теоретичне обґрунтування критеріїв, показників та рівнів сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей є складовою педагогічного експерименту.

Для аналізу рівня сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей було проведено констатувально-пошуковий етап експерименту, що дав змогу визначити стан та основні показники сформованості ФКК студентів другого курсу фармацевтичного факультету Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, ПВНЗ Київського медичного університету та ПВНЗ Київського міжнародного університету. На цьому етапі в дослідженні взяли участь 202 студента та 27 викладачів. Учасниками експерименту були студенти другого курсу фармацевтичного факультету.

2.2. Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін

З метою формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей потрібно застосовувати різноманітні педагогічні технології.

Проаналізувавши різні підходи щодо визначення змісту поняття «педагогічна технологія», можемо зробити висновок про його багатоаспектний

розгляд, а саме: як науки (Г. К. Селевко) [147]; педагогічної системи (В. П. Беспалько, С. О. Сисоєва, Д. В. Чернилевський) [14; 149; 182]; педагогічної діяльності (А. С. Нісімчук) [110]; як системи знань (Т. С. Назарова) [106].

Як зазначає Т. С. Назарова: педагогічна технологія – це «модель навчально-виховного й управлінського процесів освітнього закладу», яка об'єднує зміст, форми і засоби кожного з них [106]. М. В. Кларін доводить, що педагогічна технологія означає «системну сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, які використовують для досягнення педагогічної мети» [56]. С. О. Сисоєва розглядає педагогічну технологію як таку, що «створена адекватно до потреб і можливостей особистості та суспільства і є теоретично обґрунтованою навчально-виховною системою соціалізації, особистісного і професійного розвитку і саморозвитку людини в освітній установі, яка, внаслідок упорядкованих професійних дій педагога при оптимальності ресурсів і зусиль всіх учасників освітнього процесу, гарантовано забезпечує ефективнішу реалізацію свідомо визначеної освітньої мети та можливість оптимального відтворення процесу, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога» [149].

Основними ознаками педагогічної технології є:

- концептуальність – чітке й послідовне педагогічне розроблення цілей навчання та виховання;
- діагностичне визначення цілей – теоретико-прогностичне вивчення умов, способів, засобів упровадження педагогічних інновацій, прогнозування результатів навчально-виховної діяльності;
- економічність (виражає якість навчального процесу) – структурування, упорядкування, ущільнення інформації, яку необхідно сприйняти та засвоїти;
- алгоритмізованість, проєктованість – поділ технології на етапи, ступені, повторюваність і ритмічність дій, що забезпечують дидактичний результат;
- коригованість – вироблення педагогічних умінь, які дають змогу вносити

процесуальні зміни в технологію зі збереженням основних дидактичних цілей;

– візуалізація – комплексне застосування технічних, комп'ютерних засобів навчання та контролю [110, с. 98].

Отже, проаналізувавши різні тлумачення поняття «педагогічна технологія», можемо зробити висновок, що педагогічна технологія – це організаційно-методичний інструментарій освітнього процесу, який включає в себе комплекс методів, форм, способів та прийомів навчання.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що серед найновіших методів навчання, що виникли переважно в англomовних країнах – США та Великобританії – останніми десятиліттями ХХ ст., усе більшого поширення набувають методи, які об'єднують у собі комунікативні та пізнавальні (академічні) цілі.

Їх основними принципами є:

- рух від цілого до окремого;
- студентоцентрована парадигма (learner-centered lessons);
- цілеспрямованість і змістовність занять;
- їх спрямованість на досягнення соціальної взаємодії за наявності віри викладача в успіх своїх студентів;
- інтеграція мови та засвоєння її за допомогою знань з інших галузей наук.

У сучасній педагогіці вищої школи, методиці навчання існує безліч педагогічних технологій навчання гуманітарних дисциплін, які мають власні переваги і недоліки. На основі проведеного дослідження встановлено, що в процесі формування ФКК на заняттях з гуманітарних дисциплін доцільно застосовувати комунікативний та інтерактивний методи навчання. Розглянемо особливості застосування цих методів при формуванні ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей.

На нашу думку, найефективнішою педагогічною технологією навчання гуманітарних дисциплін є комунікативна. Розробкою комунікативного методу в тій чи іншій мірі займалося багато наукових колективів і методистів у різних

країнах. Найвагоміший внесок в обґрунтування методу зробили найпослідовніші його прихильники і, насамперед, Г. Віддоусон [223], У. Літлвуд [220; 221], Дж. Пелад [229], М. Сміт [237], М. Шеллер [236] (Англія), Г. Е. Піфо [230] (Німеччина), С. Н. Саїдова [235], Ю. І. Пасов [119] (Росія), Ф. С. Бацевич [12], Н. П. Литвиненко [87], Л. В. Пляка [123; 124], Н. О. Шелест [186] (Україна).

Комунікативний метод орієнтований на організацію процесу навчання, адекватного процесу реального спілкування завдяки моделюванню основних ситуацій мовленнєвого спілкування, а саме:

- діяльнісний характер мовленнєвого спілкування, що втілюється в комунікативній поведінці викладача як учасника процесу спілкування та навчання і в активній поведінці студента як суб'єкта спілкування та навчання;
- предметність процесу комунікації, яка має бути змодельована обмеженим, але точно визначеним набором предметів обговорення (тем, проблем, подій та ін.);
- змодельовані ситуації спілкування як найтипівіші варіанти стосунків студентів між собою;
- мовленнєві засоби, які забезпечують процес спілкування та навчання в даних ситуаціях.

У процесі навчання за комунікативним методом студенти фармацевтичних спеціальностей набувають *комунікативної компетентності* – здатності користуватися мовою залежно від конкретної ситуації. Вони навчаються комунікації у процесі самої комунікації. Відповідно всі вправи та завдання повинні бути комунікативно виправданими дефіцитом інформації, вибором і реакцією (*information gap, choice, feedback*). Найважливішою характеристикою комунікативного підходу є використання автентичних матеріалів, тобто таких, які реально використовуються носіями мови. Мовленнєва взаємодія студентів інколи, хоч і далеко не завжди, проходить за співучастю викладача в найрізноманітніших формах: парах, невеликих групах, з усією групою. Від самого початку студенти опановують усі чотири види мовленнєвої діяльності на понадфразовому і текстовому рівнях при обмеженому використанні рідної мови.

Об'єктом оцінки є не тільки правильність, але й швидкість усного мовлення та читання [67, с. 56].

Під час навчання мовлення за комунікативною методикою широко використовуються *опори різних видів*: змістові та смислові, словесні й зображальні, що дають змогу керувати змістом висловлювання (текст, мікротекст, план, логіко-синтаксична схема), а також засвоювати граматичний матеріал мовні ігри, що дають змогу спілкуватись у різних соціальних контекстах і різних ролях.

Існування різних варіантів цього напрямку в сучасній методиці, які мають різні назви — “Whole Language Content Approach”, “Cognitive Approach”, “Content-Based ESL Program”, “Cognitive Academic Language Approach”, свідчить про зростаючий інтерес до навчання іноземних мов і прагнення методистів переосмислити їх роль і місце у світі [215].

Комунікативний метод навчання дає можливість студентам фармацевтичних спеціальностей обговорювати різноманітні ситуації, які можуть трапитись у професійній кар'єрі, вільно висловлювати власні думки рідною та іноземною мовами, збагатити власний словниковий запас, використовувати граматичний матеріал на практиці, подолати бар'єри у фаховому спілкуванні, вчитися взаємодіяти між собою та викладачем.

Вивчення означеної проблеми засвідчило, що все більшої популярності набувають *інтерактивні методи навчання* гуманітарних дисциплін. Дидактичний аспект інтерактивних технологій досліджують такі відомі вчені, як: Т. І. Анісімова [193], М. В. Кларин [56], Дж. Пеллад [229], Л. В. Пироженко [126; 127], О. І. Пометун [126; 127], О. В. Співаковський [154], Н. В. Стучинська [163; 179], Н. А. Суворова [164], О. В. Чалий [179] та інші.

Так, Л. В. Пироженко та О. І. Пометун [126] визначають умовну робочу класифікацію інтерактивних технологій за формами навчання (моделями), у яких реалізуються інтерактивні методи. Їх розподіляють на чотири групи залежно від мети заняття та форм організації діяльності студентів: інтерактивні технології кооперативного навчання, інтерактивні технології колективно-групового

навчання, технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань [126].

Використання інтерактивних методів навчання спонукає не лише студента, а й викладача до постійної творчості, сприяє розвитку педагогічних здібностей, орієнтує на пошук унікальних якостей студентів, особливостей їх мислення.

Організація інтерактивного навчання передбачає використання дидактичних і рольових ігор, моделювання життєвих ситуацій, створення проблемних ситуацій. До інтерактивних методів навчання зараховують презентацію, евристичні бесіди, рольові ігри, дискусії, «мозковий штурм», кейс-метод, конкурси з практичними завданнями та їх подальше обговорення, проектування проектів, проведення творчих заходів, використання мультимедійних комп'ютерних програм і залучення англомовних спеціалістів [70, с. 78].

Комунікативні та інтерактивні методи навчання вимагають застосування новітніх засобів навчання, зокрема ІКТ.

Засоби ІКТ, які найчастіше використовуються в освітньому процесі, є:

- електронні підручники і посібники, що демонструються за допомогою комп'ютера і мультимедійного проектора;
- електронні енциклопедії і довідники;
- тренажери і програми тестування;
- освітні ресурси Інтернету;
- DVD- і CD-диски з картинками та ілюстраціями;
- відео- і аудіотехніка;
- мультимедійні презентації;
- платформи (Zoom, Moodle, Google Classroom тощо);
- науково-дослідні роботи і проекти.

Методисти виділяють декілька класифікацій засобів ІКТ. Відповідно до першої класифікації, всі засоби ІКТ, які використовуються в освітньому процесі, можна розділити на два типи: апаратні (комп'ютер, принтер, сканер, фотоапарат,

відеокамера, аудіо- і відеомагнітофон та ін.) і програмні (електронні підручники, тренажери, тестові середовища, інформаційні сайти, пошукові системи Інтернету тощо).

Отже, друга класифікація засобів ІКТ дозволяє розглянути можливості використання інформаційних технологій в освітній діяльності для:

- пошуку літератури в Internet із застосуванням браузерів типу GoogleChrom, MozillaFirefox та ін., різних пошукових систем (Google.com, Yahoo.com тощо) і роботи з нею (реферування, конспектування, анотування, цитування тощо);

- роботи з текстами, використовуючи пакет основних застосованих програм Microsoft Office: Microsoft Word дозволяє створювати і редагувати тексти з графічним оформленням; Microsoft PowerPoint дозволяє створювати слайди-презентації для яскравішої демонстрації матеріалу; Microsoft Excel дозволяє виконувати обчислення, аналізувати і візуалізувати дані і працювати зі списками в таблицях і на веб-сторінках; Microsoft Office Publisher дозволяє створювати і змінювати буклети, брошури тощо;

- автоматичного перекладу текстів за допомогою програм-перекладачів (PROMTХТ) і електронних словників (AbbyLingvo7.0);

- зберігання і накопичення інформації (CD-, DVD-диски, Flash-картки);

- спілкування (Internet, електронна пошта, Viber, Telegram, Instagram, Skype, Whatsapp тощо).

Перераховані засоби ІКТ створюють сприятливі умови на заняттях і для організації самостійної роботи та дистанційного навчання студентів. Вони допомагають використати комп'ютерні технології як для вивчення окремих тем, так і для самоконтролю здобутих знань.

Як засвідчує аналіз практики, дієвим способом зменшення недоліків роботи з комп'ютером є використання підготовлених з урахуванням певних вимог ММП, коли викладач використовує на занятті екран-дошку, проектор і лише один комп'ютер для демонстрації. Це дає змогу фокусувати увагу всієї групи студентів, здійснювати повтор демонстрованого матеріалу.

На наш погляд, особливої уваги у процесі формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей варта ММП. *Мультимедійна презентація (ММП)* базується на використанні аудіовізуальних можливостей комп'ютерних технологій.

За наявності відповідного устаткування ММП мають майже необмежені графічні і колірні можливості, що дозволяє представити будь-який вид діяльності у формі картинок та анімації.

Науковці Г. А. Чередніченко, Л. Ю. Шапран та Л. І. Куниця вважають, що основними дидактичними умовами застосування ММП на заняттях з гуманітарних дисциплін є такі, як:

- перспективне планування використання ММП;
- методичний аналіз підібраних для демонстрації ММП;
- комплексний підхід до застосування ММП [180, с. 135].

Перспективне планування використання ММП потрібне для виконання важливого методичного завдання – підбору оптимального комплексу навчальних засобів до кожної конкретної теми.

Методичний аналіз підібраних для демонстрацій ММП вимагає їх попередній перегляд. У процесі аналізу викладач повинен:

- визначити міру відповідності ММП навчальній програмі, темі заняття, вивченому матеріалу;
- намітити завдання застосування ММП відповідно до методики проведення заняття;
- виділити у даній ММП основний і додатковий матеріал;
- при потребі доопрацювати існуючу ММП (скоротивши або збільшивши кількість слайдів).

Комплексний підхід до застосування ММП передбачає їх підбір до певної теми, враховуючи:

- дидактичні можливості матеріалу на різних етапах навчання;
- рівень знань і розвитку студентів певної групи;

– підготовленість і досвід викладача у використанні ММП.

Створення і застосування ММП можливо за умови дотримання певних вимог до них, а також за наявності технічних засобів, що відповідають необхідним характеристикам.

Для створення ММП можна користуватися такими комп'ютерними програмами: Microsoft Word (дозволяє формувати потрібний текст), Microsoft Power Point (робить доступними дії з анімаційними картинками, звуковими і відео файлами), Microsoft Publisher (дає можливість публікації матеріалів у вигляді тематичних буклетів), Microsoft Internet Explorer (дозволяє працювати з мережевими ресурсами Internet) [70, с. 81].

Встановлено, що найпродуктивнішими зарекомендували себе презентації, в яких після пояснення або показу матеріалу вставлені вправи на закріплення або контроль. Ці вправи студенти виконують прямо з екрана індивідуально або фронтально. Можливість показати правильну відповідь дозволяє організувати взаємо- або самоперевірку швидко й ефективно.

Широке застосування ММП на заняттях з гуманітарних дисциплін породило прагнення самих студентів фармацевтичних спеціальностей до їх створення. Це є ефективним способом навчання. Студенти беруть тему відповідно до вивченого матеріалу і створюють презентацію (не більше 10-15 слайдів). Приклад ММП за темою "Kidney Stones" наведено у додатку В. Студенти при цьому освоюють роботу з комп'ютером, вчаться вибирати головне, концентрувати власну думку. Презентації можна включити в будь-який момент заняття. Це може бути початок заняття, підсумок вивченої теми або ж конференція, яку студенти самостійно організують під час заняття. Знаючи, що робота студентів буде схвалена і оцінена, вони серйозніше ставляться до такого домашнього завдання. Крім того, це допомагає викладачу створювати для кожного студента своєрідний «банк ситуацій успіху», тобто таких навчальних дій, у яких студент відчуває себе переможцем, підкорювачем високої вершини. Часто студент із недостатнім або низьким рівнем знань з іноземної мови завдяки створеній презентації може прожити ситуацію заслуженого успіху, нехай

маленької, але його особистої перемоги, завдяки якій він може самоствердитись у власних очах і в очах однолітків [70, с. 81–82].

Розглянемо особливості застосування інтерактивних методів навчання в основних видах діяльності: аудіювання, читання, говоріння, письмо.

Навчання *аудіювання* іноземною мовою, зокрема іноземною мовою (за професійним спрямуванням), передбачає роботу над двома функціональними видами мовної діяльності: аудіювання в процесі безпосереднього (діалогічного) спілкування; аудіювання зв'язних текстів в умовах опосередкованого спілкування.

Ми вважаємо, що важливим є розвиток у студентів умінь дистанційного аудіювання, тобто сприйняття і розуміння аудіотекстів в умовах опосередкованого спілкування. Використання ММП на заняттях з розвитку навичок аудіювання має низку переваг. Однією з головних переваг є можливість надати студентам після виконання завдань правильні відповіді письмово. Можна запропонувати студентам записати деякі факти, фрази, речення, спираючись на наочність, що багатьом студентам полегшує процес правильного написання. Надалі ці записи використовуються для дискусій і монологічних висловлювань за темою, а також при виконанні домашнього завдання або самостійної роботи.

Розробляючи заняття з аудіювання, викладачі часто зустрічаються з проблемою браку роздаткового матеріалу з цільовими завданнями. Цю проблему можна розв'язати за допомогою мультимедійних презентацій, які будуть містити відеоряд-підказку, додаткову інформацію, текстові завдання, діаграми тощо.

Важливий позитивний результат використання презентацій під час навчання аудіювання – це швидший темп заняття, зацікавленість студентів.

Навчати аудіювання можна лише з використанням ІКТ, а саме: комп'ютера з колонками, ноутбука, планшета, магнітофона (апаратних засобів) і ММП, компакт-дисків, комп'ютерних відеоплеєрів, ресурсів Internet (програмні засоби).

Для формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей на заняттях з іноземної мови (за професійним спрямуванням) можна запропонувати

тексти з аудіювання за фаховою тематикою, а саме “Administration of Drugs”, “Forms of Drugs”, “Gastrointestinal Drugs”, “Sulfa Drugs”, “At the Chemist’s” тощо.

Навчання *читання* фаховою українською та іноземною мовами можливо не лише з використанням підручників чи посібників, а й із застосуванням мережі Internet. У мережі Internet можна знайти безліч фахових газет, журналів, статей з досліджуваної проблеми. Майже всі значимі газети у світі мають власні web-сторінки, де надають можливість не лише прочитати, але і прослухати новини, при чому можна навіть вибрати для себе відповідний рівень володіння іноземною мовою і прослухати новини в режимі LEARNING ENGLISH. Цікавою може здатися подвійна класифікація статей – за темами і континентами.

Під час нашого дослідження користувалися онлайновими ресурсами таких газет і журналів з фармацевтичною тематикою, як PharmaTimes, BioPharm International, Copybook – Pharmaceutical News, Chemist+Druggist, Drug Store News, Drug Discovery & Development, Pharmaceutical Field, Pharmaceutical Technology, U.S. Pharmacist тощо. Наприклад, за допомогою онлайн газети BioPharm International студенти мають змогу знайти сучасні статті з фахової тематики, а також подивитися відео з фармацевтичної тематики.

Щодо оволодіння ФКК онлайн газета є незамінним помічником. Вона дає змогу студентам поринути в гущу світових подій з медицини, фармації. Найціннішим для аудиторної роботи є посилення – send us feedback, що здійснює інтеракцію читача з видавництвом. Висловити власну думку щодо прочитаного та особисто поговорити з автором певної статті можна завдяки розділу «сьогоднішні журналісти» (“Today’s Columnists”), де вибір певного прізвища зв’яже вас з автором безпосередньо. Іноді може з’являтися екстра-зв’язок із головною дійовою особою статті.

На заняттях із гуманітарних дисциплін можна запропонувати студентам фармацевтичних спеціальностей працювати в постійних і змінних парах при дослідженні фахової статті (наприклад, “Treatment for HIV Infection and AIDS”, “Medical Treatment of Gallstones”), яка описує певні захворювання та сучасні принципи їх лікування, лікарські засоби та інструкцію щодо їх застосування

(наприклад, “Proton Pump Inhibitors”, “Gastric Acid Reducing Drugs” “Drugs Affecting Peristalsis”), новітні лікарські засоби для лікування певної хвороби (наприклад, “Calcium-Channel Blocking drugs”, “Drugs for Cardiac Arrhythmias Correction”), профілактику захворювань (наприклад, “Contraindications of Vitamins”, “Phytopharmacy”), вакцинування (наприклад, “Vaccination: an Act of Love”) тощо. Перевага такої роботи полягає в повному залученні всіх студентів групи в поєднанні з диференціацією завдань: сильні студенти займаються дослідженням важчих статей, тоді як слабшим доручається звіт про засоби лікування певного захворювання або епідеміологія, географічна поширеність цього захворювання. Приклад статті з журналу та завдання до неї наведений у додатку Д.

Крім розвитку навичок читання і говоріння фаховою українською та іноземною мовами, важливо поповнювати словниковий запас. Для цього можна запропонувати студентам фармацевтичних спеціальностей укласти словникові статті, спираючись на прочитану інформацію. Наприклад, під час вивчення шлунково-кишкових захворювань студенти розподіляються на групи по 3-4 людини та повинні систематизувати симптоми, ознаки, обстеження, лікування та профілактику до кожної хвороби. Граматичні навички англійської мови набуваються завдяки роботі над прикладами граматичних конструкцій, що зустрілись у статтях. Наприклад, після прочитання тексту “Proton Pump Inhibitors” або “Sleep-Inducing Drugs” студентам пропонується знайти в тексті всі форми пасивного стану. Комунікативні навички вдосконалюються під час роботи з текстами «Вербальне та невербальне спілкування», «Розмова з відвідувачем аптеки», «На прийомі у лікаря», в яких безпосередньо зустрічаються вислови фахової тематики.

Результатом такої роботи може стати створення інформаційного плаката, брошури або ММП, присвяченої одній конкретній темі, де дається нейтральне бачення проблеми, яке ґрунтується на аналізі інформації з різних джерел новин. Обов’язковою вимогою є вказівка посилань на джерела.

Під час проведення дослідження нами було встановлено, що дослідження

статей має переваги не тільки у формуванні ФКК, але й у розвитку міжкультурної компетентності. Досконало вивчивши матеріали з теми заняття, студенти фармацевтичних спеціальностей зможуть не лише визначити позицію певної країни до проблеми, а й виявити підстави для такої точки зору і, відповідно, зможуть прогнозувати розвиток подій. Після виконаної роботи доцільно організувати дискусію або міні-конференцію, де діяльність кожного студента або групи студентів стає базою для дослідження загальної проблеми з певної медичної або фармацевтичної галузі [70, с. 85–86].

Важливо зазначити також, що основною перевагою такої роботи є те, що студенти дістають доступ до інформації «з перших рук», а не до тижневої або ще давнішої інформації з друкованих видань.

Навчання *письму* можна здійснювати також за допомогою ІКТ. Під час проведення нашого дослідження формою спілкування і перевірки письмових видів домашніх завдань стала електронна пошта та додаток Telegram. Студенти присилають на перевірку твори, презентації, статті, тези. Викладач, у свою чергу, коментує помилки кожного студента, звільняючи час на занятті.

Інтернет може і повинен використовуватися не лише пасивно, але й активно. Студенти пробують себе в ролі не споживачів, а постачальників інформації.

Під час проведення дослідження нами було встановлено, що найефективніше використання інтерактивних методів відбувається під час навчання *говоріння*, діалогу рідною та іноземною мовами. Це знімає низку таких труднощів, що виникають під час використання традиційного підходу до навчання говоріння, як ніяковість і неготовність вступити в діалог, страх помилитися, брак мовних і мовленнєвих навичок, неготовність до обговорення теми заняття.

Говоріння як вид мовленнєвої діяльності, насамперед, використовує мову як засіб спілкування. В основі говоріння лежить усвідомлення значення лексичної одиниці мови. Мова як говоріння – це вербальна комунікація, тобто вербальний процес спілкування за допомогою мови. Розрізняють два види

мовлення: діалогічне і монологічне. Для діалогічного мовлення характерні репліки, якими обмінюються учасники спілкування, питання, доповнення, пояснення, вживання різноманітних допоміжних слів [215, с. 307].

У процесі навчання говоріння на заняттях з іноземної мови можуть виникати такі труднощі: студенти соромляться говорити іноземною мовою, бояться зробити помилки, піддатися критиці; не розуміють мовленнєве завдання; бракує мовних і мовленнєвих засобів для виконання поставленого завдання; студенти не залучаються до колективного обговорення теми заняття з тих чи інших причин.

Зважаючи на зазначені проблеми під час навчання говоріння, виникає необхідність знайти найоптимальніший варіант організації навчальної діяльності студентів фармацевтичних спеціальностей при формуванні навичок говоріння.

Інтерактивний підхід у навчанні передбачає безпосереднє залучення студентів до дискусії, дебатів, обговорення проблем, а значить – діалогу, тому цей підхід є найефективнішим у навчанні говоріння іноземною мовою.

Для оволодіння монологічним мовленням доцільно використовувати такі види вправ, як: повторення за диктором слів, словосполучень, речень. Перевагою використання ІКТ в навчанні монологічного мовлення є те, що студенти можуть слухати мову оригіналу з правильними наголосом, інтонацією, вимовою.

Для оволодіння діалогічним мовленням використовуються такі види вправ, як:

а) прослуховування діалогу одночасно з прочитанням його в режимі виділення кожної вимовної пропозиції іншим кольором;

б) аудіювання діалогу з вибірковою відповіддю; студент вибирає один із запропонованих варіантів;

в) діалог з вільно конструйованою відповіддю; такий діалог забезпечується навчальною програмою з усіма можливими варіантами відповідей на кожне поставлене комп'ютером питання;

г) діалог із запрограмованою відповіддю; такий діалог забезпечується декількома відповідями, одна або дві з яких є правильною реакцією на

сказане (рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Педагогічні технології формування ФКК в аудіюванні, читанні, говорінні та письмі.

Сучасні ІКТ можна використовувати не лише для навчання основних видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання та письма, але і для формування фонетичних, лексичних і граматичних навичок ФКК.

У процесі навчання *фонетики* на заняттях з іноземної мови можна виконувати фонетичні вправи за допомогою таких засобів ІКТ, як комп'ютер чи ноутбук. Тренування та відпрацювання фонетичних навичок студентів можливе з використанням таких вправ, як повторювання звуків, слів чи речень за диктором і запис власного мовлення. Крім того, студенти можуть і вдома самостійно відпрацювати свої фонетичні навички за допомогою спеціальних комп'ютерних програм або фонетичних дисків.

Розвиток *лексичних навичок* для подальшого їх включення у фахову мовленнєву діяльність студентів фармацевтичних спеціальностей є основним завданням в оволодінні лексикою. Застосування ІКТ при формуванні лексичних

навичок значно посилює ефективність цього процесу.

Для опрацювання значення слова студентам фармацевтичних спеціальностей доцільно запропонувати вправу на розподіл слів за тематичними групами (drugs: vitamins, penicillin, sulfonamides, antibiotics. Diseases: smallpox, tetanus, cholera, polio).

Для тренування у вживанні слів за допомогою комп'ютера студентам фармацевтичних спеціальностей можна запропонувати скласти речення з певних слів. Наприклад: in, warm, bacteria, quickly, food, multiply (bacteria multiply quickly in warm food).

На етапі тренування і застосування лексики для продуктивної діяльності визначальними будуть операції зі з'єднання слів, з огляду на зміст висловлювання. З метою формування продуктивних лексичних навичок у студентів фармацевтичних спеціальностей потрібне використання комп'ютера для тренування лексичних одиниць. Наприклад, вправа на групування лексичних одиниць: якими можуть бути перераховані іменники: disease, drug, multiplication, epidemics. В іншій колонці розміщені прикметники: infectious, bacterial, viral, gastrointestinal. Студенти повинні правильно скласти словосполучення з цих прикметників та іменників, переміщаючи їх з відповідних колонок на рядки знизу. При цьому кількість незаповнених рядків підказує студентам, що є інші можливі словосполучення, які вони ще не склали. Студенти, які склали більше словосполучень, отримують більшу кількість балів.

З метою формування продуктивних лексичних навичок виконується вправа із заповнення пропуску у висловлюванні. Показником правильності у цьому випадку є відповідність смислового значення використаної лексичної одиниці, з якою вона поєднується. Наприклад, запропонували студентам заповнити пропуски в діалогах відповідними лексичними одиницями або вибрати фразу для відповіді на запитання.

Швидке виконання подібних вправ дає можливість збільшити об'єм фахової лексики за рахунок заощадженого часу. Комп'ютер дозволяє також інтенсифікувати процес навчання лексики на основі виконання студентами

різних, але рівних за своєю складністю завдань.

Проведена робота з формування лексичних навичок з іноземної мови (за професійним спрямуванням) дозволяє перейти до формування навичок діалогічного мовлення. Використання ІКТ при формуванні навичок студентів фармацевтичних спеціальностей на заняттях показало, що комп'ютерні технології навчання повністю відповідають цілям, поставленим при навчанні лексики іноземної мови (за професійним спрямуванням).

Під час нашого дослідження ІКТ застосовувалися разом із традиційними засобами навчання. Проте практика застосування комп'ютерних програм показує, що ІКТ мають багато переваг перед традиційними методами навчання. Серед них індивідуалізація та інтенсифікація самостійності студентів, підвищення пізнавальної активності і мотивації, інтенсифікація навчання і створення комфортного середовища навчання.

У процесі вивчення *граматики* на заняттях з іноземної мови (за професійним спрямуванням) доречно використати різні прийоми роботи з ІКТ.

Доцільно використовувати також презентацію в Power Point для пояснення нового правила або для перевірки здобутих знань. ММП можна застосовувати на пояснення різних граматичних правил, вживання граматичних конструкцій у фаховій мові студентів фармацевтичних спеціальностей, підбираючи практичні приклади з фаховою лексикою або з реальних професійних ситуацій спілкування. Для закріплення вивчених граматичних правил можливе використання вправ з навчальних дисків. На цих дисках можна знайти найрізноманітніші вправи з усіх розділів граматики іноземної мови. Тут є вправи різної міри складності – від найпростіших до вправ підвищеної складності, що дозволяє диференційовано вести процес навчання.

За допомогою використання ІКТ запроваджувалися такі результативні види роботи, як:

- вправи на заповнення пропусків;
- вправи у вигляді гри на складання речень, під час якої студент наводить курсор на необхідне слово, яке після цього переміщається в речення і стає за

останнім переміщеним словом. Недоліком такої гри є неможливість перемістити в потрібне місце будь-яке слово, переміщене раніше останнього без докорінної зміни всього речення.

Інтеграція звичайного заняття з використанням ІКТ дозволяє викладачеві найефективніше контролювати навчання за допомогою тестів. Проведення тестів на комп'ютері дозволяє перевірити якість знань за лічені секунди. Досить легко підготувати тести самостійно в редакторі Microsoft Excel.

Мережа Internet дає величезний потенціал викладачеві при навчанні граматики. Тут можна знайти не лише вправи з усіх розділів граматики іноземної мови, але й он-лайн тести, у яких відразу ж оцінюється результат студента.

На заняттях з іноземної мови (за професійним спрямуванням) формування граматичних навичок проводилось у три етапи:

- ознайомлення і первинне закріплення;
- тренування;
- застосування.

Метою етапу ознайомлення і первинного закріплення інформації є створення орієнтовної основи граматичної дії для подальшого формування навички в різних ситуаціях спілкування. На цьому етапі необхідно розкрити значення, формоутворення і вживання граматичної структури, забезпечити контроль за її розумінням студентами і первинне закріплення.

Ознайомлення з новим граматичним матеріалом для продуктивного засвоєння здійснюється передусім у навчально-мовленнєвих ситуаціях, що демонструються викладачем за допомогою ММП. Прийоми для створення таких ситуацій можна звести до декількох основних:

- ММП реальних предметів і фізичних дій для розкриття суті явища;
- використання різних засобів мультимедійної наочності (анімаційних картинок, фотографій, окремих слайдів, планів, географічних карт, медіа-макетів), у яких моделюються фрагменти дійсності, висловлювання;
- використання слайд-фільмів і відеофрагментів, що дозволяють наочно і

ситуативно представити особливості вживання певного явища;

- створення іншомовного контексту завдяки демонстрації посилань на реальні події, факти, реалії;

- представлення граматичного явища за допомогою анімаційних геометричних груп у мультимедійному контексті [180, с. 137].

Під час вивчення зі студентами фармацевтичних спеціальностей іноземної мови (за професійним спрямуванням) та курсів за вибором «Теорія і практика професійної комунікації», «Психологія спілкування» та «Етика» використовувалися такі педагогічні технології навчання, як: бесіда, дискусія, конференція, кейс-метод, метод проектів, метод емпатії:

- *бесіда* (обмін думками щодо професіоналізму майбутнього провізора, грамотної поведінки в професійній діяльності, ввічливого спілкування з лікарями, колегами та відвідувачами аптеки). Під час бесід студенти фармацевтичних спеціальностей покращують запам'ятовування статей з фахових журналів та газет, осмислюють положення грамотного введення діалогу, використання професійної лексики.

Бесіди проводяться наступним чином: спершу викладач висуває проблему щодо належної тактики спілкування, потім студенти приєднуються до обговорення з урахуванням того, що проблема не має єдиного абсолютно правильного рішення – кожен студент під час бесіди визначає плюси та мінуси своєї відповіді.

- *дискусія* (обміни думками щодо професійного спілкування майбутнього провізора, дебати щодо можливих шляхів вирішення конфліктних ситуацій в аптеці). Студенти фармацевтичних спеціальностей аргументовано обмінюються думками щодо вирішення конфліктів в аптеці, гідного поведіння в різноманітних ситуаціях професійної діяльності, висувають власні ідеї, отримують навички професійного спілкування в умовах аптеки.

- *конференція* (конференція з питань лікування шлунково-кишкових хвороб, конференція з питань розв'язання конфліктів в професійній діяльності провізора). Замість традиційних форм самостійної позааудиторної роботи

студентам фармацевтичних спеціальностей пропонувалося провести в межах одного заняття конференцію наприкінці кожного змістовного модуля. Студенти обирали ведучого конференції (зазвичай це був сильний студент). Кожен учасник конференції готував доповідь за допомогою ММП, яка містила текст, картинки, відео, посилання на першоджерела тощо. Ведучий на початку заняття озвучував тему конференції, учасників конференції та надавав слово кожному учаснику конференції. Після кожного виступу ведучий або інші учасники задавали питання, активно обговорювали проблеми конференції, вели дискусію. Наприкінці заняття ведучий підсумовував, дякував учасникам за участь. Студенти обирали також найкращий виступ і найцікавішу доповідь конференції. Варто зазначити, що цей вид самостійної роботи студентам фармацевтичних спеціальностей більше подобався, ніж традиційні форми. Кожен студент, навіть зі слабким рівнем знань, намагався висловитися під час конференції, озвучувати власну думку. Участь студентів у конференціях представлена в додатку 3.

– *кейс-метод* (розв'язання проблемних ситуацій професійного характеру студентами фармацевтичних спеціальностей (Додаток Г)). Кейс-метод може бути успішно використаний на заняттях з гуманітарних дисциплін, оскільки цей метод містить усі види мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, письмо та аудіювання. У студентів з'являється реальна можливість спілкування фаховою мовою у процесі взаємодії з іншими учасниками групи і викладачем [63].

На думку О. К. Ільїної, суть кейс-метода у викладанні іноземної мови «полягає в самостійній іншомовній діяльності студентів у штучно створеному професійному середовищі» [52]. Водночас успіх кейс-метода залежить від трьох основних складників: якості кейса, який має бути максимально наочним і детальним, підготовленості студентів і готовності самого викладача до організації роботи з кейсом і ведення дискусії.

Використання кейс-методу можливе не лише на заняттях з іноземної мови (за професійним спрямуванням), але й на заняттях з інших гуманітарних дисциплін. Кейс-метод забезпечує обмін знаннями, досвідом і уявленнями, тобто

надає змогу студентам навчатися не тільки у викладача, а й один в одного.

– *метод проєктів* – це комплексний метод, який уможливорює індивідуалізувати навчальний процес, дає змогу студентам проявляти самостійність у плануванні, організації і контролі своєї діяльності.

Метод проєктів дозволяє студентам проявити самостійність у виборі теми, джерел інформації, способі її викладу і презентації. Проєктна методика дозволяє вести індивідуальну роботу над темою, яка викликає найбільший інтерес у кожного учасника проєкту, що, поза сумнівом, приводить до підвищеної вмотивованої активності студентів.

У процесі навчання гуманітарних дисциплін метод проєктів надавав можливість студентам фармацевтичних спеціальностей використовувати мову в ситуаціях реального повсякденного фахового спілкування, що сприяло кращому засвоєнню і закріпленню знань з курсів «Психологія спілкування», «Етика» та «Теорія і практика професійної комунікації».

Основними вимогами до використання методу проєктів є:

- наявність значимої в дослідницькому, творчому плані проблеми, що вимагає дослідницького пошуку її розв'язання;
- практична значущість передбачуваних результатів;
- самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність студентів на занятті і в позааудиторний час;
- структуризація змістовної частини проєкту;
- використання дослідницьких методів [121, с. 57].

Основні завдання методу проєктів:

1. Формувати у студентів необхідні вміння й навички у різних видах мовленнєвої діяльності на рівні, визначеному програмою і стандартом.
2. Формувати активну самостійність студентів.
3. Включати культуру студентів у діалог з використанням мови як засобу міжкультурної взаємодії.
4. Формувати комунікативну компетентність позамовним довіданням, використовуючи можливість мислити, міркувати акцентувати увагу на зміст

висловлювання [121].

Дослідниця Н. Ю. Пахомова [121] наводить основні принципи проєктної роботи:

1. Варіативна робота (використання індивідуальної, парної, групової форм роботи).

2. Вирішення проблем (розв'язувати проблеми, використовуючи можливість мислити; міркуючи, акцентувати увагу на утриманні висловлювання).

3. Когнітивний (свідомий) підхід до граматики.

4. Навчання із захопленням. Отримання задоволення як одна з головних умов ефективності навчання.

5. Особистісний фактор (можливість студентів висловити власні ідеї, розповісти про себе, власне життя, інтереси, захоплення).

6. Адаптація завдань (завдання мають бути посильними, відповідати рівню розвитку студентів) [121].

Отже, навівши вимоги, завдання та принципи методу проєктів, зазначимо етапи проєктної роботи:

I етап – планування роботи в аудиторії.

II етап – виконання проєкту за межами аудиторії.

III етап – повернення до аудиторії.

IV етап – презентація проєкту.

V етап – оцінка і контроль.

Проєкт є роботою, у яку вкладені багато зусиль і праці. Проєктна діяльність підвищує інтерес студентів до вивчення дисципліни завдяки розвитку внутрішньої мотивації; формує у студентів фармацевтичних спеціальностей творчі здібності, навички дослідження, вміння виразити себе, розширює мовні знання, здобуті з інших предметів, засобами рідної та іноземної мов [70, с. 94].

– *метод емпатії* (творчий шлях вирішення проблем комунікації через ототожнення студента фармацевтичних спеціальностей з провізором, лікарем, клієнтом аптеки, фармацевтичним представником). Перенесення себе на місце

іншої людини дає змогу студентам фармацевтичних спеціальностей глибше сприймати відчуття, потреби та бажання іншої людини, відчувати емоційний стан відвідувачів аптеки.

Студентам пропонується під час спілкування поставити себе на місце кожного в парі провізор-лікар, провізор-відвідувач аптеки, провізор-фармацевтичний представник, провізор-фармацевт. Приклади завдань використання методу емпатії на заняттях з гуманітарних дисциплін для формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей наведено у додатку Ж.

Наш експеримент із формування ФКК підтверджує ефективність комунікативних та інтерактивних методів навчання для подальшого професійного навчання студентів фармацевтичних спеціальностей.

Інтерактивність в освітньому процесі дає змогу акцентувати увагу не лише на процесі накопичення знань, умінь, але й наданні пріоритетності суб'єкту навчання (студенту), дозволяє розвинути у студента ініціативний, продуктивний стиль мислення, критичність, високий рівень самосвідомості [59].

У дослідженні виявлено, що успішність процесу навчання гуманітарних дисциплін, ефективність застосування різних методів і форм навчання значною мірою залежать від вдалого вибору засобів навчання. Ми дійшли висновку, що при формуванні ФКК потрібно використовувати не лише традиційні методи навчання (граматично-перекладний, прямий метод, бесіда), але й додаткові інтерактивні методи (комунікативний метод, метод проєктів, кейс-метод, метод емпатії, дискусія, конференція) спрямовані на посилення інтелектуальної діяльності студентів і з цією метою нами було розроблено і впроваджено завдання з додаткових інтерактивних методів (кейс-метод, кооперативне навчання, метод проєктів, метод емпатії, конференція, робота з ММП, соціальними мережами та іншими ІКТ), які забезпечували активізацію розумової, пізнавальної, продуктивної діяльності студентів фармацевтичних спеціальностей, розвиток навичок мислення, висловлення власної думки, комунікації, удосконалення лексичних, граматичних і фонетичних навичок.

Відповідний комплект містив методичні рекомендації для аудиторної та самостійної роботи студентів фармацевтичних спеціальностей (наприклад, кейси до тем «Фітотерапія», «Шлунково-кишкові захворювання», «Телефонна розмова в аптеці», «Стратегії спілкування з відвідувачами аптеки»), мультимедійні презентації до кожної теми заняття (наприклад, «Gastro-intestinal Drugs», «Antibacterial Drugs», «Antiviral Drugs», «Ways of Drug Administration», «Вербальна та невербальна комунікація», «Конфлікти у спілкуванні», «Взаємодія фармацевта і хворого»), демонстраційні приклади (наприклад, відеоматеріали до тем «Компоненти ліків», «Аптека», «Обладнання хімічної лабораторії», аудіоматеріали до тем «Телефонна розмова в аптеці», «Комунікація з відвідувачами аптеки»), систему завдань щодо формування ФКК, а саме: навичок читання (наприклад, читання фахових текстів з фармацевтичної тематики, анотацій до лікарських препаратів), аудіювання (прослуховування та виконання до- та післятекстових завдань), говоріння (наприклад, розв'язання кейсів з фахової тематики), письма фаховою іноземною мовою (наприклад, навчання орфографії та номенклатури лікарських засобів, складання короткої анотації до лікарського препарату, підбір найдоцільнішого лікарського препарату серед запропонованих), додаткові ресурси для самостійної роботи (наприклад, опрацювання статей з таких фахових журналів, як: PharmaTimes, BioPharm International, Copybook – Pharmaceutical News, Chemist+Druggist, створення мультимедійних презентацій на задану тему, створення проєктів) відео- та аудіоматеріали (наприклад, такі канали в мережі Youtube, як: Pharmacy, Solution-Pharmacy), посилання на корисні фахові джерела з мережі Інтернет (наприклад, онлайн журнали Drug Store News, Drug Discovery & Development, Аптека).

На основі зазначеного робимо висновок, що використання новітніх педагогічних технологій в процесі навчання гуманітарних дисциплін посилює якісне формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей, сприяє розвитку практичних умінь і навичок.

2.3. Психолого-педагогічні та організаційно-методичні умови формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін

Для визначення психолого-педагогічних та організаційних умов формування ФКК в студентів фармацевтичних спеціальностей було взято до уваги значення поняття «умови».

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «умови» розглядається як «необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь» [23].

У Словнику-довіднику з професійної педагогіки поняття «педагогічні умови» тлумачиться як обставини, від яких залежить, та на основі яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [134, с. 243].

На думку В. М. Манька, «педагогічна умова» визначається як «взаємопов'язана сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності» [94, с. 153–161].

На думку Б. Г. Чижевського, «організаційно-педагогічні умови» відображають «функціональну залежність суттєвих компонентів педагогічного явища від комплексу об'єктів (речей, їх станів, процесів, взаємодій) у різних проявах» [183, с. 82].

Як зазначає Т. Я. Вдовичин: «організаційно-педагогічні умови – це сукупність факторів, що забезпечують регулювання, взаємодію об'єктів і явищ педагогічного процесу для досягнення поставленої мети, вдосконалюють міжособистісні стосунки учасників педагогічного процесу для вирішення конкретних дидактичних завдань, сприяють активізації навчально-пізнавальної

діяльності майбутніх фахівців, їхньої самостійності, ініціативності, професійного інтересу» [25, с. 227].

Під *організаційно-методичними умовами формування професійної компетентності майбутніх фахівців* С. Г. Міщенко розуміє «сукупність специфічних взаємопов'язаних факторів (мети, змісту, форм та методів діяльності, ситуацій тощо), необхідних для здійснення системного впливу на особистість студента з метою розвитку в процесі науково-методичної діяльності його професійних компетенцій, які входять до загальної професійної компетентності» [100, с. 187].

Беручи до уваги наведені визначення психолого-педагогічних та організаційно-методичних умов, у нашому дослідженні ми розуміємо їх як: сукупність дій та взаємодій об'єктів та явищ, що сприяють активізації до фахової діяльності майбутніх спеціалістів, їхньої готовності, самостійності, професійних якостей та компетентностей.

У ХХ ст. набула популярності психолінгвістична концепція навчання іноземної мови. Такі вчені, як В. О. Артемов [3], І. О. Зимня [47], І. М. Румянцева [144], В. Фон Гумбольдт [142], Л. В. Щерба [190] підкреслювали важливість психолінгвістики у навчанні іноземній мові.

Учений В. О. Артемов [3] розробив комунікативну теорію мовлення, згідно з якою головною психічною здатністю для успішного оволодіння іноземною мовою є свідомість, яка включає в себе свідоме відображення форми та змісту навчального матеріалу, розумінні мовленнєвих та мовних явищ через рідну мову.

Дослідниця І. М. Румянцева [144] розглядає мову як вищу психічну функцію людини, що є змістом роботи психофізіологічних процесів людини. Дослідниця зазначає, що такі психолінгвістичні параметри, як характер та темперамент, можна розглядати як психолінгвістичні універсалії. Сутність психолінгвістичної методики навчання іноземних мов І. М. Румянцевої полягає у застосуванні різноманітних психологічних тренінгів, які сприяють релаксації після робочого дня, звільняють людину від різних психологічних комплексів,

розвивають її психологічні процеси, а також здатність до опанування іноземної мови [144].

Науковець Л. В. Щерба виступав за контрольоване та скероване зіставлення явищ іноземної мови з рідною мовою, розглядав шлях від правила до тренування як єдиний можливий, хоча й визнавав необхідність роботи з мовою в контексті, проте вправи з ізольованими словами займали також важливе місце. Науковець наголошував на одночасному розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності та чіткому розмежуванні рецептивного та репродуктивного володіння мовою та мовним матеріалом. Для цього перевага надавалася мовним вправам, а не мовленнєвим [190].

Отже, аналіз даних психолінгвістичних концепцій навчання у ЗВО дав змогу виявити основні шляхи й умови формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей за такою класифікацією:

- певний розвиток ФКК за видами мовленнєвої діяльності;
- переважання виду мовленнєвої діяльності на навчальному занятті;
- домінування конкретного методу навчання;
- переважна тактика і стратегія навчання;
- представлення навчального матеріалу і засобів навчання (з/без підручника, з/без технічних засобів навчання);
- структуризація навчального матеріалу з урахуванням лінгвістичних аспектів і логічних категорій;
- ступінь взаємодії психолого-педагогічних, лінгводидактичних, прагмасоціокультурних, професійноорієнтованих та інших складників організації освітнього процесу, які сприяють оволодінню студентами фаховою мовою спеціальності;
- роль навчальної мотивації самостійної діяльності, ціннісних орієнтацій, психологічних станів і національних стереотипів студентів.

Організація аудиторної та позааудиторної самостійної роботи з гуманітарних дисциплін студентів немовних спеціальностей щодо інтенсивного

розвитку автономності оволодіння рідною та іноземною фаховою мовою сприяє нормуванню і вдосконаленню комунікативної компетентності (сукупності компетенцій) як здатності розуміти і будувати граматично правильні висловлювання, що відповідають контексту обраної спеціальності.

Одним із шляхів активізації форм і методів навчання студентів комунікації в немовному ЗВО є раціональне використання досвіду інтенсивних методик: сугестопедичної, релаксопедичної, сугестивно-програмованої тощо [22].

Встановлено, що у комунікативному навчанні знайшли яскраве вираження мовленнєвий і комунікативно-ситуативний принципи. Через усне мовлення і на його основі здійснюються взаємозв'язок і взаємоперехід основних видів навчальної мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письма.

Використання прямого методу введення навчальної інформації іноземною мовою (спочатку з паралельним перекладом на рідну мову, потім з поступовим його скороченням до епізодичних вживань окремих слів і виразів рідною мовою) з усіма компонентами другого плану – немовними чинниками, тобто мімікою, жестами, комунікативною ситуацією, – супроводжується виникненням у студентів стану підвищеної здатності до сприйняття іноземної інформації і формуванню установки на безперекладне розуміння іноземної мови як засобу міжособистісної комунікативної взаємодії на всіх етапах комунікативного циклу навчання і як засобу стимуляції пізнавальної діяльності студентів загалом.

Організація освітнього процесу повинна наближатися до реальних умов спілкування рідною та іноземною мовами. Викладач є еталоном мовної поведінки студентів. Студенти наслідують викладача, переважно на мимовільному рівні, у міміці, жестах, рухах, пісні, прислів'ї, приказках рідною та іноземною мовами.

За допомогою застосування специфічних (мовних) і неспецифічних (немовних) методів уведення навчальної інформації під час освітньої діяльності викладач формує у студентів зростаючу потребу в продовженні навчання на рівні іноземного спілкування не лише під час зайняття, але і після завершення курсу навчання гуманітарних дисциплін у ЗВО. Практичне оволодіння арсеналом

методів і засобів навчально-виховної діяльності студентом може стати важливим резервом підвищення педагогічної майстерності викладачів немовних ЗВО.

На основі органічного поєднання комунікативності, гуманізації освіти і виховання студентів комунікативна модель навчання іноземної мови спеціальності стає активним чинником розвитку професійних якостей фахівця щодо майбутньої професійної діяльності з використанням іноземної мови [71].

Методи комунікативного взаємозв'язку повинні мати такі характеристики, як:

а) двоплановість (викладач веде діалог не лише з партнером, але й сам з собою);

б) інтенсивно-комунікативна схема організації навчального процесу (80% часу на занятті студенти спілкуються на фахову тематику);

в) діалогізація монологічних форм іноземної мови, їх переклад у діалогі-лекції і бесіди-семінари дискусійного характеру, пов'язані єдиною сюжетною лінією (наприклад, розв'язання педагогічних кейсів за фаховою тематикою, створення ММП та їх подальше обговорення);

г) рольова гра, з'ясування проблемних питань і виконання завдань, співвіднесених з професійною діяльністю (наприклад, використання рольової гри, коли один студент виконує роль провізора, а інший – пацієнта, який звернувся в аптеку за консультацією).

Усі ці методи комунікативного взаємозв'язку сприяють переходу навчальної діяльності в пізнавальну, становленню фахівця як особистості та розвитку його творчої індивідуальності.

У центрі педагогічного процесу перебуває не організація навчальної діяльності, а сама творча особистість майбутнього фахівця, який розвивається, володіє інформацією про менталітет, традиції та звичаї зарубіжних партнерів із економічної та міжнародної співпраці, лінгводидактичними формами і змістом комунікації рідною та іноземною мовами, що вивчаються в немовному ЗВО.

Формування гармонійної особистості, здатної реалізувати себе в сучасному суспільстві, здобути якісну освіту, стати професіоналом, пов'язано з

розвитком її комунікативної компетентності, активності, здатності до самоорганізації в опануванні нових форм діяльності, розкриттям внутрішнього потенціалу, формуванням майбутніх цілей і способів їх досягнення. ФКК безпосередньо відображає рівень культурного розвитку особистості в суспільстві й може бути для молодого покоління однією з умов досягнення життєвої мети [153].

Розвиток ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей є планомірним процесом формування комунікативних якостей особистості: толерантність, емпатія, рефлексія, комунікабельність. У процесі цього розвитку відбувається якісна перебудова особистості, а саме зміни у ставленні людини до діяльності, спілкування та праці.

Розвивати ФКК можна за допомогою використання як традиційних форм навчальних занять (проведення практичних і семінарських занять), так і нетрадиційних методів (використання тренінгових соціально-психологічних вправ (наприклад, тренінг розвитку професійної мотивації та самосвідомості, тренінг формування комунікативної компетентності), проведення рольових ділових ігор (наприклад, підбір доцільного лікарського засобу для лікування певного захворювання, розмова з пацієнтом тощо), використання прийомів арт-терапії (наприклад, створення загального групового образу, індивідуальне малювання, малювання з партнером, групове малювання) тощо), що спрямовані на всебічний розвиток особистості. Під час цих форм навчання студенти не лише розширюють і поглиблюють власні знання та способи соціальної взаємодії, а й застосовують їх практично [71].

Застосування навчально-ситуативних ігор, змагань, ігрових, пісенних і музичних трансформацій може збільшити коефіцієнт подразників і семантичний потенціал сприйняття на основі надмірних естетичних моментів. Водночас забезпечується об'ємний ефект дії на акустико-моторну пам'ять студентів, розширюється діапазон передачі інформації сенсорними і субсенсорними каналами. Запам'ятовування в ігровій формі найсприятливіше для розвитку і зміцнення пам'яті студентів. Об'єм одноразового сприйняття значно

розширюється.

Запорукою формування певних стереотипів для запам'ятовування є періодичність уведення і розробки навчального матеріалу за наявності відповідного психологічного настрою очікування, установки, ситуативної готовності студентів до відомого виду мовленнєвої діяльності, при стані смислового та емоційного співпереживання.

У студентів виникає не лише потреба в говорінні, але й слуханні, студентів охоплює стан «горіння», жадоби до знань, підвищується здатність до сприйняття, активізуються мнемічні процеси, забезпечується прийом інформації за наявності зворотного зв'язку підсистем студентів і викладача в системі навчання. Складність завдань сучасного викладання гуманітарних дисциплін у закладі вищої освіти зумовлює зростаючу місію викладача як наставника і вихователя.

Навчання ФКК вимагає знань від викладача і свідоме управління чинниками, які є визначальними для процесу навчання дисциплін гуманітарного циклу. Виникає необхідність розроблення системи комплексної дії за допомогою педагогічної виховної дії на усвідомлювані і неусвідомлювані компоненти психічної діяльності, регулювання психічних станів студентів, наприклад, таких, як: тривожність, невпевненість, страх помилок і тому подібне.

Організація освітнього процесу у ЗВО в межах кредитно-модульної системи із застосуванням релаксопедичних компонентів інтенсифікує формування мовленнєвої та комунікативної компетентностей, створює сприятливі передумови для переходу до навчання за фахом.

Організація освітнього процесу має наближатися до реальних умов спілкування фаховою мовою. Викладач є зразком мовленнєвої поведінки студентів. Студенти наслідують викладача, переважно на мимовільному рівні, у міміці, жестах, рухах тощо.

Активізація неусвідомлюваних процесів психіки відволікає увагу студентів від фонетичних і лексико-граматичних труднощів, надає їх мові потрібний темп, упевненість. У процесі навчання в рольових іграх

розкриваються артистичні здібності студентів. Студенти відчувають і діють подібно до носія мови, що свідчить про формування в них лінгвістичної компетентності. При цьому вони виражають свою індивідуальність, незважаючи на оперування стислим матеріалом мовленнєвих зразків.

Класифікація основних і додаткових психолого-педагогічних та організаційно-методичних умов підвищення ефективності реалізації формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей при вивченні гуманітарних дисциплін подано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Психолого-педагогічні та організаційно-методичні умови реалізації процесу формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей при вивченні гуманітарних дисциплін

Психолого-педагогічні умови	Організаційно-методичні умови
1. Автономність оволодіння фаховою комунікативною компетентністю	1. Презентація, активізація фахової навчальної інформації в ситуативно-комунікативному контексті майбутньої професійної діяльності студентів фармацевтичних спеціальностей
2. Єдність цілей при розвитку вмінь усіх видів мовленнєвої діяльності – розвиток і вдосконалення мовленнєвої комунікативної здатності	2. Паралельність навчання всіх видів мовленнєвої діяльності в напрямі від усних – до письмових форм фахової комунікації
3. Домінування комунікативного методу навчання на основі принципів гуманістичної педагогіки	3. Організація навчання на основі автентичних засобів навчання

Продовження табл. 2.2

4. Вибір комунікативно-гуманістичної стратегії навчання і виховання	4. Застосування вербальних і невербальних засобів слухової і зорової візуалізації планів змісту навчальних текстових матеріалів
5. Опора на єдність усвідомлюваних і неусвідомлюваних компонентів психічної діяльності студентів	5. Створення адекватного соціокультурного фону професійно-орієнтованого навчання
6. Акцентування принципу свідомості навчання при вербалізації лінгвістичних і лінгводидактичних аспектів навчальної діяльності	6. Забезпечення фахового контексту навчання
7. Мотивація розвитку автономних ціннісних орієнтацій навчання	7. Мовленнєвий характер навчання
8. Забезпечення розвитку навчально-пізнавальної творчої діяльності студентів	8. Художньо-естетична організація навчального процесу як дидактичного виду мистецтва
9. Побудова освітнього процесу на основі використання педагогічного навіювання	9. Театралізація і драматизація процесу засвоєння в межах рольових і ділових ігор під час формування фахової комунікативної компетентності
10. Стимулювання позитивного емоційного і психофізіологічного стану студентів у процесі навчання	10. Уведення збільшених об'ємів навчальної інформації

Продовження табл. 2.2

11. Використання переходу станів очікування і діяльності через зміну релаксації і напруги активності і реактивності студентів	11. Розвиток професійних якостей студентів фармацевтичних спеціальностей в умовах фахової навчальної діяльності як частині професійної культури
12. Активізація процесів фахової навчальної діяльності завдяки використанню ефекту зворотного зв'язку навчання, розвитку навичок і вмінь взаємокорекції і самокорекції	12. Системність і структурність циклічного введення лінгводидактичних і мовленнєвих аспектів навчання
13. Актуалізація індивідуального і групового стилю навчальної взаємодії	13. Диференціація та інтеграція текстових структур навчального матеріалу
14. Розвиток особистості і групової свідомості студентів	14. Діалогізація та монологізація матеріалів навчальних засобів і текстових продуктів навчальної діяльності

Дотримання психолого-педагогічних, організаційно-методичних умов і стратегій підвищення ефективності та якості навчання ФКК на заняттях з гуманітарних дисциплін засобами ІКТ можуть бути реалізовані, якщо в основу процесу «фахова комунікативна компетентність студентів фармацевтичних спеціальностей» буде покладено багаторівневу циклічну модель комунікативного навчання студентів фармацевтичного факультету.

Експериментальне дослідження засвідчило, що студенти мають високу мотивацію до оволодіння усною та письмовою комунікацією українською та англійською мовами.

Згідно з проведеним аналізом досліджень, присвячених моделюванню процесу навчання гуманітарних дисциплін, можна виділити такі напрями, як:

- міжкультурна комунікація, інтерактивність;
- комунікативність;
- ситуативність, рольова гра;
- автентичність;
- інтенсифікація, активізація;
- індивідуалізація, особистісний підхід;
- розвивальне навчання;
- інтегрованість;
- навчання у співпраці, метод проектів;
- гуманізація, гуманітаризація;
- самостійність навчання;
- функціональний підхід;
- інформатизація, технологізація.

Отже, розглянуті напрями, підходи до моделювання комунікативного процесу засвоєння гуманітарних дисциплін, які підвищують мотивацію та якість навчання, можна звести в таблицю (таблиця 2.3.).

Таблиця 2.3

Напрями моделювання комунікативного процесу навчання гуманітарних дисциплін студентів фармацевтичного факультету

№	Напрями	Мовленнєві характеристики	Результат засвоєння
1.	Інтенсифікація	Збільшення об'єму навчального матеріалу та зменшення часу на його засвоєння	Швидший процес засвоєння
2.	Активізація	Виконання більшої кількості завдань за певний проміжок часу	Підвищення якості засвоєння

Продовження табл. 2.3

3.	Глобалізація	Синергізм мовленнєвої та мисленнєвої діяльності	Розвиток мовленнєвих і мисленнєвих навичок і вмінь
4.	Інформатизація	Отримання більших об'ємів навчальної інформації	Формування фонових знань
5.	Систематизація	Упорядкування знань, навичок і вмінь з гуманітарних дисциплін	Послідовність об'єктів засвоєння
6.	Структурування	Встановлення зв'язку і відношень у системі та структурі фахової іноземної мови	Отримання об'ємного ефекту засвоєння інформації іноземною мовою
7.	Циклічність	Концентрувальний характер представлення навчальної інформації	Забезпечення повторюваності та якості засвоєння
8.	Проектування	Участь у навчальних проектах	Розвиток комунікативних навичок і вмінь
9.	Реалізація	Застосування сформованих навичок, знань і вмінь	Удосконалення продуктивних навичок, знань і вмінь
10.	Комунікативність	Надання навчальній діяльності комунікативного характеру	Розвиток комунікативних знань, навичок і вмінь
11.	Діалогізація	Формування навичок ведення діалогу іноземною мовою	Партнерство в спілкуванні

Продовження табл. 2.3

12.	Монологізація	Розвиток навичок і вмінь лідера навчального процесу	Автоматизація вмінь монологічного мовлення
13.	Індивідуалізація	Індивідуальний підхід до особистості студента під час навчання	Активізація особистості студента
14.	Інтерактивність	Удосконалення вмінь взаємодії з партнерами або групою партнерів	Сформованість навичок і вмінь ведення бесіди з партнером
15.	Соціалізація	Розвиток умінь спілкування в колективі навчальної групи з викладацьким складом	Формування навичок і вмінь спілкування з позиції толерантності та взаємоповаги
16.	Спеціалізація	Формування фахових знань, навичок і вмінь спілкування іноземною мовою	Володіння фаховою іноземною мовою на морфолого-синтаксичному рівні
17.	Автономність	Продуктування самостійних мовленнєвих висловлювань	Підвищений рівень самоконтролю текстового продуктування
18.	Автентичність	Формування навичок, умінь і знань фахового спілкування згідно з вимогами гуманітарних дисциплін	Оволодіння методикою засвоєння дисципліни

Продовження табл. 2.3

19.	Аудіовізуалізація	Розвиток зорово-слухових навичок у процесі навчального спілкування	Прискорення запам'ятовування та реактивація великих об'ємів навчальної інформації на рівнях імітування, репродукування та продукування
20.	Професіоналізація	Розвиток і вдосконалення фахових знань, навичок і вмінь спілкування фаховою мовою	Оволодіння фаховою мовою на рівні застосування в комунікативних ситуаціях

Під час проведення дослідження нами було виділено засоби ІКТ, які можна застосовувати для формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей у ЗВО:

- мультимедійні ресурси (мультимедійні презентації, електронні фахові журнали, канали мережі Youtube, групи та спільноти в соціальній мережі Facebook);

- гіпертекст (посилання на певне Інтернет-джерело або Інтернет сторінку, створення квестів за допомогою додатка Quizlet);

- комп'ютерні програми, як основний засіб для автоматизованого контролю знань (наприклад, фаховий електронний посібник, комп'ютерні тренажери для закріплення граматичних навичок та вмінь);

- інтернет-ресурси, як джерело самоосвіти (наприклад, такі електронні журнали, як: PharmaTimes, BioPharm International, Copybook – Pharmaceutical News, Chemist+Druggist, Аптека, такі канали в мережі Youtube, як: Pharmacy,

Solution-Pharmacy, такі спільноти та групи в соціальній мережі Facebook, як: Pharmacy, Pharmacology, Medical English).

Встановлено, що основні труднощі полягають у тому, що не можна просто додати засоби ІКТ до існуючої дидактичної системи викладання гуманітарних дисциплін у закладах вищої медичної освіти і сподіватися, що це стане нововведенням під час навчання. Необхідно здійснити інтеграцію ІКТ з інфраструктурою освіти з урахуванням історичних, психологічних і філософських аспектів проблеми, спиратися на певні теоретичні концепції освітнього процесу.

Педагогічні умови формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей на заняттях з гуманітарних дисциплін з використанням ІКТ можна зобразити у вигляді схеми (рис. 2.2):

Рис. 2.2. Схема педагогічних умов формування ФКК засобами ІКТ

На рис. 2.2 подано впровадження педагогічних умов формування ФКК із застосуванням ІКТ. Відтак, можна дійти висновку, що організаційно-методичні та психолого-педагогічні умови формування ФКК студентів фармацевтичних

спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін є сукупністю таких засобів інформаційно-комунікаційних технологій, як: технології мультимедіа (нами створювалися та застосовувалися мультимедійні презентації з фахової тематики (Cardiovascular Drugs, Gastrointestinal Drugs, Administration of Drugs, Drugs against Infectious Diseases, Вербальне та невербальне спілкування, Конфлікти у спілкуванні, Бар'єри спілкування тощо) електронні журнали Аптека, PharmaTimes, BioPharm International, Copybook – Pharmaceutical News, Chemist+Druggist), гіпертексту (нами створювалися квести за допомогою додатка Quizlet, використовувалися малюнки та відео з Інтернет джерел та соціальних мереж Youtube та Facebook), комп'ютерних програм (нами використовувалися електронні посібники «Теорія та практика комунікацій у фармації», Communication Strategies in Pharmacy, English Proficiency for Pharmacy Students, Raymond Murphy. English Grammar in Use, Teaching English to Pharmacy Students: Resources, Importance and Applications, граматичний тренажер Test Your Grammar), а також інтернет-ресурсів (Youtube канали ClinCalc Academy, Osmosis, TL;DR Pharmacy, інтернет-ресурси British Pharmacopoeia, MediLexicon, The IUPHAR/BPS Guide to Pharmacology, групи та спільноти в соціальній мережі Facebook: Pharmaceutical Community (створена нами), Pharmacy, Pharmacology, Medical English). Застосування переліченої сукупності засобів, що представляють організаційно-методичні та психолого-педагогічні умови формування ФКК, повинно забезпечувати успішне виконання поставлених дидактичних завдань дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» та курсів за вибором «Етика», «Психологія спілкування» та «Теорія і практика професійної комунікації». Водночас успішно створено організаційно-методичні та психолого-педагогічні умови неминуче приведуть до формування і розвитку позитивної мотиваційної спрямованості, а саме до формування ціннісно-сміслової компетентності, що буде завершальним етапом формування ФКК студентів фармацевтичного факультету.

2.4. Модель формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей у закладах вищої медичної освіти

Як засвідчило теоретично-прикладне дослідження, власний педагогічний досвід, формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей є складним і водночас керованим процесом. У зв'язку з цим виникла потреба в побудові моделі процесу формування досліджуваних навичок і вмінь, яка забезпечила б поетапне підвищення рівнів сформованості ФКК.

Моделювання професійно важливих якостей майбутнього фахівця та їхня професійна підготовка в цілому набувають особливої актуальності в умовах сьогодення, «створює можливості цілеспрямованого впливу на організацію навчально-виховного процесу» [30, с. 33]. Такий підхід отримав назву «педагогічне моделювання» [43, с. 49].

Різні аспекти застосування моделювання в педагогіці розглядаються такими науковцями як: В. Г. Вихор [26], В. І. Загвязінський [43], І. М. Ковчина [59], О. В. Кустовська [83], С. В. Мельник [96], О. В. Столяренко [160], Ю. П. Шапран [184] та ін.

Моделюванню як одному з методів теорії пізнання присвячені праці К. Б. Батороева, Б. А. Глинського, Ю. В. Громіка, В. А. Штоффа, Г. П. Щедровицького [11; 30; 34; 188; 189]. Проблема моделювання в педагогіці широко висвітлювалась у працях багатьох авторів, серед них О. С. Заїр-Бек, І. А. Зязюн, Т. В. Машарова [44; 49; 95] та ін. Моделювання як метод педагогічного дослідження детально розглядалось у працях С. У. Гончаренка, М. М. Фіцули [32; 173].

Значного поширення метод моделювання набув у «педагогічних дослідженнях як частина спеціально організованого комплексу наукових досліджень, спрямованих на отримання достовірної інформації про розвиток відповідних педагогічних об'єктів» [34, с. 29].

Сутність моделювання полягає в «заміщенні досліджуваного об'єкта іншим, спеціально для цього створеним – моделлю» [34, с. 310]. Більшість

сучасних дослідників під моделлю розуміють уявну або матеріально реалізовану (обрану) систему, яка відображає або заміщує об'єкт дослідження, перебуваючи з ним у зв'язках відповідності, але не тотожності, і здатна замінити його так, що її вивчення стає засобом здобуття знань про суттєві особливості досліджуваного об'єкта або отримання додаткової інформації про нього [114].

Метою *моделювання процесу формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей* є розробка й побудова такої моделі, яка б забезпечувала ефективність означеного процесу, що співвідноситься з сучасними вимогами фахової комунікативної підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей. Під моделлю формування фахової компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей розуміємо теоретичне обґрунтування та сутнісне тлумачення структурних компонентів фахової підготовки майбутніх провізорів, які забезпечують ефективне формування ФКК.

У розробленій нами моделі відображається цілісний педагогічний процес формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей із урахуванням розвитку в студентів навичок мислення та спілкування високого рівня. Модель складається з декількох взаємопов'язаних структурних блоків (цільовий, організаційний, методичний та результативний), які відображають єдність основних аспектів освітнього процесу.

Розроблена нами модель формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей при вивченні гуманітарних дисциплін містить такі взаємопов'язані компоненти [216, с. 220] (рис. 2.3):

– *цільовий* – поданий метою формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей при вивченні гуманітарних дисциплін, компетентнісним, особистісно-орієнтованим, інтерактивним та творчим підходами, принципами науковості, системності, послідовності, гуманізму, свідомості та активності, зв'язку теорії з практикою, індивідуалізації навчання, доступності, фахової спрямованості процесу формування ФКК;

– *організаційний* – обґрунтований сукупністю таких педагогічних умов, як: забезпечення мотиваційного навчального процесу; добір форм, методів і засобів навчання, спрямованих на формування ФКК; доцільно підібрані завдання для формування ФКК та взаємодією суб'єктів освітнього процесу;

– *методичний* – поєднує методи, засоби та форми навчання;

– *результативний* – виражений рівнями сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей.

Зупинимося детальніше на характеристиці компонентів моделі.

Цільовий блок моделі формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей охоплює мету, підходи, принципи процесу формування компетентності. Метою процесу формування ФКК є підвищення рівня сформованості в майбутніх фахівців ФКК. Відповідно до мети процесу формування ФКК можна виокремити такі вимоги: досягнення результатів навчання, що відповідають високим когнітивним рівням; орієнтація на фахову спрямованість змісту освіти; сприяння самостійності студентів; забезпечення продуктивності навчання; формування навчальної діяльності, яка спрямована на якісне засвоєння знань, саморозвиток, самоконтроль студентів фармацевтичного факультету.

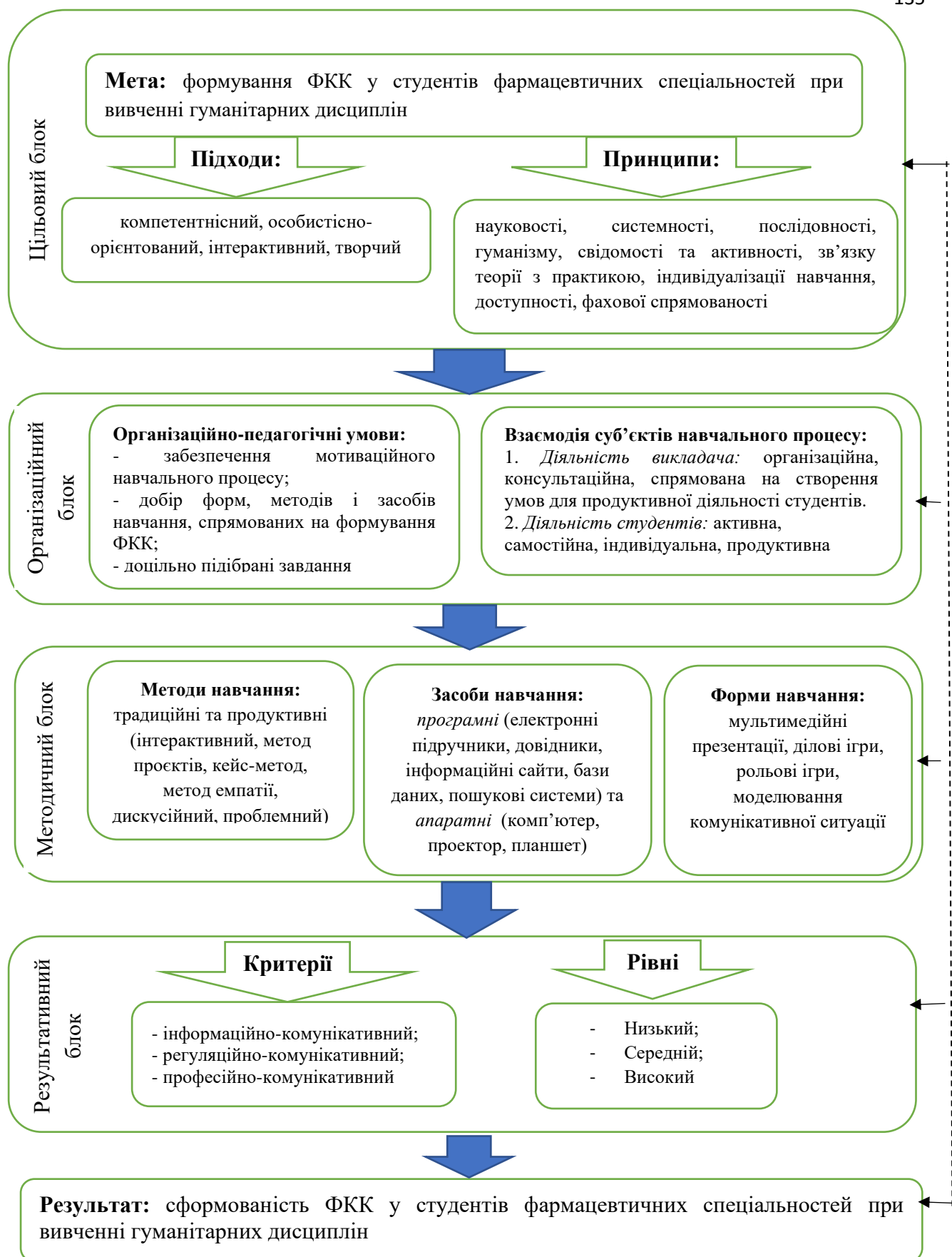

Рис. 2.3. Модель формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей при вивченні гуманітарних дисциплін

У дисертаційному дослідженні виокремлено такі принципи формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей, як:

– *науковість* – зміст навчального процесу повинен бути насиченим поняттями, інформацією, джерелами, які відповідають сучасному рівню розвитку фармацевтичної освіти;

– *системність і послідовність* – знання мають бути впорядкованими та послідовно включеними в систему вже набутих знань;

– *гуманізм* – розвиток особистості студентів фармацевтичних спеціальностей із розкриттям їх здібностей і задоволення пізнавальних потреб;

– *свідомість та активність* – свідоме засвоєння знань, що досягається за допомогою роз'яснення мети навчального матеріалу, значення його для фахової діяльності, використання позитивних емоцій і мотивів;

– *зв'язок теорії з практикою* – поєднання теоретичної та практичної підготовки студентів;

– *індивідуалізація навчання* – врахування індивідуальних особливостей студентів, визначення перспективи розумового розвитку й гармонійного вдосконалення особистості, виконання індивідуальних завдань;

– *доступність* – надання студентам матеріалу, потрібного для розуміння та вивчення;

– *фахова спрямованість* – виконання професійно-орієнтованих завдань, розвиток фахових здібностей студентів [216, с. 220].

Реалізація розробленої моделі формування ФКК потребує застосування сучасних педагогічних *підходів*: компетентнісного, особистісно-орієнтованого, інтерактивного, творчого. Зазначені технології навчання зорієнтовані на створення умов для самовираження і саморозвитку студента.

Компетентнісне навчання передбачає створення умов, що забезпечують формування здатності вирішувати фахові завдання на основі відповідних знань, розумінь, цінностей, особистісних якостей; формування якостей за чіткою системою оцінювання діяльності, об'єктивними критеріями; формування компетентностей, які відповідають змісту діяльності провізорів з орієнтацією на

практичний досвід; побудову персональної навчальної траєкторії фахівця, що стимулює пізнавальну активність, мотивацію до професійного розвитку та підвищення ФКК. Найповніше фахові компетентності засвоюються при роботі студентів в малих групах, коли можливо змодельовати конкретні професійні ситуації та розробити алгоритм дій у кожних з них. Для оптимізації освітнього процесу до кожного практичного заняття розроблено комплекти завдань, які складаються з тестових та ситуаційних завдань. Обговорення ситуаційних задач з елементами моделювання професійної діяльності студентів фармацевтичних спеціальностей включає визначення помилок та пошук можливих шляхів їх подолання. Ситуаційні задачі розроблено до таких тем, як: Розв'язання конфліктів в аптеці, Тактики спілкування, Administration of Drugs, Cardiovascular Drugs, Antibiotics, Gastrointestinal Drugs, Forms of Drugs. Наприклад, ситуаційна задача до теми Administration of Drugs: підберіть шлях застосування таких лікарських засобів, як: гепарин, анальгін, нітрогліцерин, ампіцилін, левоміцетин.

Методи навчання, які забезпечують реалізацію особистісно-орієнтованого підходу, спрямовані на організацію пізнавального педагогічного середовища, пробудження інтересу і цікавості студентів. Методи навчання реалізують навчальну діяльність через такі види завдань, як пошук необхідної інформації (в Інтернеті, фахових газетах та журналах, фармацевтичних енциклопедіях, довідниках), створення мультимедійних презентацій з фахової тематики («Особливості застосування ліків в дитячому віці», «Переваги та недоліки вакцинації», «Антибіотики нового покоління», «Взаємодія з відвідувачами аптеки» тощо), проведення дискусій, з'ясування проблемних питань і виконання завдань (тестів, вирішення ситуаційних задач, відповіді на запитання тощо). Особистісно-орієнтоване навчання забезпечує зміну ролі студента з пасивного спостерігача, який засвоює знання та досвід, на активного співрозмовника, суб'єкта навчальної діяльності, продуктивної праці. Прикладами особистісно-орієнтованих вправ для студентів фармацевтичних спеціальностей можуть бути такі, як:

- знайти в інструкції до лікарського засобу протипоказання або

- застереження до застосування даного лікарського засобу;
- розподілити частини рецепту в правильному порядку;
 - скласти висловлювання про свою майбутню професію, професійні якості або професійну майстерність;
 - з'єднати назву хвороби з її симптомами та лікуванням.

Використання *інтерактивного* навчання у процесі формування ФКК сприяє реалізації міжпредметних зв'язків, забезпечує принцип гуманізації освіти та особистісно-орієнтованого підходу в навчанні [81]. Інтерактивне навчання є спеціальною формою організації пізнавальної активності, яка полягає в тому, що освітній процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх студентів. Особливості інтерактивного навчання полягають у створенні умов активізації мислення, підвищенні мотивації та емоційності студентів, ухваленні ефективних рішень, стійкій активності при виконанні завдань.

Інтерактивне навчання орієнтоване на «формування готовності особистості до динамічних змін у суспільстві завдяки розвитку її здібностей, творчості, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва між іншими людьми» [136, с. 6]. Ця технологія навчання сприяє формуванню навичок, умінь як предметних, так і загальнонавчальних; виробленню життєвих цінностей; створенню атмосфери співробітництва, взаємодії; розвитку комунікативних якостей, інтенсивному розвитку пізнавальних мотивів, інтересу, креативних здібностей. Наприклад, інтерактивне навчання для формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей включає такі методи та засоби, як: прослуховування аудіотекстів, перегляд відеофільмів та каналів в мережі Youtube, використання додатку Quizlet, електронної пошти та мобільних додатків для спілкування між студентами та викладачем, PowerPoint для створення мультимедійних презентацій тощо.

Викладач і студенти при інтерактивному навчанні є рівноправними суб'єктами навчальної діяльності, а принципи і форми роботи спрямовані на підвищення ефективності навчальних досягнень. Використання інтерактивних технологій є однією з домінуючих тенденцій у процесі формування ФКК [81].

Специфічними особливостями інтерактивного навчання є інтенсифікація процесу засвоєння знань, сприяння ефективності навчання.

Творче навчання сприяє мисленню студентів, пошуку нестандартних виконань завдань і розв'язків ситуацій, розвитку успішної творчої професійної діяльності у майбутньому. Студенти мають змогу проявити власний творчий потенціал, набути навичок творчого професійного використання фахової мови спілкування між провізорами, лікарями та пацієнтами. Прикладами творчого навчання для формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей можуть бути вирішення ситуативних завдань, створення мультимедійних презентацій, проведення та участь в конференції, створення інформаційного плакату, кросворду, розв'язання кейсу тощо.

Наприклад, гра «Конференція», метою якої є повторення та узагальнення вивченого матеріалу, розвиток комунікативних навичок, наукової професійної мови. Ця творча рольова гра імітує наукову конференцію, вимагає попередньої підготовки від всіх студентів групи. У групі заздалегідь розподіляються ролі голови конференції, який в кінці буде підводити підсумки, членів президії, доповідачів, співдоповідачів, студентів, які ставлять питання після кожного виступу, критиків, які виявляють слабкі місця в доповідях (їм також рекомендовано представляти власні доповіді) і конформістів, які відзначають позитивні сторони доповідей. В обов'язки членів президії входить підрахунок позитивних і негативних оцінок представлених повідомлень і якість відповідей на питання доповідачів. Після підбиття підсумків голова спільно з членами президії представляє на суд експерта (викладача) бали, і викладач виставляє оцінки. Проведення конференцій з метою формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей представлено в додатку 3.

Організаційний блок моделі охоплює сукупність педагогічних умов, яким відводиться виняткова роль при вивченні гуманітарних дисциплін, та взаємодією суб'єктів освітнього процесу.

Під педагогічними умовами формування ФКК ми розуміємо сукупність заходів, які, з одного боку, забезпечують досягнення студентами необхідного

рівня сформованості ФКК, а з другого – сприяють підвищенню ефективності навчання гуманітарних дисциплін, розвитку мислення вищих рівнів [82]. Отже, педагогічні умови, що забезпечують формування ФКК, ми представили у вигляді практично реалізованих у процесі навчання гуманітарних дисциплін заходів, спрямованих на реалізацію методики формування цієї компетентності.

У дисертаційному дослідженні обґрунтовано таку сукупність педагогічних умов:

– належне мотиваційне забезпечення освітнього процесу пізнавальними та соціальними мотивами;

– обґрунтований добір методів, форм і засобів навчання, спрямований на розвиток інтелектуальної активності (бесіда, комунікативний метод, дискусійний метод, інтерактивний метод, метод емпатії, метод проєктів, кейс метод; такі форми, як: «Навчання у співробітництві», «Круглий стіл», «Дослідницька робота», «Інтерв'ю», «Аналіз ситуацій», імітаційне моделювання, рольова гра, дослідження фахової статті, створення ММП, пошук інформації в інтернет-ресурсах та соціальних мережах, розв'язання квестів та кросвордів);

– система доцільно підібраних завдань, включаючи компетентнісні завдання (наприклад, розподілити частини рецепту в правильному порядку, заповнити пропуски в інструкції до лікарського препарату, знайти відповідники англійським назвам рослин в латинській мові).

Комплексне дотримання цих педагогічних умов забезпечує ефективне формування ФКК у процесі навчання дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» та курсів за вибором «Етика», «Психологія спілкування» та «Теорія і практика професійної комунікації».

Методичний блок моделі формування ФКК представлений методами (кейс-метод, метод проєктів, інтерактивний метод, дискусійний метод, метод емпатії, комунікативний метод), засобами (комп'ютер, ноутбук, планшет, мобільний телефон, мобільні додатки, підручники та довідники, фахові журнали та статті) та формами (рольова гра, ситуаційна гра, дослідження фахової статті,

створення ММП, пошук інформації в інтернет-ресурсах та соціальних мережах, розв'язання квестів та кросвордів, проведення конференції) навчання, які при вивченні гуманітарних дисциплін набувають нових акцентів. Для якісної реалізації моделі формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей вдосконалено такі методи, засоби, форми навчання дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» та курсів за вибором «Етика», «Психологія спілкування», «Теорія та практика професійної комунікації», як: ситуаційна гра, метод емпатії, кейс-метод, метод проєктів, конференція, індивідуальна, парна та групова робота, пошук та дослідження фахової інформації. У проведеному дослідженні встановлено, що формування ФКК повинно реалізовуватися на основі методів продуктивного навчання, зокрема кейс-методу, методу емпатії, методу проєктів, проблемного, дискусій, інтерактивного, сутність яких розглянуто в розділі 2.2.

Результативний складник моделі відображає критерії та рівні сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей, механізмів саморозвитку, самовдосконалення, особистісно-значимих результатів, перехід на вищий рівень компетентності.

Опис критеріїв та рівнів сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей подано нами в розділі 2.1.

Розроблена модель має теоретичне та практичне значення у процесі формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей. Теоретичне значення полягає в представленні процесу формування ФКК як цілісної динамічної системи, з можливістю внесення коректив у процес навчання гуманітарних дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Етика», «Психологія спілкування», «Теорія та практика професійної комунікації». Практичне значення базується на забезпеченні належного рівня функціональності всіх суб'єктів навчального процесу, створенні сприятливого навчального середовища для формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей.

Модель формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей

складається з чотирьох блоків (цільовий, організаційний, методичний, результативний) і відображає мету (формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей), провідні підходи (компетентнісний, особистісно-орієнтований, інтерактивний, творчий), принципи науковості, системності, послідовності, гуманізму, доступності, свідомості та активності, зв'язку теорії з практикою, фахової спрямованості, індивідуалізації навчання, традиційні та продуктивні методи (інтерактивний, дискусійний, проблемний, метод проектів, кейс-метод, метод емпатії), засоби (програмні: електронні підручники та довідники, інформаційні сайти, бази даних, пошукові системи, мобільні додатки; апаратні: комп'ютер, проектор, ноутбук, планшет, мобільний телефон), організаційні форми навчання (мультимедійні презентації, ділові ігри, рольові ігри, моделювання комунікативної ситуації) та сукупність педагогічних умов (забезпечення мотиваційного освітнього процесу, добір форм, методів і засобів навчання, спрямованих на формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей, доцільно підібрані завдання). Реалізація моделі у процесі навчання гуманітарних дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Етика», «Психологія спілкування», «Теорія та практика професійної комунікації» забезпечує цілісне формування всіх складників ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей. Проведене нами дослідження засвідчило, що розроблена модель формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей є ефективним інструментарієм організації системи фахової підготовки студентів за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» на основі активізації навчально-пізнавальної діяльності.

Встановлено, що для формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей необхідно доповнити діючу методичну систему навчання гуманітарних дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Етика», «Психологія спілкування», «Теорія та практика професійної комунікації»:

– методами продуктивного навчання, зокрема, проблемним, інтерактивним (кейс-метод (розв'язання фахових ситуацій, які можуть виникнути у професійній

діяльності майбутнього провізора), метод проєктів (створення ММП, проведення конференції в межах групи), дискусій);

– спеціальними додатковими дидактичними засобами, спрямованими на посилення інтелектуальної діяльності студентів (мультимедійні засоби (ММП за фаховою тематикою, відео- та аудіоматеріали), матеріали для самостійної роботи (робота з фаховою статтею, інструкцією або анотацією до лікарського засобу) поглибленого вивчення теми (пошук інформації в мережі Інтернет, соціальних мережах, фахових газетах та журналах);

– формами навчання, зокрема індивідуальною (аудіювання з використанням аудіо- та відеоматеріалів, написання анотацій до фахових статей, проходження квестів в програмі Quizlet) та дослідницько-пошуковою самостійною роботою (створення ММП, проєктів, організація та проведення конференції в групі, робота з фаховими статтями, інструкціями до лікарських препаратів, розв'язання кейсів).

Висновки до другого розділу

У розділі обґрунтовано технології формування в студентів фармацевтичних спеціальностей ФКК та її реалізацію у процесі навчання гуманітарних дисциплін. Розроблено та науково обґрунтовано окремі компоненти (засоби, форми, методи) методичної системи навчання іноземної мови (за професійним спрямуванням), курсів за вибором «Психологія спілкування», «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації».

Доповнено курс «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» та курси за вибором «Етика», «Психологія спілкування», «Теорія і практика професійної комунікації»:

- комунікативними та інтерактивними методами навчання (кейс-метод, метод проєктів, рольові ігри, мозковий штурм, метод емпатії, створення ММП тощо);

- спеціальними додатковими засобами (ММП з фахової тематики, смислові граматичні та лексичні опори, аудіо- та відеоматеріали);

- формами роботи (груповою, парною та індивідуальною роботою із засобами ІКТ).

Визначено критерії, схарактеризовано рівні та показники сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей при вивченні гуманітарних дисциплін. Виокремлено когнітивний, поведінковий та діяльнісний компоненти ФКК. Для когнітивного компонента найбільш значущим було визначено інформаційно-комунікативний критерій; найбільш значущим критерієм поведінкового компонента визначено регуляційно-комунікативний, для діяльнісного компонента – професійно-комунікативний.

Описано рівні (низький, середній і високий) сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей, кожен із яких має власні характеристики. У студентів фармацевтичних спеціальностей з *високим рівнем* сформованості ФКК знання у сфері фахового спілкування мають глибокий теоретичний характер, системні і цілісні; студенти вмюють грамотно вести діалог; здатні успішно

розпізнавати поведінку іншої людини; володіють навичками ефективного слухання, які сприяють продуктивному спілкуванню; легко встановлюють контакти з іншими людьми; із співчуттям ставляться до переживань іншої людини; здатні оцінювати власні дії при спілкуванні; у студентів з *середнім рівнем* сформованості ФКК знання у сфері фахового спілкування є емпірично ситуативними, з частковим узагальненням; студенти здатні вести діалог, але на недостатньо високому рівні; розпізнають поведінку іншої людини тільки на інтуїтивному рівні; володіють слабо розвиненими навичками ефективного слухання, що перешкоджає продуктивному спілкуванню; здатні знаходити оптимальні способи спілкування, що ведуть до розвитку доброзичливості; власні дії оцінюють правильно, але не в усіх ситуаціях спілкування; у студентів з *низьким рівнем* сформованості ФКК знання у сфері фахового спілкування поверхневі, недієві; студенти не вміють аргументовано вести діалог; не здатні розпізнавати поведінку іншої людини; відмічається погане володіння навичками ефективного слухання, що перешкоджає продуктивному спілкуванню; студентам важко встановлювати контакти з іншими людьми; байдужі до переживань іншої людини; не достатньо добре оцінюють власні дії при спілкуванні.

Розглянуто та проаналізовано можливість використання ММП під час аудиторної та самостійної роботи студентів фармацевтичних спеціальностей, пояснення нового граматичного та лексичного матеріалу, читання, говоріння, аудіювання та письма фаховою рідною та іноземною мовою. Встановлено, що ММП є одним із ефективних засобів формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей.

Проаналізовано можливості використання такого інтерактивного методу навчання самостійної роботи студентів фармацевтичних спеціальностей, як метод проєктів, який включає в себе основні завдання:

- формувати у студентів необхідні вміння і навички в різних видах мовленнєвої діяльності на рівні, визначеному програмою і стандартом;
- формувати активну самостійність студентів;

- включати культуру студентів в діалог з використанням мови як засобу міжкультурної взаємодії;
- формувати комунікативну компетентність поза мовним довкіллям, використовуючи можливість мислити, міркувати, акцентувати увагу на змісті висловлювання.

Виокремлено типи й види ІКТ, які доцільно використовувати на заняттях з гуманітарних дисциплін у процесі підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей. Це є мультимедійні ресурси (мультимедійні презентації, електронні фахові журнали, канали мережі Youtube, групи та спільноти в соціальній мережі Facebook); гіпертекст (посилання на певне Інтернет-джерело або Інтернет сторінку, створення квестів за допомогою додатка Quizlet); комп'ютерні програми, як основний засіб для автоматизованого контролю знань (наприклад, фаховий електронний посібник, комп'ютерні тренажери для закріплення граматичних навичок та вмінь); інтернет-ресурси, як джерело самоосвіти (наприклад, такі електронні журнали, як: PharmaTimes, BioPharm International, Copybook – Pharmaceutical News, Chemist+Druggist, такі канали в мережі Youtube, як: Pharmacy, Solution-Pharmacy, такі спільноти та групи в соціальній мережі Facebook, як: Pharmacy, Pharmacology, Medical English).

Визначено та обґрунтовано психолого-педагогічні й організаційно-методичні умови, що забезпечують ефективне формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, які охоплюють сукупність методів, форм і засобів навчання, спрямованих на розвиток мовленнєвих навичок; системі доцільно підібраних комунікативно-орієнтованих завдань і вправ.

Виокремлено та проаналізовано напрями і підходи до моделювання комунікативного процесу засвоєння ІМ під час викладання дисципліни гуманітарного циклу «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» для студентів фармацевтичних спеціальностей.

Розроблено модель формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, яка складається із

взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів:

- *цільовий* – представлений метою, підходами, принципами процесу формування ФКК;
- *організаційний* – обґрунтований сукупністю педагогічних умов формування компетентності та взаємодією суб'єктів навчального процесу;
- *методичний* – визначений методами, засобами та формами навчання;
- *результативний* – виражений критеріями та рівнями сформованості ФКК.

У поданій моделі відображено мету, провідні підходи, принципи, методи, засоби, організаційні форми навчання та сукупність педагогічних умов, що забезпечують створення сприятливого навчального середовища для формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей. Зроблено висновок, що запропонована модель формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей є ефективною при навчанні гуманітарних дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Психологія спілкування», «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації», що відображає цілісний педагогічний процес формування ФКК із урахуванням досягнення результатів навчання, що відповідають високим когнітивним рівням.

Зміст розділу відображено у таких публікаціях автора [67; 68; 69; 70; 71; 215; 216].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У третьому розділі розкрито особливості організації педагогічного експерименту щодо перевірки ефективності впроваджених педагогічних технологій та моделі формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей; подано його хід та представлено результати.

3.1. Організація, методика проведення і аналіз результатів констатувально-пошукового етапу педагогічного експерименту

Педагогічний експеримент передбачав дослідити особливості, виявити закономірності навчання дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» та курсів за вибором «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації», «Психологія спілкування» на першому та другому курсах спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, ПВНЗ Київського міжнародного університету, ПВНЗ Київського медичного університету та Національного фармацевтичного університету.

Підготовка педагогічного експерименту потребувала ретельної перевірки умов його проведення, перевірки рівня сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей на початку експерименту, урахування особистісних факторів і специфіки викладання гуманітарних дисциплін в медичному ЗВО, визначення необхідної кількості студентів для забезпечення репрезентативності, складу і кількості студентів в академічних групах.

Для ефективного формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей викладачі, які викладають гуманітарні дисципліни в Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця, ПВНЗ Київському міжнародному університеті, ПВНЗ Київському медичному

університеті та Національному фармацевтичному університеті, які брали участь в експериментальній роботі, були ознайомлені з методикою її проведення завдяки інструктажам та ознайомленню зі змістом програми, комплексом експериментальних вправ, завдань і тестів.

У дослідженні взяли участь 226 респондентів, з них 202 (89,38%) студента денної форми навчання та 24 (10,62%) викладачі. В експериментальних групах налічувалося 100 студентів (9 академічних груп). До складу контрольних груп увійшли 102 студента (9 академічних групи). Педагогічний експеримент проводився на практичних заняттях з іноземної мови (за професійним спрямуванням) та курсів за вибором «Етика», «Психологія спілкування» і «Теорія і практика професійної комунікації» зі студентами фармацевтичних спеціальностей.

Мета педагогічного експерименту полягала у виявленні ефективності навчання на першому та другому курсах фармацевтичного факультету медичного ЗВО з використанням ІКТ на прикладі навчальної дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» та курсів за вибором «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації», «Психологія спілкування». Результатом експерименту повинна була стати статистично достовірна оцінка ефективності впроваджених педагогічних технологій формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей.

Для визначення ефективності педагогічних технологій та моделі формування ФКК в студентів фармацевтичних спеціальностей за допомогою ІКТ, було проведено педагогічний експеримент, який складався з таких етапів: констатувально-пошуковий, формувальний та завершальний.

Відповідно до мети експерименту були сформульовані такі завдання:

1. Визначити критерії ефективності розроблених педагогічних технологій.
2. Визначити початковий рівень суб'єктів експерименту.
3. Підібрати, обґрунтувати педагогічні технології та експериментально з'ясувати їх ефективність у процесі навчання гуманітарних дисциплін за запропонованими педагогічними технологіями через порівняння кінцевих

значень критеріїв з отриманими до експерименту і в контрольних групах.

Статистична обробка матеріалу проводилася за допомогою електронних таблиць MS EXCEL і програми Statistika 6.0.

Констатувально-пошуковий експеримент був присвячений визначенню стану сформованості ФКК в студентів фармацевтичних спеціальностей.

Констатувально-пошуковий експеримент проводився на I курсі фармацевтичного факультету Національного медичного університету імені О.О. Богомольця та ПВНЗ Київського міжнародного університету під час вивчення гуманітарних дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації» та «Психологія спілкування».

На констатувально-пошуковому етапі було проведено аналіз психолого-педагогічної, наукової, методичної літератури з проблеми дослідження; проаналізовано навчальні та робочі програми, існуюче методичне забезпечення, зокрема на електронних носіях; проаналізовано та виокремлено існуючі вимоги до гуманітарної підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей; виокремлено та проаналізовано ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей як основний компонент гуманітарної підготовки студентів; обґрунтовано зміст і структуру ФКК; з'ясовано особливості навчання гуманітарних дисциплін за допомогою ІКТ; виокремлено критерії, рівні та показники сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей; аргументовано основні методи, форми та засоби навчання для формування ФКК; проаналізовано психолого-педагогічні та організаційно-методичні умови для формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей; проведено анкетування, окреслено напрями та завдання наступних етапів педагогічного експерименту.

Під час цього етапу експерименту конструювались і формулювались завдання, відбирався необхідний матеріал з підручника в комплексі з ІКТ.

Мета констатувально-пошукового експерименту – уточнення і коригування компонентів педагогічних технологій викладання гуманітарних дисциплін.

На цьому етапі застосовувалися такі методи, як: аналіз науково-педагогічної літератури, навчальної документації, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду з питань формування ФКК, анкетування, спостереження, статистичні методи опрацювання результатів.

Як основну форму отримання інформації щодо досліджуваних параметрів було вибрано анкетування, яке складалось із 14 запитань, на які пропонувалися варіанти відповідей. Студенти могли також запропонувати і власний варіант відповіді, якщо із жодним із запропонованих варіантів вони не погоджувалися. Варто зазначити, що анкетування було анонімним, тому кількість правдивих відповідей достатньо висока. Анкетування проводилося на останньому практичному занятті.

Діагностування рівнів сформованості ФКК в студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін проводилося за педагогічними технологіями, поданими у розділі 2.2. дисертаційного дослідження.

Упродовж педагогічного експерименту ми перевіряли ефективність розроблених педагогічних технологій та моделі формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей. В ЕГ навчання гуманітарних дисциплін здійснювалося відповідно до розроблених педагогічних технологій формування ФКК. У КГ навчання гуманітарних дисциплін здійснювалося за звичайною методикою без застосування ІКТ.

На завершальному етапі педагогічного експерименту проводився аналіз, систематизація, статистична обробка результатів експерименту, формувалися висновки, оформлювалися результати дослідницької роботи.

Для аналізу стану сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей був проведений констатувально-пошуковий експеримент, що дозволив визначити стан та основні показники сформованості ФКК студентів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація». Було визначено головні завдання констатувально-пошукового педагогічного експерименту, а саме:

- визначити рівень сформованості ФКК студентів фармацевтичних

спеціальностей;

- перевірити та проаналізувати стан сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей;
- вивчити ступінь задоволення студентів фармацевтичних спеціальностей власним рівнем знань з іноземної мови, визначити їх рівень сформованості ФКК;
- виявити аспекти, які потребують корекції під час формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін.

Для дослідження використовувалися такі методи й види роботи, як: спостереження, аналіз, порівняння, анкетування, тестування, усні та письмові відповіді студентів на конкретні запитання.

Методи анкетування, тестування, спостереження, аналізу та порівняння використовувалися на всіх етапах дослідження і дали змогу уточнювати дані, отримані в результаті дослідження.

Цілеспрямоване педагогічне спостереження за діяльністю студентів фармацевтичного факультету під час навчання здійснювалося у природних умовах на заняттях з гуманітарних дисциплін. Варто зазначити, що для достовірності експерименту умови та організація підготовки до формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей в зазначених ЗВО були однаковими: у групах були студенти з різним рівнем підготовки. До початку експеримента навчалися студенти за єдиним навчальним планом та робочою програмою.

На етапі констатувально-пошукового експерименту взяли участь 202 студента другого курсу (18 академічних груп), які навчаються за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація». Анкетування проводилося на останньому практичному занятті (Додаток А).

Відповідаючи на запитання анкети «Яку оцінку з іноземної мови Ви мали за перший курс?», студенти дали такі відповіді: 47,52% мали оцінку «задовільно», 44,07% – «добре», 8,41% – «відмінно» (рис. 3.1). Зважаючи на отримані дані, доходимо висновку: дуже мало студентів мають відмінну оцінку

з ІМ лише – 8%, натомість аж 48% мають оцінку «задовільно», що є низьким рівнем володіння ФКК.

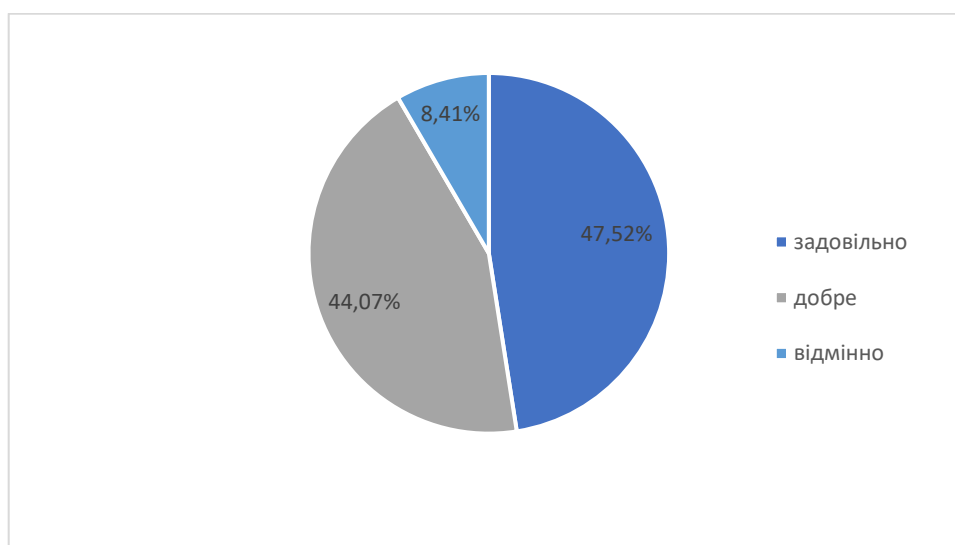

Рис. 3.1. Розподіл успішності студентів за I курс з ІМ

Відповідаючи на запитання анкети «Чи задоволені Ви власним рівнем знань з іноземної мови?», студенти дали такі відповіді (рис. 3.2): «так, цілком» – 31,68%, «швидше так, ніж ні» – 28,71%, «важко сказати» – 7,43%, «швидше ні, ніж так» – 27,23%, «зовсім ні» – 4,95%.

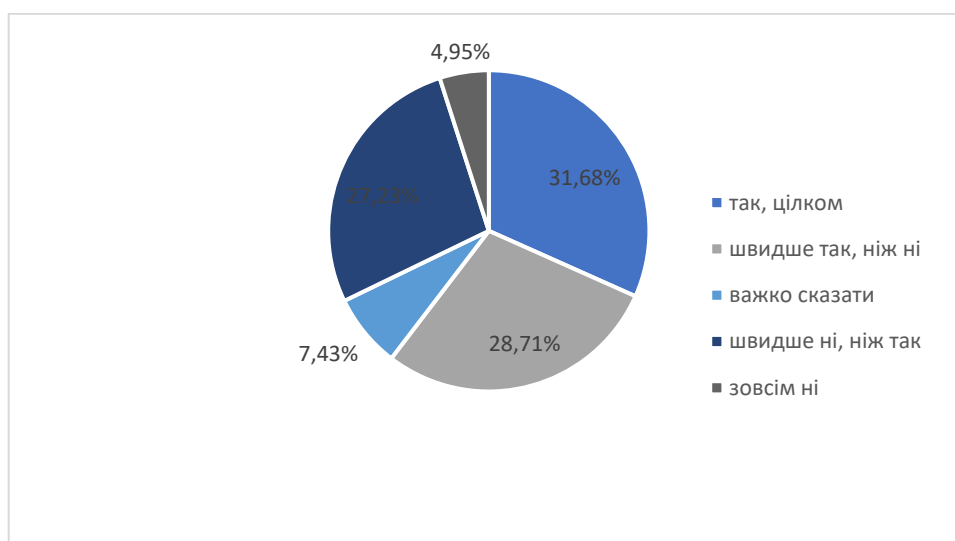

Рис. 3.2. Оцінювання студентами фармацевтичних спеціальностей власних знань з ІМ

Відповідно до отриманих даних можна дійти висновку, що 60,39% студентів швидше задоволені своїм рівнем знань з ІМ, а 32,18% – швидше не задоволені своїм рівнем знань з ІМ, ще 7,43% важко оцінити рівень своїх знань з ІМ. З діаграми видно, що лише третина студентів (31,68%) цілком задоволені своїми знаннями з ІМ.

Відповідаючи на запитання «Які форми роботи найдоцільніші з Вашої точки зору для досягнення високого рівня мовної підготовки?», студенти вибрали такі варіанти відповідей (рис. 3.3):

- лекції – 3,42%;
- рольові ігри – 6,62%;
- ділові ігри – 16,81%;
- моделювання комунікативної ситуації – 33,65%;
- тренінги – 39,50%.

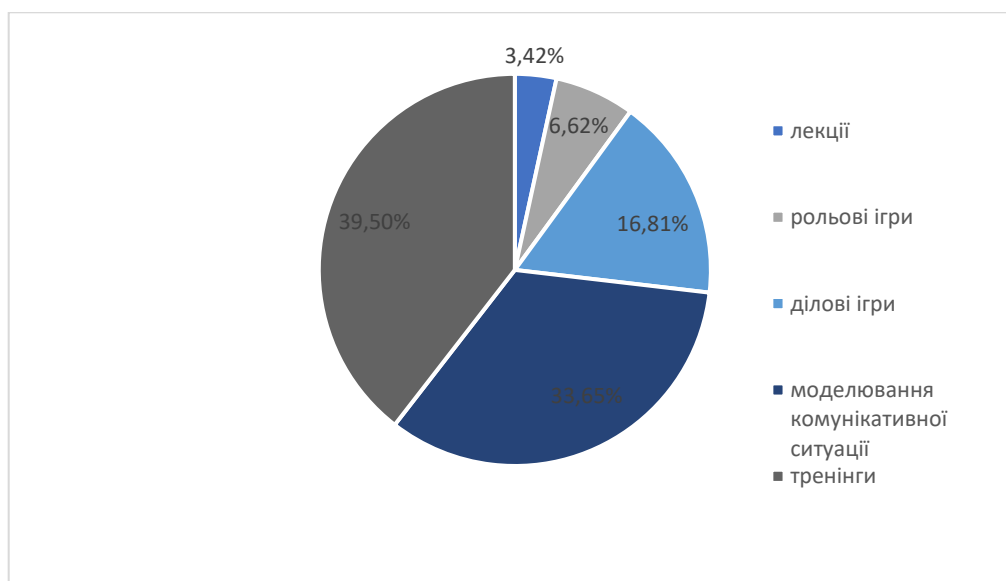

Рис. 3.3. Найдоцільніші форми роботи з ІМ з точки зору студентів фармацевтичних спеціальностей

З діаграми видно, що більшості студентів подобаються такі форми роботи, як: тренінги (39,50%) і моделювання комунікативної ситуації (33,65%), найменше студентам подобаються такі форми роботи, як: лекції (3,42%) і рольові ігри (6,62%). Моделювання комунікативної ситуації вважається

найефективнішим методом для формування ФКК, оскільки воно дозволяє в умовах, наближених до реальних, відтворювати типові фахові ситуації спілкування.

Відповідаючи на запитання «Чи важливим є рівень комунікативної компетентності викладача для викладання гуманітарних дисциплін?», студенти фармацевтичного факультету відповіли так: 95,05% дали відповідь «так»; жоден студент не вибрав відповідь «ні»; 4,95% не змогли дати відповідь. Можна дійти висновку, що викладач посідає важливе місце у формуванні ФКК студентів, є важливою складовою у становленні майбутніх фахівців.

Результати проведеного дослідження засвідчили, що навчання іноземної мови (за професійним спрямуванням) є ефективнішим і продуктивнішим, коли у процесі викладання робиться акцент на такі види роботи, як: бесіди, читання, переклад та аудіювання.

Під час дослідження було встановлено, що студенти цікавляться іноземною мовою і розуміють, що, вона є важливою для їх подальшого професійного майбутнього. Більшість студентів (65,84%) не володіють достатнім рівнем знань та уявленнями про ФКК, не здатні виявити особливості комунікативної взаємодії ІМ, не розуміють її ролі та місця у фаховому становленні їх особистості. Майже всі студенти (97,52%) вважають, що якісне володіння комунікативними вміннями допоможе вдало працевлаштуватись.

Відповідаючи на запитання «Що необхідно змінити у викладанні іноземної мови, щоб надати процесу навчання комунікативну спрямованість?», студенти дали такі відповіді: «зміст навчання» – 24,75%; «методику навчання» – 41,58%; «методи навчання» – 14,85%; «форми організації навчання» – 18,82% (рис. 3.4). Відповідно до результатів дослідження, на першому місці, що потрібно змінити у викладанні ІМ, стоїть методика навчання.

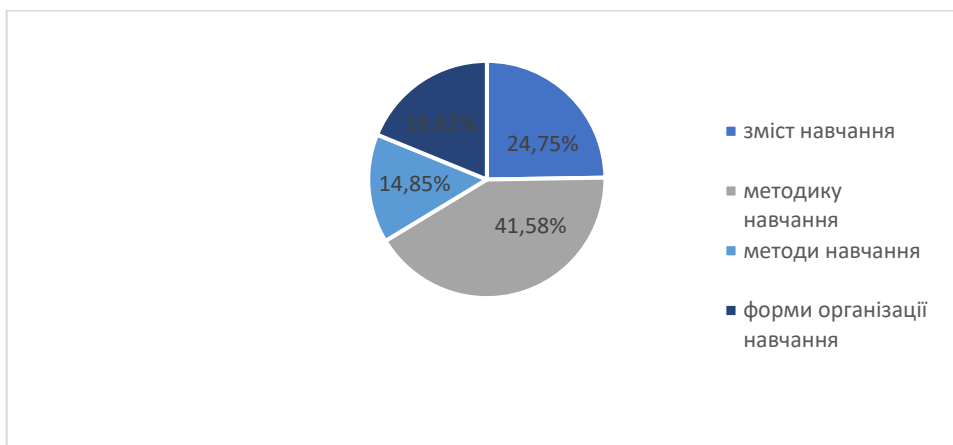

Рис. 3.4. Результати опитування студентів фармацевтичних спеціальностей щодо вдосконалення викладання фахової іноземної мови

Відповідаючи на запитання анкети «Чи є підручники, посібники з фахової іноземної мови для підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей?», студенти вибрали такі варіанти відповідей: «так» – 43,96%, «ні» – 18,42%; 37,62% опитаних студентів важко відповісти на це запитання.

Аналіз отриманих даних у процесі оцінювання студентами власних мотивів щодо підвищення рівня сформованості комунікативних умінь, дозволяє нам дійти висновку: 37,13% студентів хочуть мати високий професійний рейтинг; 34,65% студентів мають бажання виїхати за кордон або спілкуватися з іноземцями; 5,94% студентів вважають це цікавим; 9,90% вважають, що це потрібно їм за навчальною програмою; для 12,38% головним мотивом є невідрахування з університету.

В анкеті було запропоновано дати відповідь на питання, чи професійно орієнтована тематика курсу іноземна мова (за професійним спрямуванням) відповідає найтипівішим ситуаціям соціально-рольової поведінки провізорів у межах фахового спілкування. 23,26% відповіли «так», 54,46% дали відповідь «ні», ще 22,28% не змогли оцінити.

Нами було також проведено анонімне анкетування викладачів (додаток Б) щодо використання ІКТ на заняттях з гуманітарних дисциплін. В анкетуванні взяли участь викладачі таких ЗВО, як Національний медичний університет імені О.О. Богомольця (24 викладачі), Національний фармацевтичний університет (14

викладачів), Одеський національний медичний університет (8 викладачів) і Київський міжнародний університет (19 викладачів). Усього в опитуванні взяли участь 65 викладачів медичних ЗВО, які викладають гуманітарні дисципліни.

Як засвідчило проведене анкетування, більшість опитаних викладачів (96,05%) досить правильно розуміють значення терміна «ІКТ».

На запитання анкети «Чи використовуєте Ви в процесі викладання ІКТ?» викладачі дали такі відповіді: «постійно» – 25,00%, «епізодично» – 65,00%, «ні» – 10,00%. Причинами невикористання або епізодичного застосування ІКТ під час викладання слугують недостатня матеріально-технічна база кафедр ВНЗ (50,99%), обмеженість часу на занятті (41,58%), необізнаність в ІКТ (7,43%). Використання викладачами ІКТ під час викладання гуманітарних дисциплін представлено на рис. 3.5.

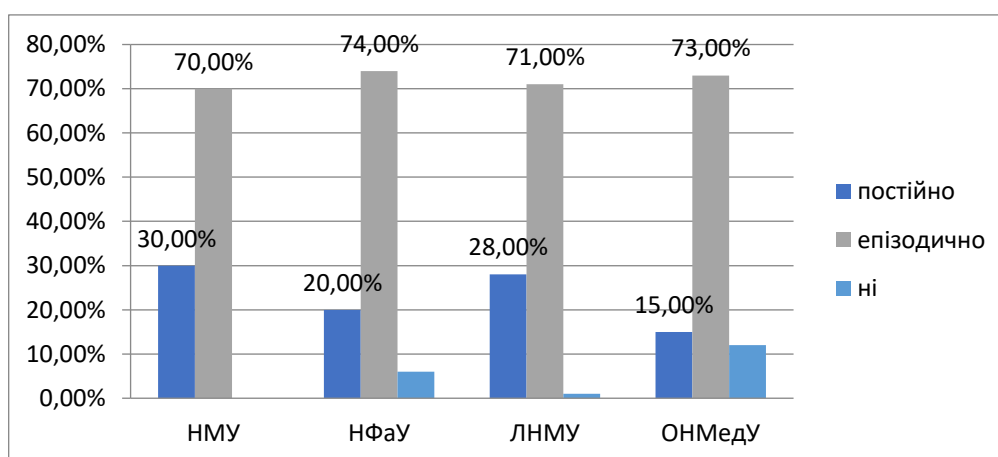

Рис. 3.5. Використання ІКТ на заняттях з гуманітарних дисциплін

Викладачі кафедр медичних ЗВО найчастіше використовують такі види ІКТ, як мережа Інтернет, проектор, ноутбук, планшет або комп'ютер, відеоуроки, різноманітні аудіозаписи для проведення аудіювання, презентації, навчальний портал, он-лайн тестування з лексики та граматики, електронні підручники тощо.

Під час проведення анкетування ми запропонували викладачам оцінити рівень їх інформаційної підготовки для широкого застосування ІКТ при викладанні дисциплін. 42,00% викладачів обрали варіант «достатній», 49,00%

обрали варіант «задовільний», ще 7,00% обрали варіант «високий» і 2,00% – «низький» (рис. 3.6).

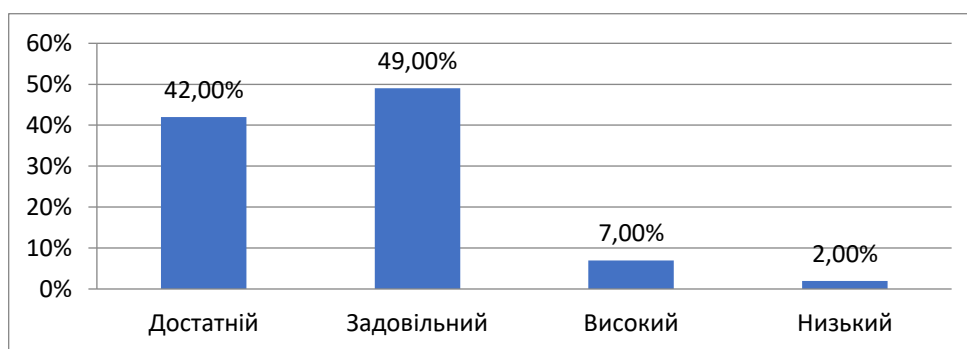

Рис. 3.6. Рівень інформаційної підготовки викладачів для широкого застосування ІКТ під час викладання гуманітарних дисциплін

З огляду на отримані дані можна дійти висновку, що більшість викладачів медичних ЗВО (90,00%) регулярно використовують різноманітні види ІКТ під час викладання.

Показники рівнів сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін подано в таблиці 3.1. Для визначення реальних рівнів сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей було проведене анкетування (додаток А), а тестування [205] – для визначення рівня сформованості ФКК з іноземної мови (за професійним спрямуванням).

Високий рівень сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей характеризується такими показниками: знання студентів у сфері фахового спілкування мають глибокий теоретичний характер, системні і цілісні; студенти вміють грамотно вести діалог; володіють навичками ефективного слухання, які сприяють продуктивному спілкуванню; студенти здатні успішно розпізнавати поведінку іншої людини, здатні оцінювати власні дії в ситуаціях спілкування; студенти вільно орієнтуються у технологіях фахового спілкування; пошук нестандартних рішень конфліктних ситуацій спілкування; адекватно оцінюють рівень власної підготовки до формування ФКК. Середній рівень

сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей характеризується такими показниками: знання студентів у сфері фахового спілкування є емпірично ситуативними, з частковим узагальненням; студенти здатні вести діалог, але на недостатньо високому рівні; студенти розпізнають поведінку іншої людини тільки на інтуїтивному рівні; володіють слаборозвиненими навичками ефективного слухання, що перешкоджає продуктивному спілкуванню; студенти частково володіють знаннями засобів та технологій фахового спілкування; не достатньо аргументовано та відповідно вміють добирати тактики та стратегії спілкування; студенти намагаються досягти вищого професіоналізму, усвідомлюють недоліки своєї підготовки. Низький рівень сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей характеризується такими показниками: знання студентів у сфері фахового спілкування поверхневі, недовірі; студенти не вміють грамотно вести діалог; студенти не здатні розпізнавати поведінку іншої людини; відмічається погане володіння навичками ефективного слухання, що перешкоджає продуктивному спілкуванню; студенти фрагментарно володіють знаннями технік та стратегій фахового спілкування; у студентів існує обмеженість вмінь до формування ФКК; студенти мають повільний темп роботи.

Таблиця 3.1

Показники сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей під час констатувально-пошукового експерименту

Вид контролю	Рівні сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей					
	Високий		Середній		Низький	
	К-ть студентів	%	К-ть студентів	%	К-ть студентів	%
Анкетування	16	7,92	100	49,51	86	42,57
Тестування	15	7,43	102	50,49	85	42,08
$\chi^2_{\text{емп}} = 0,991; \chi^2_{0,05} = 5,991; \chi^2_{\text{емп}} > \chi^2_{0,05}$						

Більшість студентів під час констатувально-пошукового етапу педагогічного експерименту продемонструвала середній рівень сформованості ФКК (49,51%) після анкетування та середній рівень сформованості ФКК (50,49%) після тестування. Критерій Пірсона $\chi^2_{\text{емп}}$ становить 0,991, а критичне значення χ^2 при рівні значущості $p=0,05$ становить 5,991, тобто розбіжності не достовірні (студенти КГ та ЕГ мають однаковий рівень сформованості ФКК). Графічне зображення рівнів і показників сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей подано на рис. 3.7.

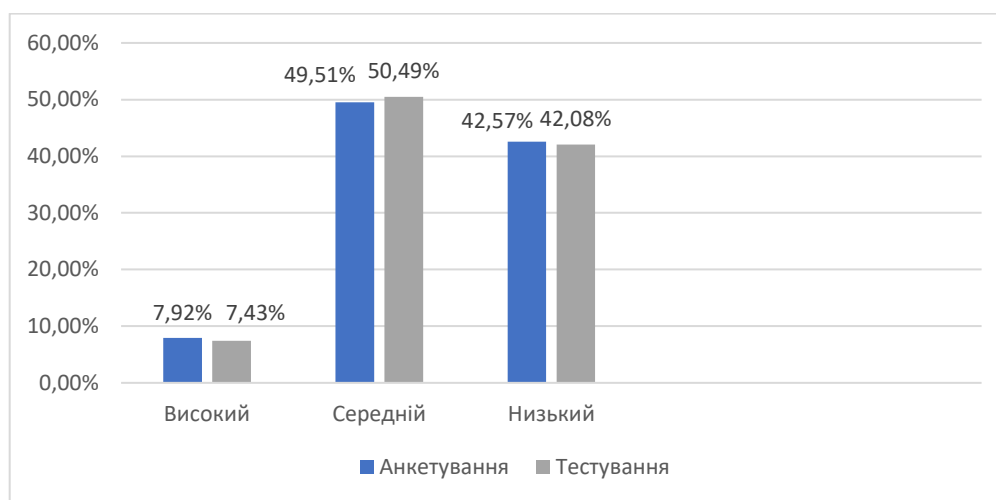

Рис. 3.7. Показники рівнів сформованості ФКК в студентів фармацевтичних спеціальностей під час констатувально-пошукового експерименту

Аналіз результатів констатувально-пошукового етапу педагогічного експерименту засвідчив, що формуванню ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін було надано недостатнього значення: застосовувалась мала кількість вправ з комунікативною спрямованістю, на заняттях недостатньо уваги приділялося фаховому спілкуванню майбутніх провізорів, тематика курсу «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» недостатньо відповідала типовим ситуаціям фахового спілкування. Отже, виникла необхідність в організації процесу навчання іноземної мови (за професійним спрямуванням) та курсів за вибором «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації» та «Психологія

спілкування», які би орієнтувалися на формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей.

Результати експериментальних досліджень, отриманих на констатувально-пошуковому етапі експерименту, уможливили дійти таких висновків:

1. Рівень сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей є недостатньо високим (низький – 42,57%, середній – 49,51%).

2. Існуюча методика викладання іноземної мови (за професійним спрямуванням) та курсів за вибором «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації» та «Психологія спілкування» є недосконалою, вона не орієнтована на формування саме ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей, а відтак потрібно вдосконалювати методику, а саме методи, форми та засоби навчання даних гуманітарних дисциплін.

3. Більшість студентів (65,84%) не володіють достатнім рівнем знань та уявленнями про ФКК, не здатні виявити особливості комунікативної взаємодії іноземною мовою, лише 31,68% студентів задоволені своїми знаннями з іноземної мови.

4. Викладачі гуманітарних дисциплін обізнані з поняттям ІКТ, мають достатній рівень (42,00%) інформаційної підготовки для використання ІКТ у процесі викладання та використовують різноманітні види ІКТ на заняттях з гуманітарних дисциплін.

Під час констатувально-пошукового експерименту ми зважали на пошук педагогічних умов і ефективних засобів навчання. До завдань цього етапу педагогічного експерименту ввійшли:

1. Розробка змісту завдань для ЕГ.

2. Визначення оптимальних методів і форм навчання студентів фармацевтичних спеціальностей для ефективного формування ФКК.

3. Виявлення оптимального поєднання методів і методичних прийомів навчання.

4. Визначення оптимальних методів і форм контролю за процесом навчання і результатом діяльності студентів відповідно до завдань і етапів

навчання.

Таким чином, результати констатувально-пошукового етапу експерименту дозволили скоректувати структуру, зміст практичних занять з гуманітарних дисциплін, а також питання застосування ІКТ в освітньому процесі.

3.2. Організація й аналіз результатів формувального етапу педагогічного експерименту

Формувальний етап педагогічного експерименту присвячений перевірці ефективності розроблених впродовж наукового дослідження педагогічних технологій та моделі формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей засобами ІКТ при вивченні дисципліни гуманітарного циклу «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» та курсів за вибором «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації», «Психологія спілкування».

На формувальному етапі експерименту було сформовано репрезентативні вибірки студентів контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп. Основними методами дослідження на цьому етапі експерименту були педагогічний експеримент, анкетування, тестування, опитування, статистичні методи опрацювання результатів дослідження.

Формувальний етап експерименту здійснювався під час викладання дисципліни гуманітарного циклу «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» та курсів за вибором «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації», «Психологія спілкування» на I та II курсах фармацевтичного факультету, зокрема на практичних заняттях, де було апробовано педагогічні технології формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей із використанням ІКТ. У цьому етапі експерименту взяли участь 202 студенти (18 академічних груп).

Основним завданням формувального етапу експерименту було перевірити ефективність педагогічних технологій формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей засобами ІКТ. Відповідно до завдання було

визначено такий алгоритм:

1. Сформувати репрезентативні вибірки студентів КГ та ЕГ.
2. Організувати процес викладання гуманітарних дисциплін відповідно до вибраних нами педагогічних технологій формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей засобами ІКТ.
3. Експериментально перевірити ефективність апробованих педагогічних технологій формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей.

До проведення педагогічного експерименту студентів було розділено на дві групи. До ЕГ увійшли 100 студентів (9 академічних груп студентів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»), до КГ увійшли 102 студента (9 академічних груп студентів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»). В ЕГ навчання гуманітарних дисциплін здійснювалося відповідно до обраних нами педагогічних технологій формування ФКК. Студенти КГ навчалися за стандартними державними програмами і підручниками.

Діагностування рівнів сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей проводилося за апробованими педагогічними технологіями, які висвітлені в розділі 2.2.

Для забезпечення рівних умов для студентів усіх груп було враховано, що вони всі мають мінімальні навички роботи з комп'ютером, тому спеціальна підготовка зі студентами ЕГ не проводилася. Підготовка до самостійного навчання є складовою частиною вибраних та апробованих педагогічних технологій навчання, спрямованих на професійну підготовку, тому вона входила до змісту навчання.

Для студентів КГ освітній процес було проведено у традиційній формі практичних занять.

Для оцінювання рівнів сформованості знань і вмінь студентів після кожного змістового модуля було використано тестування й опитування. Поточний контроль рівня навчальних досягнень дав змогу відстежити та проаналізувати індивідуальну динаміку змін стану сформованості ФКК

студентів фармацевтичних спеціальностей під час навчання.

На практичних заняттях проблемність освітнього процесу забезпечувалася такими формами їх організації, як моделювання комунікативної ситуації, кейс-метод, метод емпатії, ділові та рольові ігри [72].

Варто зазначити, що необхідно стимулювати студентів до самостійного опрацювання наукової літератури, підготовки доповідей на практичні заняття (наприклад, при вивченні теми Drugs студентам пропонувалося підготувати короткі повідомлення на теми Tablet Preparation, Ointments, Solutions, Suspensions, Drug Toxicity) заохочувати до написання рефератів (робота з інформаційно-комунікаційними технологіями), участі у проектах (наприклад, виступи на конференціях, семінарах) з метою формування досвіду вільного висловлювання думок, виступу перед аудиторією з тем Cardiovascular Drugs, Administration of Drugs, Gastrointestinal Drugs, Antibiotics, Sulfonamides, Painkillers (робота в групах і командах). Необхідна також попередня та поточна діагностика сформованості ФКК (тестування, анкетування).

Аналізуючи наведений перелік видів навчальної діяльності, можна підсумувати: вони значною мірою моделюють реальну професійну діяльність фахівців фармацевтичної галузі.

Аналіз результатів педагогічного експерименту засвідчив, що в усіх групах спостерігалася позитивна динаміка сформованості ФКК, проте результати ЕГ значно вищі, що підтверджують статистичні дані. Результати, отримані на завершальному етапі педагогічного експерименту, підтвердили ефективність апробованих педагогічних технологій формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей під час навчання гуманітарних дисциплін.

Проаналізуємо відповіді студентів ЕГ та КГ на питання анкетування.

Відповідаючи на запитання анкети «Яку оцінку з іноземної мови Ви маєте?», студенти ЕГ дали такі відповіді: «задовільно» – 37,00%, «добре» – 45,00%, «відмінно» – 18,00%. У КГ студенти відповіли так: «задовільно» – 54,90%, «добре» – 38,24%, «відмінно» – 6,86% (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

**Оцінювання знань студентів фармацевтичних спеціальностей з ІМ
після завершення експерименту**

Групи	ЕГ		КГ	
	Кількість	%	Кількість	%
Задовільно	37	37	56	54,9
Добре	45	45	39	38,24
Відмінно	18	18	7	6,86

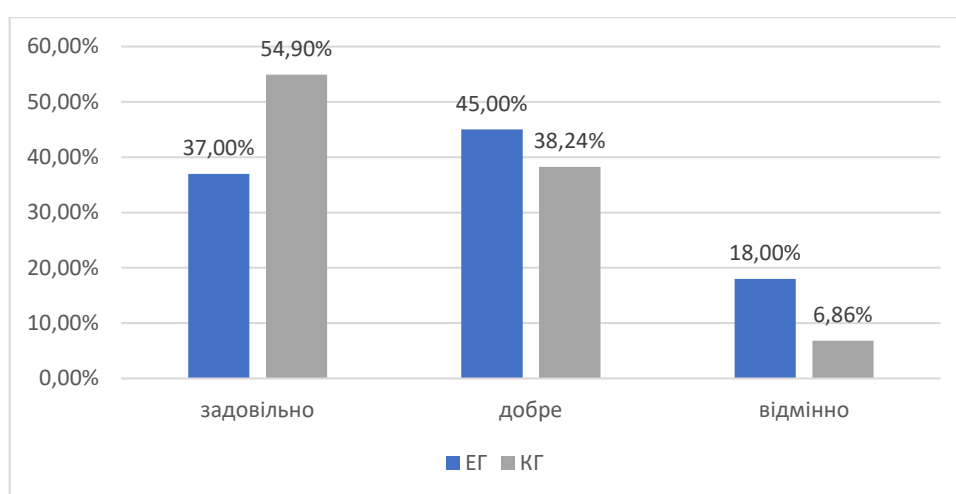

Рис. 3.8. Оцінювання знань студентів фармацевтичних спеціальностей з ІМ після завершення експерименту

Відповідаючи на запитання анкети «Чи є іноземна мова важливою для Вашого професійного майбутнього?», 94,00% ЕГ обрали варіант «так», 6,00% обрали варіант «не можу оцінити». Варто зазначити, що в ЕГ жоден студент не обрав відповідь «ні». У КГ 64,71% обрали варіант відповіді «так», 9,80% обрали варіант «ні», 25,49% вказали, що не можуть відповісти на це запитання (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3

**Важливість ІМ для професійного становлення студентів
фармацевтичних спеціальностей**

Групи	ЕГ		КГ	
	Кількість	%	Кількість	%
Важливо	94	94,00	66	64,71
Не важливо	0	0,00	10	9,80
Не можу оцінити	6	6,00	26	25,49

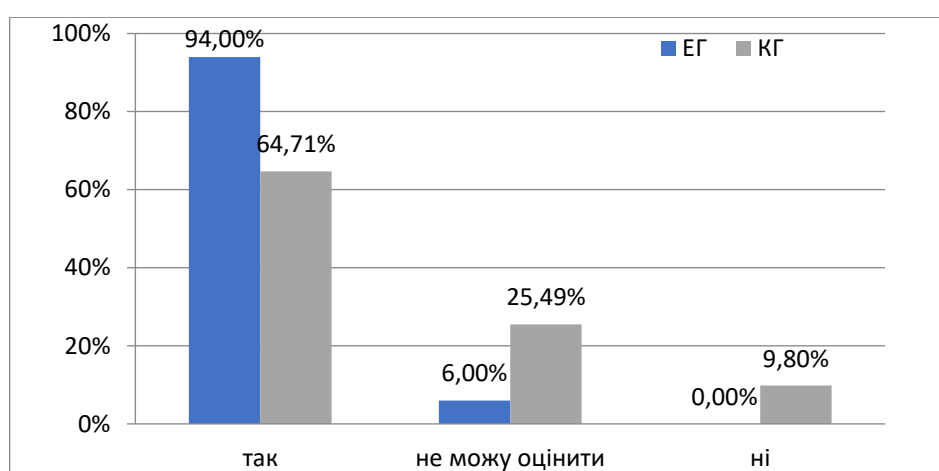

Рис. 3.9. Важливість ІМ для професійного становлення студентів
фармацевтичних спеціальностей

У процесі оцінювання студентами ЕГ власного рівня знань із ІМ, відповідь «так, цілком» вибрали 25,00% (це на 10,29% більше, ніж у КГ), відповідь «швидше так, ніж ні» – 37,00% (це на 14,45% більше, ніж у КГ), відповідь «важко сказати» вибрали 20,00%, відповідь «швидше ні, ніж так» вибрали 18,00%. Жоден студент не вибрав варіант відповіді «зовсім ні», на відміну від 7,84% студентів КГ (рис. 3.10).

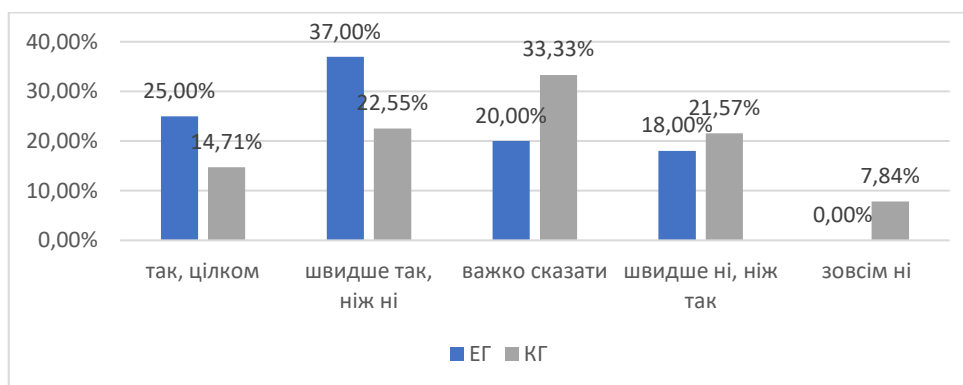

Рис. 3.10. Задоволеність студентів фармацевтичних спеціальностей власним рівнем знань з іноземної мови (за професійним спрямуванням)

У процесі відповіді на запитання анкети «Наскільки для Вас важливим є опанування іноземної розмовної мови?» студенти EG вказали такі відповіді: «дуже важливо» – 83,00%, «не дуже важливо» – 7,00%. Ще 10,00% опитаних студентів не змогли відповісти. Щодо відповідей у KG, то вони були такими: 71,57% обрали відповідь «дуже важливо», 13,73% – «не дуже важливо», ще 14,70% не змогли відповісти на це запитання (рис. 3.11).

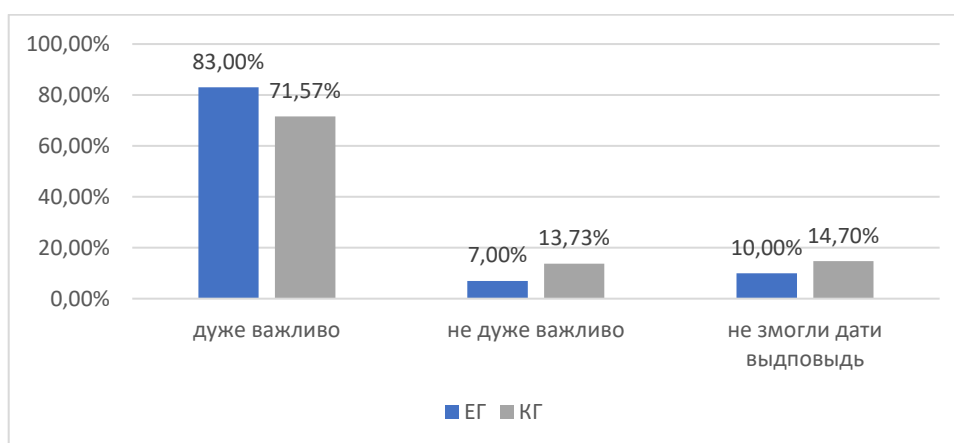

Рис. 3.11. Ступінь важливості для студентів фармацевтичних спеціальностей опануванням іноземної розмовної мови

Аналіз результатів педагогічного експерименту переконливо довів, що в EG 97,00% студентів розуміють сутність поняття «комунікативні вміння провізора», порівняно з 80,39% в KG.

Відповідаючи на запитання анкети «Чи професійно орієнтована тематика

курсу «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» відповідає найтипівішим ситуаціям соціально-рольової поведінки в межах фахового спілкування?», студенти ЕГ зазначили «так» (91,00%), «ні» (5,00%), «не можу оцінити» (4,00%), порівняно з КГ, де відповідь «так» обрали 74,51%, «ні» – 20,59%, «не можу оцінити» – 4,90%.

Студентам ЕГ та КГ також пропонувалось дати відповідь на запитання «Чи є підручники, посібники з фахової іноземної мови для підготовки провізорів?», на яке студенти ЕГ дали такі відповіді: «так» – 15,00%, «ні» – 45,00%, «не можу оцінити» – 40,00%. У свою чергу, студенти КГ дали такі відповіді: «так» – 18,63%, «ні» – 50,00%, «не можу оцінити» – 31,37%. Аналізуючи відповіді студентів на це запитання анкети, можна дійти висновку, що розбіжності у відповідях несуттєві. Більшість опитаних майбутніх провізорів вважають, що на теперішній час існує незначна кількість підручників і посібників із фахової іноземної мови для майбутніх провізорів.

Аналізуючи результати проведеного експерименту, ми дійшли висновку, що нині кількість годин (3 академічні години на тиждень) з іноземної мови (за професійним спрямуванням) на фармацевтичному факультеті є недостатньою для якісної підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей.

Відповідно до результатів проведеного анкетування, найбільше зацікавилися студенти як ЕГ, так і КГ такими формами роботи: бесіди, читання, аудіювання.

На запитання анкети «Які форми роботи найдоцільніші, з Вашої точки зору, для досягнення високого рівня мовної підготовки?» студенти ЕГ та КГ дали майже однакові відповіді. Студентам подобаються такі форми роботи, як моделювання комунікативної ситуації (ЕГ – 90,00%, КГ – 84,31%), рольові ігри (ЕГ – 8,00%, КГ – 10,78%) (рис. 3.12).

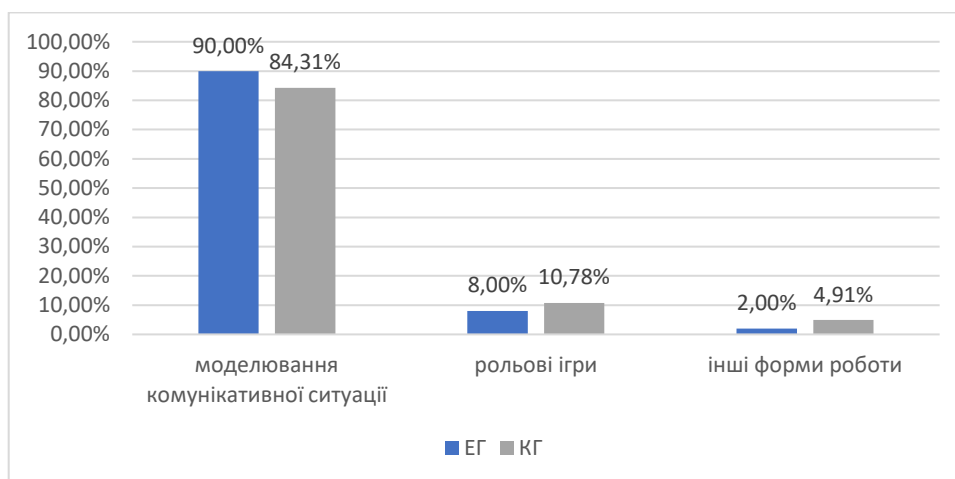

Рис. 3.12. Найдоцільніші форми роботи для формування ФКК (думки респондентів)

Відповідаючи на запитання анкети «Які мотиви активізують Вас до підвищення рівня сформованості комунікативних умінь?» 80,00% EG обрали варіант «мати високий професійний рейтинг» порівняно із 70,59% KG; 10,00% EG обрали варіант «тому що цікаво» порівняно з 5,88% KG; ще 10,00% EG обрали варіант «виїхати за кордон, спілкуватися з іноземцями» порівняно з 5,88% KG. Жоден студент EG не вибрав варіант відповіді «щоб не відрахували» порівняно з 17,65% KG (рис. 3.13).

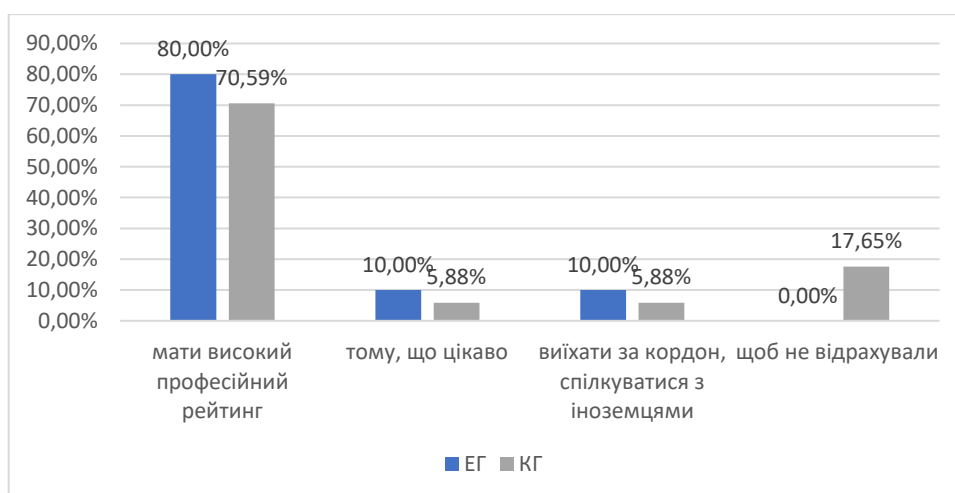

Рис. 3.13. Мотиви для підвищення рівня сформованості ФКК (думки респондентів)

Усі студенти ЕГ (100%) вважають, що рівень комунікативної компетентності викладача є важливим для викладання іноземної мови (за професійним спрямуванням) порівняно з 90,19% студентів КГ. Жоден студент ЕГ не вибрав відповідь «ні» порівняно з 1,96% КГ.

Відповідаючи на запитання анкети «Чи допоможе якісне володіння комунікативними вміннями вдало працевлаштуватись?», 89,00% студентів ЕГ дали відповідь «так» порівняно з 83,33% студентів КГ; 8,00% студентів ЕГ дали відповідь «не можу оцінити» порівняно з 12,75% студентів КГ, і лише 3,00% студентів ЕГ та 5,88% студентів КГ дали відповідь «ні». Підсумуємо результати опитування: майже всі студенти як ЕГ, так і КГ вважають, що комунікативні вміння грамотно вести фахове спілкування є важливими для професійного становлення майбутнього провізора та подальшої успішної кар'єри [72].

Рівні сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей за розробленими критеріями наведені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Рівні сформованості ФКК у студентів ЕГ та КГ після завершення експерименту

Рівень	Контрольна група		Експериментальна група	
	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
Високий	13	12,75	29	29,00
Середній	47	46,08	55	55,00
Низький	42	41,17	16	16,00
Усього	102		100	

Отже, майже третина студентів ЕГ (29,00%) продемонструвала високий рівень сформованості ФКК порівняно з КГ (12,75%). Порівняльний аналіз отриманих даних щодо сформованості ФКК свідчить про те, що в ЕГ зросла кількість студентів (84,00%) з високим і середнім рівнем сформованості ФКК і знизилась кількість студентів з низьким рівнем сформованості ФКК (16,00%)

порівняно з КГ, де кількість студентів із низьким рівнем становить 41,17%. Показники сформованості ФКК зазнали в ЕГ позитивніших змін порівняно з показниками в КГ. Результати відображено на рис. 3.14.

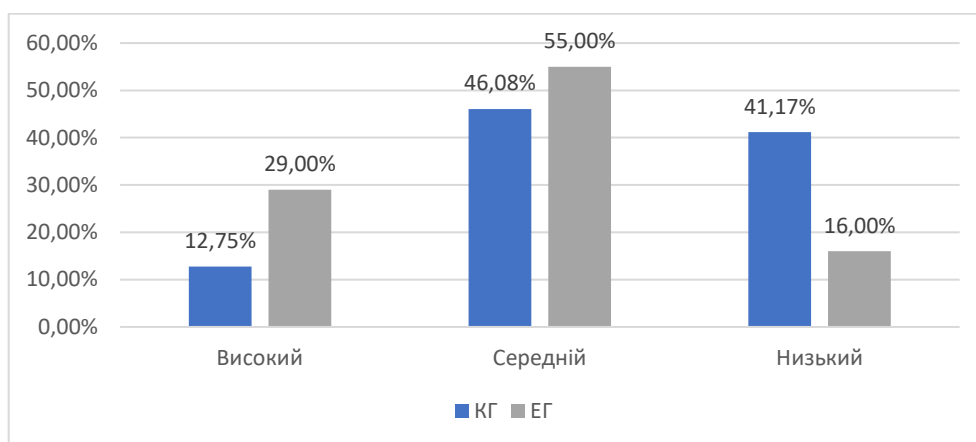

Рис. 3.14. Показники рівнів сформованості ФКК студентів ЕГ і КГ

Дані з експерименту, які були статистично опрацьовані, підтвердили, що студенти ЕГ показали зміщення сформованості відповідних компонентів компетентності: когнітивного (сформованість комунікативних знань), поведінкового (сформованість комунікативних умінь) та діяльнісного (сформованість професійних якостей) у бік середнього та високого рівнів (рис. 3.15).

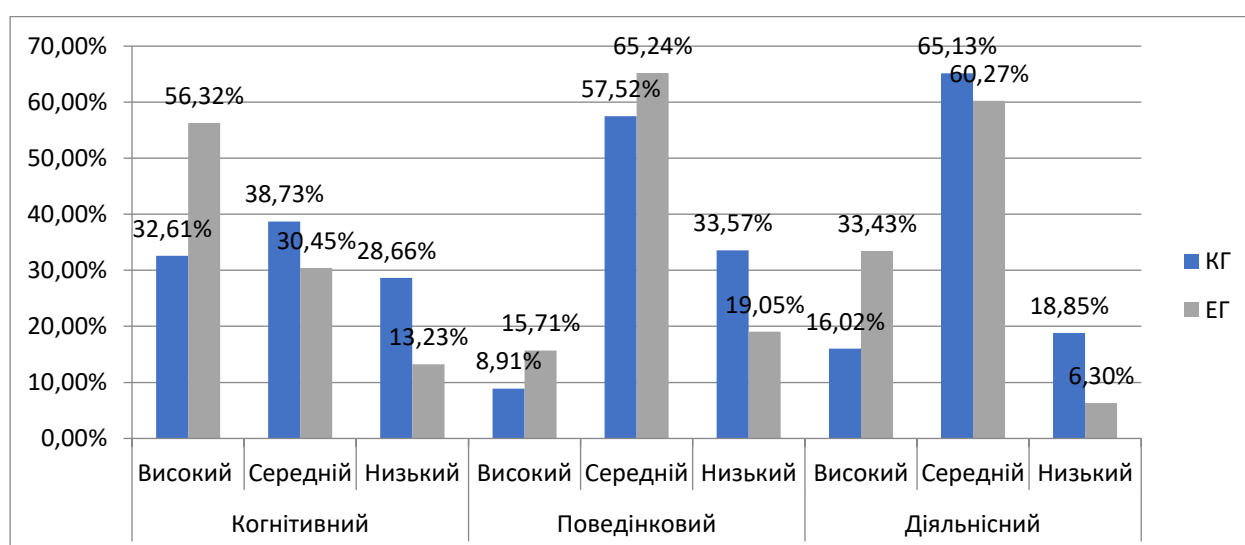

Рис. 3.15. Показники сформованості ФКК у студентів ЕГ і КГ (за встановленими критеріями)

Таблиця 3.5

Показники сформованості ФКК у студентів ЕГ і КГ (за встановленими критеріями)

Критерій	Рівень	КГ	ЕГ
Інформаційно-комунікативний	Високий	32,61%	56,32%
	Середній	38,73%	30,45%
	Низький	28,66%	13,23%
Регуляційно-комунікативний	Високий	8,91%	15,71%
	Середній	57,52%	65,24%
	Низький	33,57%	19,05%
Професійно-комунікативний	Високий	16,02%	33,43%
	Середній	65,13%	60,27%
	Низький	18,85%	6,30%

Високий рівень сформованості інформаційно-комунікативного критерію ФКК компетентності досягли 56,32% студентів ЕГ, що на 23,71% вище, ніж у студентів КГ (рис. 3.16). Сформованість інформаційно-комунікативного критерію ФКК ми перевіряли за допомогою тестування English Level Test [205] для іноземної мови (за професійним спрямуванням), анкетуванням (Додаток А) та опитуванням для етики, психології спілкування, теорії і практики професійної комунікації.

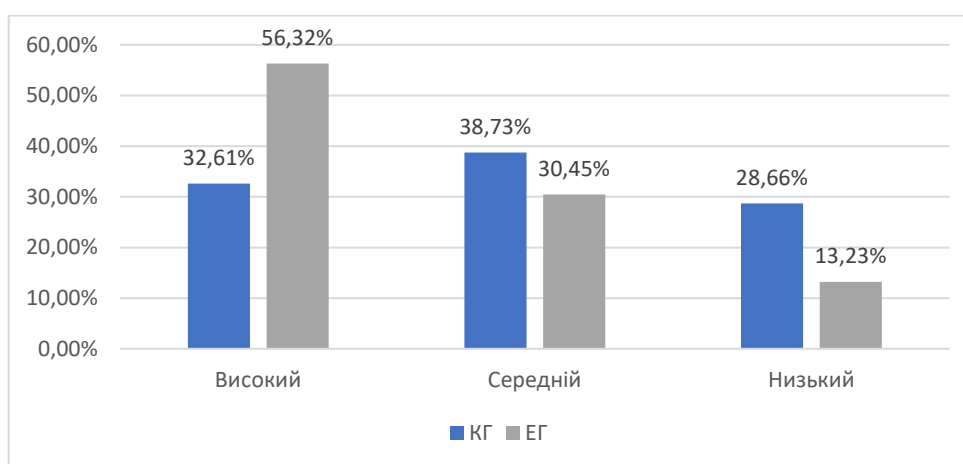

Рис. 3.16. Показники рівнів сформованості когнітивного компонента ФКК у студентів ЕГ і КГ

Таблиця 3.6

Показники сформованості ФКК у студентів ЕГ і КГ (за інформаційно-комунікативним критерієм)

Критерій	Рівень	КГ	ЕГ
Інформаційно-комунікативний	Високий	32,61%	56,32%
	Середній	38,73%	30,45%
	Низький	28,66%	13,23%
$\chi^2_{\text{емп}} = 13,161; \chi^2_{0,05} = 5,991; \chi^2_{\text{емп}} > \chi^2_{0,05}$			

Високий рівень сформованості регуляційно-комунікативного критерію ФКК досягли 15,71% студентів ЕГ, що на 6,80% вище, ніж у студентів КГ. Кількість студентів ЕГ з високим і середнім рівнем сформованості регуляційно-комунікативного критерію ФКК в сукупності становила 80,95% порівняно з 66,43% студентів КГ (рис. 3.17). Сформованість регуляційно-комунікативного критерію ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей ми перевіряли за допомогою тестування (Додаток И).

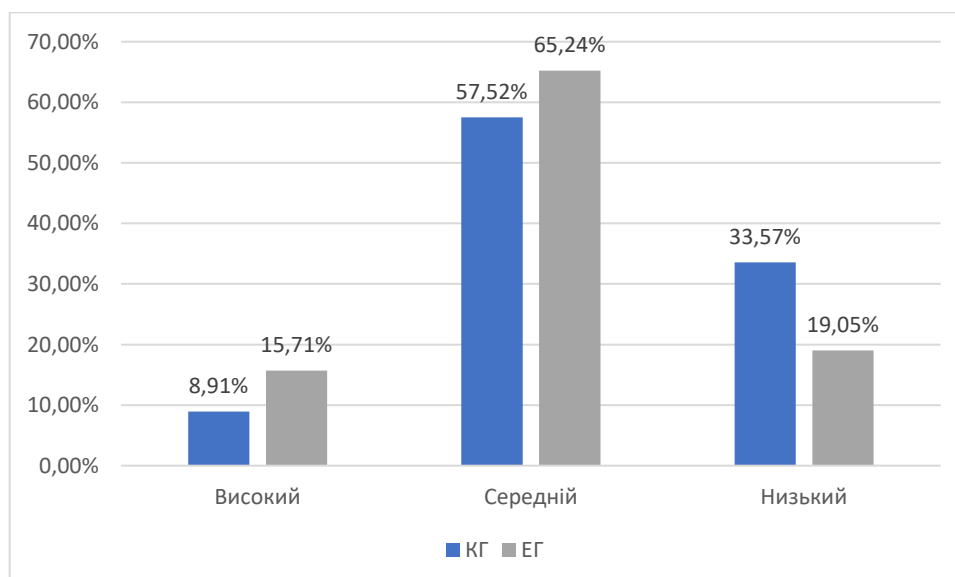

Рис. 3.17. Показники рівнів сформованості поведінкового компонента ФКК у студентів ЕГ і КГ

Таблиця 3.7.

Показники сформованості ФКК у студентів ЕГ і КГ (за регуляційно-комунікативним критерієм)

Критерій	Рівень	КГ	ЕГ
Регуляційно-комунікативний	Високий	8,91%	15,71%
	Середній	57,52%	65,24%
	Низький	33,57%	19,05%
$\chi^2_{\text{емп}} = 6,476; \chi^2_{0,05} = 5,991; \chi^2_{\text{емп}} > \chi^2_{0,05}$			

Високий рівень сформованості професійно-комунікативного критерію ФКК досягли 33,43% студентів ЕГ, що на 17,41% вище, ніж у студентів КГ (рис. 3.18.). Сформованість професійно-комунікативного критерію ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей ми перевіряли за допомогою бесід, опитування та розв'язання педагогічних кейсів.

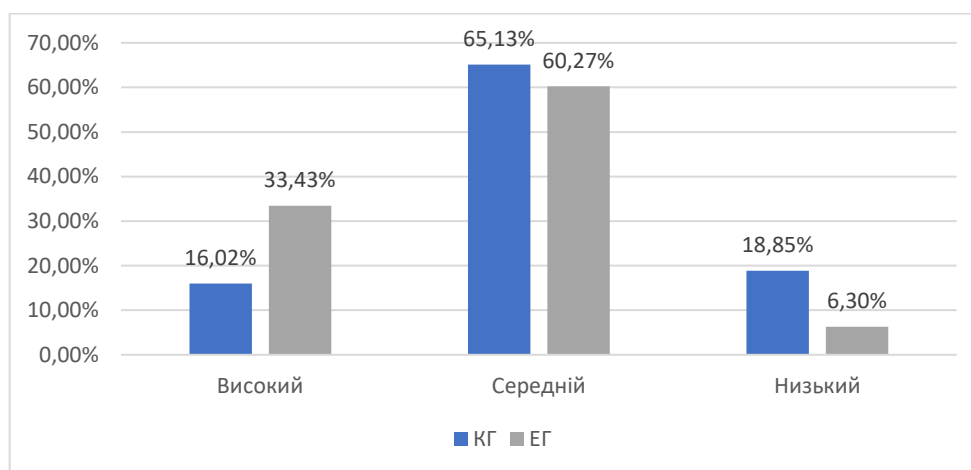

Рис. 3.18. Показники рівнів сформованості діяльнісного компоненту ФКК у студентів ЕГ і КГ

Таблиця 3.8

Показники сформованості ФКК у студентів ЕГ і КГ (за професійно-комунікативним критерієм)

Критерій	Рівень	КГ	ЕГ
Професійно-комунікативний	Високий	16,02%	33,43%
	Середній	65,13%	60,27%
	Низький	18,85%	6,30%
$\chi^2_{\text{емп}} = 9,158; \chi^2_{0,05} = 5,991; \chi^2_{\text{емп}} > \chi^2_{0,05}$			

Аналіз результатів формувального етапу експерименту дав змогу констатувати, що студенти ЕГ мають вищий рівень сформованості ФКК порівняно зі студентами КГ. Високий рівень сформованості ФКК у студентів ЕГ збільшився на 20,00% порівняно з 5,89% КГ, середній рівень збільшився на 2,00% порівняно з 4,90% КГ, а низький рівень зменшився на 28,00% порівняно з 10,79% КГ (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Показники сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей до початку та після завершення експерименту

Рівень	Кількість студентів на початку експерименту (%)		Кількість студентів після завершення експерименту (%)	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий	6,86	9,00	12,75	29,00
Середній	41,18	57,00	46,08	55,00
Низький	51,96	44,00	41,17	16,00

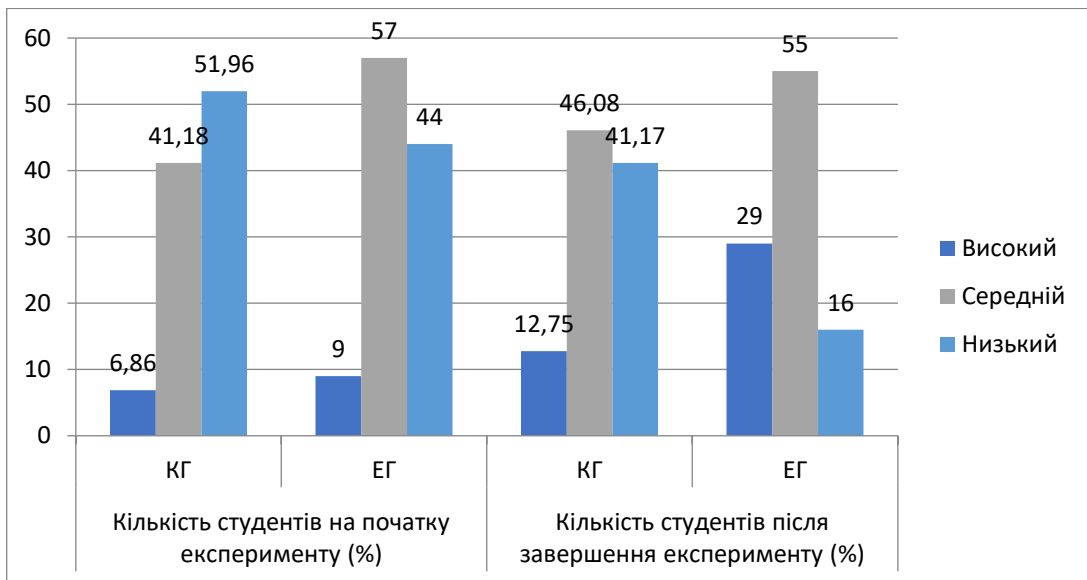

Рис. 3.19. Показники сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей до початку та після завершення експерименту

Для перевірки статистичної значущості дослідження було використано метод перевірки статистичних гіпотез через використання непараметричного критерію узгодженості Пірсона χ^2 , який вираховували, використовуючи можливості пакету «MS Excel». Для його застосування необхідно знати лише залежність розподілу частот результатів від двох змінних, що дає можливість з'ясувати, чи пов'язані вони між собою чи, навпаки, незалежні [158]. Таким чином, цей статистичний метод використовується для обробки якісних даних і розраховується за формулою:

$$\chi_{\text{емп}}^2 = \frac{1}{n_{\text{ЕГ}} \times n_{\text{КГ}}} \times \sum_{i=1}^3 \frac{(n_{\text{ЕГ}} \times Q_{\text{КГ}i} - n_{\text{КГ}} \times Q_{\text{ЕГ}i})^2}{Q_{\text{ЕГ}i} + Q_{\text{КГ}i}}, \quad (3.1.)$$

де $n_{\text{ЕГ}}$ – кількість студентів експериментальної групи;

$n_{\text{КГ}}$ – кількість студентів контрольної групи;

$Q_{\text{КГ}i}$ і $Q_{\text{ЕГ}i}$ – кількість студентів експериментальної та контрольної груп відповідно.

Були сформульовані статистичні гіпотези: гіпотеза про відсутність відмінностей (нульова гіпотеза H_0) і гіпотеза про наявність відмінностей (альтернативна гіпотеза H_1).

Сформульовано нульову гіпотезу H_0 : немає відмінностей у рівнях

сформованості ФКК у студентів ЕГ та КГ. Альтернативною гіпотезою H_1 є припущення про існування відмінностей рівнів сформованості ФКК у студентів ЕГ та КГ. Розрахунки проводилися з використанням Пакета статистичного аналізу даних електронних таблиць MS Excel.

Використовуючи критерій Пірсона χ^2 , ми визначили достовірність отриманих експериментальних даних, виміряних у порядковій шкалі $i = 3$, тобто $i = 1$ – низький, $i = 2$ – середній, $i = 3$ – високий.

Встановлено, що після проведення експерименту значення критерію узгодженості Пірсона $\chi_{\text{емп}}^2$ становить 18,361; критичне значення критерію Пірсона χ^2 при рівні значущості $p \leq 0,05$ становить 5,991.

Аналіз результатів експерименту, позитивні відгуки студентів свідчать про ефективність запропонованих нами педагогічних технологій навчання гуманітарних дисциплін.

Студентам ЕГ і КГ на початку і наприкінці експерименту пропонувалось оцінити власний рівень сформованості ФКК за такими варіантами відповідей: «низький», «середній» і «високий». На початку проведення експерименту студенти ЕГ дали такі відповіді: «низький» – 44,00%, «середній» – 47,00%, «високий» – 9,00%, а студенти КГ оцінили свій рівень сформованості ФКК так: «низький» – 41,81%, «середній» – 52,12%, «високий» – 6,07%. Наприкінці експерименту студенти ЕГ та КГ дали такі відповіді: 14,28% студентів ЕГ обрали варіант «низький» порівняно з 38,09% студентів КГ; 48,29% студентів ЕГ обрали варіант «середній» порівняно з 41,49% студентів КГ; 37,43% студентів ЕГ обрали варіант «високий» порівняно з 20,42% студентів КГ. Звідси випливає, що в студентів ЕГ вищі показники сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей на «високому» (на 17,01% вище, ніж у КГ) та «середньому» рівнях (на 6,80% вище, ніж у КГ).

За результатами оцінювання студентами ЕГ та КГ власного рівня сформованості ФКК до та після експерименту можемо дійти висновку, що наявна позитивна динаміка, зокрема в студентів ЕГ після експерименту, варіант відповіді «високий» збільшився на 18,21%, варіант відповіді «середній»

збільшився на 1,71%, а варіант відповіді «низький» зменшився на 19,92% (рис. 3.20.).

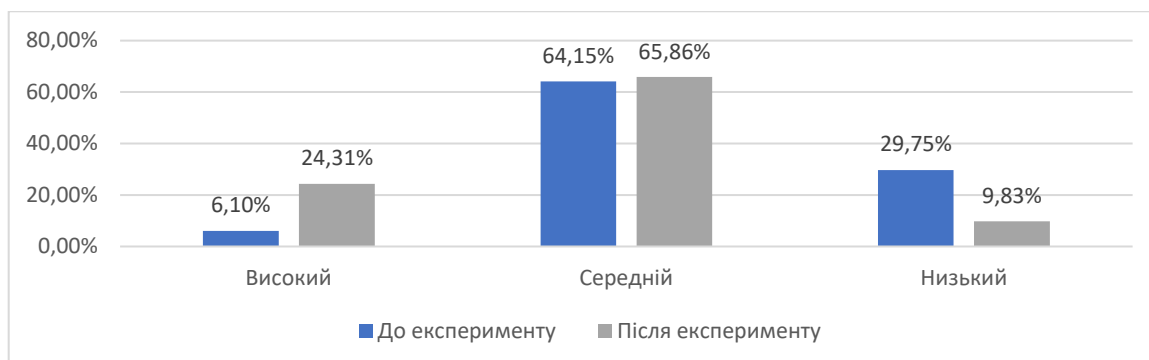

Рис. 3.20. Оцінювання студентами ЕГ власних рівнів сформованості ФКК до та після експерименту

Таблиця 3.8.

Оцінювання студентами ЕГ власних рівнів сформованості ФКК до та після експерименту

Рівень	ЕГ	
	До експерименту	Після експерименту
Високий	6,10%	20,40%
Середній	52,10%	41,50%
Низький	41,80%	38,10%

У студентів КГ спостерігається також позитивна динаміка змін, зокрема, студенти КГ після експерименту обрали варіант відповіді «високий» на 14,29% більше, ніж до експерименту, варіант відповіді «середній» зменшився на 10,58%, а варіант відповіді «низький» зменшився на 3,71% (рис. 3.21.).

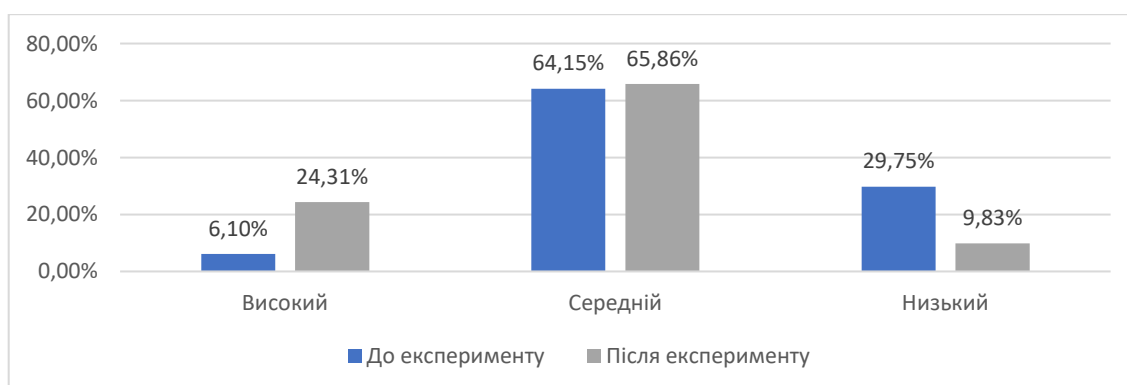

Рис. 3.21. Оцінювання студентами КГ власних рівнів сформованості ФКК до та після експерименту

Таблиця 3.9

Оцінювання студентами КГ власних рівнів сформованості ФКК до та після експерименту

Рівень	КГ	
	До експерименту	Після експерименту
Високий	16,02%	30,31%
Середній	65,13%	54,55%
Низький	18,85%	15,14%

Експериментальне дослідження підтвердило ефективність апробованих педагогічних технологій формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей під час навчання гуманітарних дисциплін (іноземна мова (за професійним спрямуванням, етика, теорія і практика професійної комунікації, психологія спілкування). Аналіз отриманих експериментальних результатів дає змогу стверджувати, що основна мета дослідження – перевірка ефективності педагогічних технологій формування ФКК в студентів фармацевтичних спеціальностей під час навчання гуманітарних дисциплін – досягнута.

Проведена діагностика стану сформованості у студентів фармацевтичних спеціальностей кожного компонента ФКК, виконане статистичне опрацювання отриманих даних на всіх етапах дослідно-експериментальної роботи дає змогу дійти статистично достовірних висновків про позитивний вплив реалізованих педагогічних технологій формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей [72].

Результати дослідження підтвердили, що апробовані педагогічні технології забезпечують створення сприятливого освітнього середовища для формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей впродовж вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Висновки до третього розділу

У розділі розроблено методику діагностування сформованості рівнів ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей, експериментально перевірено ефективність педагогічних технологій формування ФКК та їх реалізації, проаналізовано результати педагогічного експерименту. Експериментальна робота була організована з метою перевірки ефективності педагогічних технологій формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей під час навчання гуманітарних дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації», «Психологія спілкування».

Проведене на констатувально-пошуковому етапі експерименту анкетування викладачів медичних ЗВО виявило, що викладачі гуманітарних дисциплін обізнані з поняттям ІКТ, мають достатній рівень (42%) інформаційної підготовки для використання ІКТ при викладанні та використовують різноманітні види ІКТ на заняттях з гуманітарних дисциплін.

Аналіз результатів констатувально-пошукового етапу педагогічного експерименту засвідчив, що формуванню ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін було наділено недостатнього значення: застосовувалася незначна кількість вправ з комунікативною спрямованістю, на заняттях мало уваги приділялося фаховому спілкуванню студентів фармацевтичних спеціальностей, тематика курсу «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» неповною мірою відповідала типовим ситуаціям фахового спілкування. Рівень сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей є недостатньо високим – 186 студентів (низький – 42,57%, середній – 49,50%). Більшість студентів – 133 особи (65,84%) не володіють достатнім рівнем знань та уявленнями про ФКК, не здатні виявити особливості комунікативної взаємодії, лише 31,68% студентів задоволені своїми знаннями з іноземної мови.

На формувальному етапі педагогічного експерименту були обрані

репрезентативні вибірки студентів КГ (102 студента) та ЕГ (100 студентів), апробовано педагогічні технології формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей під час навчання гуманітарних дисциплін. Репрезентативні вибірки студентів КГ (102 студента) та ЕГ (100 студентів) були сформовані довільно. Показано, що не було відмінностей у залишкових знаннях з гуманітарних дисциплін в студентів КГ (102 студента) та ЕГ (100 студентів).

На завершальному етапі педагогічного експерименту проведено аналіз, систематизацію, статистичну обробку результатів дослідження, оцінку достовірності отриманих результатів, формулювалися висновки, рекомендації та оформлювалися результати експериментальної роботи.

Порівняльний аналіз отриманих результатів щодо сформованості ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей засвідчив суттєве переважання кількості студентів ЕГ – 29 осіб (29%) з високим рівнем, що є вдвічі більшим показником порівняно зі студентами КГ – 13 осіб (12,75%), відповідно із середнім рівнем кількість студентів ЕГ (55 осіб) становить 55% порівняно зі 46,08% студентів КГ (47 осіб). Показники сформованості ФКК зазнали в ЕГ позитивніших змін порівняно з показниками в КГ.

Доведено, що отримані результати щодо сформованості ФКК в студентів ЕГ не викликані випадковими причинами, а є наслідком комплексної реалізації апробованих нами педагогічних технологій формування ФКК (застосовувався критерій Пірсона χ^2).

За результатами оцінювання студентами ЕГ власного рівня сформованості ФКК до та після експерименту можемо дійти висновку, що існуюча позитивна динаміка, зокрема, у студентів ЕГ після завершення експерименту варіант відповіді «високий» збільшився на 38,21%, варіант відповіді «середній» збільшився на 1,71%, а варіант відповіді «низький» зменшився на 29,97%. У студентів КГ також спостерігається позитивна динаміка змін, зокрема, студенти КГ після експерименту обрали варіант відповіді «високий» на 14,29% більше, ніж до експерименту, варіант відповіді «середній» зменшився на 10,58%, а варіант відповіді «низький» зменшився на 3,71%.

За результатами експерименту після проведення тестування, опитування та бесід зі студентами ЕГ та КГ ми змогли констатувати, що студенти ЕГ мають вищий рівень сформованості ФКК порівняно зі студентами КГ. Високий рівень сформованості ФКК у студентів ЕГ збільшився на 20% порівняно з 5,89% КГ, середній рівень збільшився на 2% порівняно з 4,90% КГ, а низький рівень зменшився на 28% порівняно з 10,79% КГ.

Достовірність отриманих результатів сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін підтверджено статистично. Встановлено, що після проведення формувального експерименту значення критерію узгодженості Пірсона $\chi^2_{\text{емп}}$ становить 18,361; критичне значення критерію Пірсона χ^2 становить 5,991 при рівні значущості $p \leq 0,05$. Тобто студенти ЕГ порівняно зі студентами КГ істотно підвищили рівень сформованості ФКК.

Зміст розділу відображено у таких публікаціях автора [70; 72].

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретико-прикладного дослідження дає підстави сформулювати такі висновки:

1. Аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових джерел щодо формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей засвідчив, що в педагогічній теорії і практиці охарактеризовано різні аспекти підготовки майбутніх фахівців, проте питання формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін не до кінця систематизоване та обґрунтоване. Ми проаналізували науково-педагогічні джерела щодо визначення поняття «фахова комунікативна компетентність», дослідили її структуру, зміст і складові компоненти, аргументували її значущість для професійної підготовки студентів фармацевтичних спеціальностей, обґрунтували застосування ІКТ під час вивчення гуманітарних дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Етика», «Теорія і практика професійної комунікації», «Психологія спілкування».

Під «фаховою комунікативною компетентністю студентів фармацевтичних спеціальностей» ми розуміємо інтегративну особистісну характеристику фахівця, в основі якої лежать теоретичні знання, практичні вміння й навички, професійні комунікативні якості, які зумовлюють свідоме ставлення студентів фармацевтичних спеціальностей до діалогічної взаємодії із суб'єктами професійного спілкування.

Виокремлено складники ФКК (спеціальна, соціально-психологічна, саморегуляційна, правова, управлінська, конфліктологічна, етична та комунікативна компетентність) студентів фармацевтичних спеціальностей, які включають у себе когнітивний, поведінковий і діяльнісний компоненти, що відіграють роль критеріїв її розвитку.

2. Визначено критерії, охарактеризовано рівні та показники сформованості ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей із урахуванням її компонентних складників (когнітивного, поведінкового, діяльнісного). Кожний критерій

(інформаційно-комунікативної, регуляційно-комунікативної, професійно-комунікативної) описано якісними показниками, що відображають сформованість ФКК в цілому. Запропоновано трирівневу шкалу сформованості ФКК (низький, середній, високий).

3. Апробовано і теоретично обґрунтовано педагогічні технології формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей, що складаються із взаємопов'язаних принципів науковості, системності, послідовності, гуманізму, доступності, свідомості та активності, зв'язку теорії з практикою, фахової спрямованості, індивідуалізації навчання, методів (інтерактивний, дискусійний, проблемний, метод проєктів, кейс-метод, метод емпатії, студентська конференція, кооперативне навчання), засобів (програмні: електронні підручники та довідники, онлайн газети, інформаційні сайти, бази даних, пошукові системи, мобільні додатки; апаратні: комп'ютер, проектор, ноутбук, планшет, мобільний телефон) і форм (мультимедійні презентації, ділові ігри, рольові ігри, моделювання комунікативної ситуації, мозковий штурм, проходження квестів в програмі Quizlet та Quizizz) навчання гуманітарних дисциплін і сукупності психолого-педагогічних (автономність оволодіння фаховою комунікативною компетентністю, домінування комунікативного методу навчання на основі принципів гуманістичної педагогіки, вибір комунікативно-гуманістичної стратегії навчання і виховання, опора на єдність усвідомлюваних і неусвідомлюваних компонентів психічної діяльності студентів, мотивація розвитку автономних ціннісних орієнтацій навчання, забезпечення розвитку навчально-пізнавальної творчої діяльності студентів, побудова освітнього процесу на основі використання переходу станів очікування і діяльності через зміну релаксації і напруження активності і реактивності студентів, актуалізація індивідуального і групового стилю навчальної взаємодії, розвиток особистості і групової свідомості студентів) та організаційно-методичних (презентація, активізація фахової навчальної інформації в ситуативно-комунікативному контексті майбутньої професійної діяльності провізорів, паралельність навчання всіх видів мовленнєвої діяльності в напрямі

від усних – до письмових форм фахової комунікації, організація навчання на основі автентичних засобів навчання, застосування вербальних і невербальних засобів слухової і зорової візуалізації планів змісту навчальних текстових матеріалів, забезпечення фахового контексту навчання, мовленнєвий характер навчання, театралізація і драматизація процесу засвоєння в межах ролевих і ділових ігор під час формування фахової комунікативної компетентності, введення збільшених об'ємів навчальної інформації, розвиток професійних якостей студентів фармацевтичних спеціальностей в умовах фахової навчальної діяльності як частині професійної культури, системність і структурність циклічного введення лінгводидактичних і мовленнєвих аспектів навчання, диференціація та інтеграція текстових структур навчального матеріалу, діалогізація та монологізація матеріалів навчальних засобів і текстових продуктів навчальної діяльності) умов, що забезпечують ефективне формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

4. Розроблено і теоретично обґрунтовано модель формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей, що складається із взаємопов'язаних елементів у чотирьох блоках (нормативно-цільовий, організаційний, методичний, результативний). У моделі відображені мета, провідні підходи, принципи, методи, засоби, форми навчання та сукупність педагогічних умов, що забезпечують створення сприятливого навчального середовища для формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей. Встановлено, що для формування ФКК необхідно доповнити методичну систему навчання гуманітарних дисциплін методами продуктивного навчання, а саме: інтерактивний, дослідницький, дискусійний, кейс-метод, метод проєктів; спеціальними додатковими дидактичними засобами, спрямованими на посилення інтелектуальної діяльності студентів (мультимедійні засоби, матеріали для самостійної роботи) та поглибленого вивчення теми (пошук інформації в мережі Інтернет, соціальних мережах, фахових газетах та журналах)); формами навчання – індивідуальна та дослідницько-пошукова

самостійна робота (створення ММП, проєктів, організація та проведення конференції в групі, робота з фаховими статтями, інструкціями до лікарських препаратів, розв'язання кейсів)).

5. Доповнено методичну систему навчання іноземної (англійської) мови (за професійним спрямуванням), курсів за вибором «Психологія спілкування», «Теорія і практика професійної комунікації», «Етика» комунікативними та інтерактивними методами навчання, а саме: кейс-метод (розв'язання фахових ситуацій, які можуть виникнути у професійній діяльності майбутнього провізора), мозковий штурм («Лікування ГРВІ», «Антибактеріальні ЛЗ»), рольові ігри («Підбір ЛЗ», «Обстеження пацієнта»), евристичні бесіди (обговорення граматичних часів Present Perfect, Gerund тощо), метод проєктів (створення ММП, проведення конференції в межах групи), моделювання життєвих ситуацій («Ведення діалогу з відвідувачем аптеки», «На прийомі у лікаря»); додатковими дидактичними засобами навчання, а саме: ММП (наприклад, Forms of Drugs, At the Chemist's, Infectious Diseases тощо), аудіо- та відеоматеріали (наприклад, відео до тем Hypertension, AIDS, Myocardial Infarction тощо), ресурси мережі Інтернет (наприклад, такі електронні журнали, як: Аптека, PharmaTimes, BioPharm International, Copybook – Pharmaceutical News, Chemist+Druggist, такі канали в мережі Youtube, як: Pharmacy, Solution-Pharmacy, такі спільноти та групи в соціальній мережі Facebook, як: Pharmaceutical Community, Pharmacy, Pharmacology, Medical English); формами навчання – аудиторні: групова, парна та індивідуальна робота; позааудиторні: самостійна (робота з фаховою статтею, інструкцією або анотацією до лікарського засобу) та дослідницька робота (створення ММП, проєктів, організація та проведення конференції в групі, робота з фаховими статтями, інструкціями до лікарських препаратів, розв'язання кейсів).

6. Експериментально перевірено ефективність педагогічних технологій формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей під час вивчення гуманітарних дисциплін, здійснено аналіз достовірності отриманих результатів. Порівняльний аналіз отриманих даних сформованості ФКК свідчить про суттєве

переважання кількості студентів ЕГ з високим або середнім рівнем порівняно зі студентами КГ.

За результатами експерименту після проведення тестування, опитування та бесід зі студентами ЕГ та КГ ми змогли констатувати, що студенти ЕГ мають вищий рівень сформованості ФКК порівняно зі студентами КГ. Високий рівень сформованості ФКК у студентів ЕГ (29 студентів) збільшився на 20,00% порівняно з 5,89% КГ (13 студентів), середній рівень у студентів ЕГ (55 студентів) збільшився на 2,00% порівняно з 4,90% КГ (47 студентів), а низький рівень у студентів ЕГ (16 студентів) зменшився на 28,00% порівняно з 10,79% КГ (42 студента). Достовірність отриманих результатів підтверджено за допомогою критерію узгодженості Пірсона.

Проведене науково-педагогічне дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у напрямку особливостей застосування педагогічних технологій для формування ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей при дистанційному навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аврахова Л. Я., Паламаренко І. О., Яхно Т. В., Лимар Л. В. та ін. English for pharmacists К.: Медицина, 2009. 368 с.
2. Антоненко М. Ю., Значкова О. А. Сучасні технології вищої освіти. Кейс-метод у фаховій підготовці лікарів-інтернів-стоматологів. *Современная стоматология*. 2015. №2. С.128–131.
3. Артемов В. А. Основные проблемы современной психологии обучения иностранным языкам. *Иностранные языки в школе*. 1967. №1. С. 26–34.
4. Артемова Л. В. Інтерактивні методи активізації навчальної роботи студентів. *Наукові записки НПУ ім. М.П. Драгоманова*. №2. К., 1993. С. 54–61.
5. Артемова Л. В. Інтерактивні технології в курсах навчальних дисциплін: навч.-метод. посіб. для викладачів, аспірантів, студентів магістратури. К.: Кондор, 2012. 272 с.
6. Артемова Л. В. Педагогіка і методика вищої школи: Навчально-методичний посібник для викладачів, аспірантів, студентів магістратури. К.: Кондор, 2012. 272 с.
7. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды. Москва: Педагогика, 1989. 558 с.
8. Байденко В. И. Концептуальная модель государственных образовательных стандартов в компетентностном формате (дискуссионный вариант). *Материалы ко второму заседанию методологического семинара*. М.: Издательский центр проблем качества подготовки специалистов. 2004. 19 с. URL: http://www.rc.edu.ru/rc/bologna/works/baidenko_ll_sod.pdf
9. Балл Г. А. Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія. К.: Віпол, 2000. 300 с.

10. Барановська, Л. В. Комунікативна компетентність викладача вузу. *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. Збірник наукових праць. К.: НПУ, 1999. С. 146–149.
11. Батороев К. Б. Аналогии и модели в познании. Новосибирск: Наука, 1981. 319 с.
12. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики. К.: Академвидав, 2004. 344 с.
13. Бейдер Е. И. Мотивационный аспект взаимодействия видов речевой деятельности. *Иностр. языки в высшей школе*. М., 1981. Вып. 16. С. 19–28.
14. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. М.: Педагогика, 1989. 191 с.
15. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: *Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади*: наук. видання. К.: Либідь, 2003. 280 с.
16. Бех І. Д. Становлення професіонала в сучасних соціальних умовах. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2008. №2. С. 109–115.
17. Библикова Э. В. Формирование основ иноязычной коммуникативной компетентности у будущих экологов: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Майкоп, 2006. 29 с.
18. Благун С. С., Стучинська Н. В. Сутність, класифікація інтерактивних технологій та їх використання у навчанні фармацевтичної термінології, ботанічної і хімічної номенклатур. *Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця*: зб. наук. ст., матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. 2018. С. 18–19.
19. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 8–14.
20. Бондар С. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*. 2003. №2. С. 8–9.
21. Борозенец Г. К. О совместимости коммуникативного и суггестопедического подходов к обучению иностранным языкам. *Формирование*

коммуникативной иноязычной компетенции. М.: МГЛУ, 1999. Вып. 437. С. 112–120.

22. Борозенец Г. К. Формирование коммуникативной профессиональной компетентности студентов неязыковых вузов: Интегративный подход: монография. Воронеж: Изд-во Воронеж, гос. ун-та, 2003. 248 с.

23. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 слів. Київ: Перун, 2009. 1736 с.

24. Бутенко Т. О. Формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2011. 274 с.

25. Вдовичин Т. Я. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов для забезпечення навчального процесу майбутніх бакалаврів інформатики. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. Вип. 34. С. 225–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_34_50

26. Вихор В. Г. Моделювання підготовки майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2012. Вип. 108. С. 88–91.

27. Выготский Л. С. Педагогическая психология. М.: Педагогика-Пресс, 1996. 536 с.

28. Галямина И. Г. Проектирование государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования нового поколения с использованием компетентностного подхода. *Материалы к четвертому заседанию методологического семинара «Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы»*. М.: Издательский центр проблем качества подготовки специалистов. 2004. 66 с. URL: <http://www.rc.edu.ru/rc/bologna/works>

29. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований. *Иностранные языки в школе*. 1995. № 2. С. 17–24.

30. Глинский Б. А., Баксанский О. Е. Моделирование и когнитивные репрезентации. Москва: Альтекс, 2000. 147 с.
31. Голобородько В. В., Гнедашев В. М. Наукова робота учнів: програма організації науково-дослідної діяльності учнів. Х.: Вид. група «Основа», 2005. 208 с.
32. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
33. Грабарь М. И., Краснянская К. А. Применение математической статистики в педагогических исследованиях: непараметрические методы. М.: Педагогика, 1977. 136 с.
34. Громько Ю. В. Проектное сознание: руководство по программированию и проектированию в образовании для системного стратегического управления. Москва: Пайдейя, 2001. 551 с.
35. Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. *Шлях освіти*. 2004. №3. С.22–24.
36. Делор Ж. Образование: необходимая утопия. М.: Педагогика. 1998. 32 с.
37. Донченко В. И. Структурная модель обучения студентов-медиков здоровьесберегающим технологиям. *Концепт*. 2015. № 10 (октябрь). ART 15357. С.1–8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/strukturnaya-model-obucheniya-studentovmedikov-zdoroviesberegatelnyim-tehnologiyam>.
38. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
39. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / уклад. Н. П. Наволокова. Х.: Основа, 2009. 176 с.
40. Етичний кодекс фармацевтичних працівників України (проект). *Фармацевт-практик*. 2006. №6. С. 58–60.
41. Єщенко Т.А. Теорія і практика професійної комунікації: методичні матеріали до лекційних, практичних занять та самостійної роботи з елективного курсу для студентів денної форми навчання другого (магістерського) рівня вищої

освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 226 «Фармація». Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2019. 65 с.

42. Жихорська О. Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу вищого навчального закладу. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2015. № 69. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/zhykhorska_o._criteria_indicators_and_levels_of_formed_of_professional_competence_of_support_staff_of_higher_education_institutions.pdf

43. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2005. 208 с.

44. Заир-Бек Е. С. Теоретические основы обучения педагогическому проектированию: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.01. Санкт-Петербург, 1995. 410 с.

45. Закон України «Про вищу освіту». 2014. №37–38. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

46. Згуровський М. З. Стан та завдання вищої освіти України в контексті Болонського процесу. К.: Політехніка, 2004. 76 с.

47. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. *Труды методологического семинара «Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы»*. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 40 с. URL: http://rc.edu.ru/rc/bologna/works/zimnaya_1_sod.pdf

48. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранного языка. М.: Просвещение. 1985. 160 с.

49. Зязюн І. А. Учитель у вимірах епох і цивілізацій. *Мистецтво та освіта*: наук.-метод. журн. 2008. № 3. С. 9–15.

50. Изаренков Д. И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов нефилологов. *Русский язык зарубежом*. 1990. № 4. С. 54–60.

51. Изория Н. М. Формирования иноязычной компетентности будущих специалистов сферы туризма в вузах культуры и искусств: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. М., 2008. 24 с.

52. Ильина О. К. Использование кейс-метода в практике преподавания английского языка. *Лингвострановедение: методы анализа, технология обучения. Шестой межвузовский семинар по лингвострановедению. Языки в аспекте лингвострановедения*: сб. научн. статей: в 2 ч. Ч. 1. М.: МГИМО-Университет, 2009. С. 253–261.

53. Кадемія М. Ю., Козяр М. М., Рак Т. Є. Інформаційно-комунікаційні технології навчання: словник-глосарій. Львів: Вид-во «СПОЛОМ», 2011. 214 с.

54. Казарцева М. О. Культура речевого общения: теория и практика обучения: учеб. пособие. М.: Флинт, Наука, 1999. 499 с.

55. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Х., 2004. 20 с.

56. Кларин М. В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта. *Педагогика*. 2000. №7.

57. Климов Е. А. Психология профессионала. М.: Инст. практической психологи. Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. 400 с.

58. Ковчина І. М. Професійна підготовка майбутніх фахівців у галузі охорони здоров'я в умовах університетської освіти. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*: науково-методичний журнал. Київ: ТОВ Вид-во «Аспект-Поліграф», 2017. № 1-2. С. 5–12.

59. Ковчина І. М. Теорія та практика підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. К., 2008. 42 с.

60. Коджаспирова Г. М., Каспиджаров А. Ю. Словарь по педагогике. Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов на Дону: Издательский центр «МарТ», 2005. 448 с.

61. Козяр М. М. Інтеграція гуманітарних і технічних знань як ефективний засіб формування професійних компетенцій у майбутніх інженерів-механіків. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць*. №3 (50). Миколаїв: МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2015. С. 102–109.

62. Коломієць Т. В. Використання інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у процесі вивчення гуманітарних дисциплін підготовки майбутніх провізорів. *Збірник «Педагогічна теорія і практика» Київського міжнародного університету*. Київ: КиМУ, 2014. Вип. 5. С. 231–247.

63. Коломієць Т.В. Використання педагогічних кейсів у процесі професійної підготовки викладача вищої школи. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти*. (м. Рівне, 21–22 травня 2020 р.). Ч. 2. Рівне: НУВГП, 2020. С. 148–155.

64. Коломієць Т. В. Дидактичні принципи використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у процесі викладання гуманітарних дисциплін на фармацевтичному факультеті НМУ імені О.О. Богомольця. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*; додаток 1 до вип. 36. Том 4 (64): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К.: Гнозис, 2015. С. 237–244.

65. Коломієць Т. В. Досвід впровадження Болонського процесу на кафедрі іноземних мов НМУ імені О.О. Богомольця (на прикладі фармацевтичного факультету). *Європейський вибір України в контексті світових політичних процесів: матер. 14-ї міжнар. конф. наук.-пед. працівників*. (м. Київ, 14 березня 2019 р.). К.: КиМУ, 2019. Т. 1. С 326–331.

66. Коломієць Т.В. Застосування додатку quizlet для формування лексичної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей. *Сучасні стратегії розвитку університету в контексті євроінтеграції*: зб. матеріалів XXV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21–22 травня 2020 р.). К.: КиМУ, 2020. Т.1. С. 203–206.

67. Коломієць Т. В. Комунікативний метод при формуванні професійної комунікативної компетентності спілкування студентів-фармацевтів на заняттях з іноземної мови. *Психологія і педагогіка: Актуальні питання XXI століття*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25–26 листопада 2011 р.). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2011. С. 56–57.

68. Коломієць Т. В. Організаційно-методичні умови реалізації формування професійної компетентності спілкування у студентів немовних ВНЗ при кредитно-модульній системі організації навчального процесу. *Актуальні проблеми іншомовної комунікації: лінгвістичні, методичні та соціально-психологічні аспекти*: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-метод. конф. (м. Луцьк, 24 квітня 2012 р.). Луцьк, 2012. С. 38–39.

69. Коломієць Т. В. Основні показники сформованості фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів при вивченні іноземної мови (за професійним спрямуванням). *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ–Вінниця, 2015. Вип. 43. С. 320–324.

70. Коломієць Т. В. Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів у закладах вищої медичної освіти: монографія. Київ, 2019. 180 с.

71. Коломієць Т. В. Психолого-педагогічні та організаційно-методичні умови формування фахової комунікативної компетентності у майбутніх провізорів при кредитно-модульній системі навчального процесу. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*; додаток 1 до вип. 31. Том II (44): Тематичний випуск

«Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К.: Гнозис, 2013. С. 136–143.

72. Коломієць Т. В. Результати сформованості фахової комунікативної компетентності у майбутніх провізорів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін після проведення формувального експерименту. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2016, №5. С. 344–348.

73. Коломієць Т. В. Сучасні проблеми формування фахової комунікативної компетентності. *Проблеми інтеграції національних закладів вищої освіти до Європейського освітнього середовища*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-метод. конф. Том 1: Проблеми взаємної адаптації систем вищої освіти. (м. Харків, 29–31 жовтня 2012 р.). Харків: Вид-во «Форт», 2012. С. 43–45.

74. Коломієць Т. В. Технічне забезпечення комунікацій у фармації. *Мовна комунікація: наука, культура, медицина*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. до 55-річчя Тернопільського державного медичного університету імені І.Я. Горбачевського. (м. Тернопіль, 9–10 жовтня 2012 р.). Тернопіль: ТДМУ, 2012. С. 63–65.

75. Коломієць Т. В. Формування стратегій та тактик фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів на заняттях з гуманітарних дисциплін. *Дослідження молодих вчених у контексті розвитку сучасної науки*: матер. 5-ї щорічної Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9 квітня 2015 р.). К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. С. 101–106.

76. Коломієць Т. В. Язык специальности как фактор профессионального развития студентов-фармацевтов при изучении английского языка. *Теория и практика образования в современном мире*: материалы междунар. заоч. науч. конф. (м. Санкт-Петербург, лютий 2012 р.). Санкт-Петербург, 2012. С. 325–328.

77. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий підхід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики: кол. монографія / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.

78. Кондратенко О. О. Культура ділового спілкування майбутніх фармацевтів як наукова проблема. *Педагогіка та психологія: збірник наукових праць*; вип. 44. Харків: Цифрова друкарня №1, 2013. С.87–92.

79. Коновалова Л. В. Тенденції модернізації освітнього процесу викладання економічних дисциплін та вдосконалення методики навчання фармакоекономіки майбутніх провізорів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2018. №5 (79). С. 112–120.

80. Копылова Н. В. Становление иноязычной коммуникативной компетенции личности. 2007. URL: <http://forum.acmeology.ru/files/journal/N3-2007/kopylova.pdf>.

81. Кривенко І. П. Формування у майбутніх лікарів компетентності з опрацювання медико-біологічних даних у процесі навчання медичної інформатики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. К., 2015. 112 с.

82. Кульбашна Я. А. Концептуальні основи формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі стоматології. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 2(6). С. 86–96.

83. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 124 с.

84. Кучеренко І.І. Аналіз стану використання дистанційного навчання у закладах вищої медичної освіти. *Наукові записки молодих учених*. 2019. № 3. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/228641744.pdf>

85. Ладыженская Т. А. Устная речь как средство и предмет обучения. М.: Флинта; Наука, 1998. 134 с.

86. Леонтьев А. А. Слово в речевой деятельности. Некоторые проблемы общей теории речевой деятельности. М.: Наука, 1965. 245 с.

87. Литвиненко Н. П. Формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням). *Гуманітарна складова у світлі сучасних освітніх парадигм: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Харків, 2016. С. 174–178.

88. Лісова С. В. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 34–53.
89. Лурия А. Р. Язык и сознание. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. 320 с.
90. Лучканин С. М. Загальномовні ідеї в лінгвістичних концепціях Олександра Потебні (1835–1891) та Румунського філолога Богдана Петрічейку Хашдеу (1838-1907). *Мовні і концептуальні картини світу*: збірник наукових праць. К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2011. Вип. 33. С. 365–371.
91. Майорова М. А. Некоторые психолого-педагогические особенности отбора, объема и распределения учебного материала в интенсивном курсе обучения по методу активизации резервных возможностей личности учащегося (на материале английского языка). *Активизация учеб. деятельности*. М.: Изд-во Москов. ун-та, 1981. С. 18–31.
92. Максименко С. Д. Генеза існування особистості. К.: Вид-во ООО «КММ», 2006. 240 с.
93. Максименко С. Д., Філоненко М. М. Впровадження інноваційних технологій в освітній процес – необхідна умова підвищення якості підготовки фахівців. *Науковий вісник Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця*. 2009. №2. С. 219–224.
94. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості*: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. К.: Логос, 2000. Вип.2. С. 153–161.
95. Машарова Т. В. Теория и практика социального самоопределения подростка в учебной деятельности: дис. ... канд. пед. наук. Ярославль, 1999. 392 с.
96. Мельник С. В. Моделювання діяльності інноваційного навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю. *Рідна школа*. 2006. №4. С. 25–29.
97. Микитенко П. В. Реалізація адаптивного тестування засобами комп'ютерно орієнтованих технологій освітніх вимірювань. *Науковий часопис*

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 43. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. С. 141–148.

98. Михайлова Е. А. Кейс и кейс метод: общие понятия. *Маркетинг*. 1999. № 1. С. 109–117.

99. Міхеєнко О. І. Підготовка майбутніх фахівців зі здоров'я людини до застосування здоров'язміцнювальних технологій: теоретико-методичні аспекти: монографія. Суми: Університетська книга. 2015. 316 с.

100. Міщенко С. Г. Організаційно-методичні умови розвитку професійної компетентності викладачів у системі науково-методичної роботи коледжу. *Педагогіка та психолгія*. №55. Харків, 2016. С. 183–192.

101. Моїсеєнко М. М., Журавльова А. В. Навчання здоров'ю у навчальних закладах України та інших країнах світу: матеріали другого міжн. симпозіуму «Освіта і здоров'я підростаючого покоління»: зб. наук. праць в 2-х част. Вип. 2. Ч. 2. К.: Алатон, 2018. 149 с.

102. Мороховець Г. Ю. Аналіз основних понять компетентнісного підходу у підготовці майбутніх лікарів. *Філософія, методологія, психолого-педагогічні аспекти формування культури здоров'язбереження*: зб. матеріалів регіон. наук. практ. конф. Тернопіль: ТДМУ, 2015. 78 с.

103. Москаленко В. Ф., Яворовський О. П., Цехмістер Я. В., Науменко О. М., Лисенко О. Ю. Участь у роботі приймальної комісії як елемент формування соціально-значущих компетентностей майбутніх лікарів та провізорів. *Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник української медичної стоматологічної академії*. №12. 2012. С.186–189.

104. Муравьев А. И. Теория экономического анализа: проблемы и решения. Москва: Финансы и статистика, 2008. 490 с.

105. Мусницкая Е. В. Речевые умения, формируемые при коммуникативно направленном обучении иностранному языку в неязыковом вузе. *Коммуникативная ориентированность обучения иностр. языкам в неяз. вузе*. М.: МГЛУ, 1998. С. 50–72.

106. Назарова Т. С. Педагогические технологии – новый этап эволюции? *Педагогика*. 1997. № 3. С. 20–27.
107. Назарук В. Л. Педагогічні умови формування культури здоров'я майбутніх лікарів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2016. Вип. 34. С. 124–126.
108. Наливайко О. Б. Компоненти, критерії, показники та рівні сформованості професійної культури майбутніх сімейних лікарів. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2016. № 2. С. 99–108.
109. Ніженковська І. В. Необхідний та своєчасний підручник для підготовки провізорів на сучасному етапі. *Практикуючий лікар*. 2013. № 4. С. 118–119.
110. Нісімчук А. С., Смолюк І. О., Падалка О. С. Педагогічні технології у сучасному вузі. Київ: ІСДО, 1994. 123 с.
111. НМУ: запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у контексті вимог Болонської декларації (навчально-методичні та інформаційно-довідкові матеріали) Частина 1. Передерій В. Г., Волосовець О. П., Булах І. Є. та ін. К., 2005. 160 с.
112. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). Том 1, А – К. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. Київ, Вид-во “АКОНІТ”, 2006. 926 с.
113. Новиков Д. А. Статистические методы в педагогических исследованиях (типовые случаи). Москва: МЗ–Пресс, 2004. 67 с.
114. Новые педагогические технологии в системе образования: учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров. Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, В. М. Моисеева, А. Е. Петров. М.: Издательский центр «Академия», 2002. 272 с.
115. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до формування змісту освіти. *Стратегія реформування освіти України*. Київ: К.І.С.2003. 295 с.
116. Огарев Е. И. Компетентность образования: социальный аспект. СПб.: РАО ИОВ, 2005. 170 с.

117. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70000 слов. М.: Русский язык, 1990. 917 с.
118. Онкович Г. В., Онкович А. Д. Соціальна мережа як джерело розвитку і саморозвитку професійної компетентності педагога. *Проблеми освіти*: зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Нілан–ЛТД», 2018. Вип. 88 (частина 2). С. 91–101.
119. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению: пос. для учителей иностр. яз. М.: Просвещение, 1991. 223 с.
120. Пастушенко Л. А. Педагогічна технологія розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах. Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Рівне, 2017. 256 с.
121. Пахомова Н. Ю. Метод учебного проекта в образовательном учреждении: пособ. для учит. и студ. пед. вузов. Москва: АРКТИ, 2005. 112 с.
122. Підласий І. Практична педагогіка або три технології: інтерактивний: підруч. для педаг. ринк. сист. освіти. Київ: Слово, 2004. 616 с.
123. Пляка Л. В. Психологічні особливості розвитку професійної комунікативної компетентності у майбутніх провізорів: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07 / Нац. акад. пед. наук України ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2010. 22 с.
124. Пляка Л. В. Психологічні особливості формування комунікативних здібностей у майбутніх провізорів. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Серія Психологія. Вип. 29, № 793. Х., 2008. С. 351–354.
125. Полуніна О. В. Психологічна компетентність викладача вищого педагогічного закладу як чинник успішності управління процесом учіння студентів: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07. К.: Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 1997. 16 с.
126. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. К.: А.С.К., 2004. 192 с.

127. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. К., 2002. 136 с.
128. Приходько В. М., Приходько М. І. Комунікативна компетентність керівника навчального закладу як основа професійної культури спілкування. URL: <http://www.osnova.com.ua>
129. Про вищу освіту: Закон України № 1556-XVII від 01.07.2014. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1434870000112510>
130. Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011-2020 роки: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.09.2010 №769. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0769282-10#Text>
131. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013. URL: <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html>
132. Про професійний розвиток працівників: Закон України від 12.01.2012 № 4312-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text>
133. Проект стандарту вищої освіти України другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» URL: <https://mon.gov.ua/226-magistr-farmatsii-promslova-farmatsiya-mon-ukraini>
134. Професійна освіта: Словник: навч. пос. / Уклад. С. У. Гончаренко та ін. К.: Вища школа, 2000. 149 с.
135. Психологія спілкування. Програма навчальної дисципліни (курс за вибором) для студентів вищого фармацевтичного навчального закладу та фармацевтичних факультетів закладів вищої медичної (фармацевтичної) освіти III - IV рівнів акредитації. Київ, 2016. 19 с.
136. П'ятакова Г. П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. шк. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 119 с.

137. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. М.: Когито-Центр, 2002. 257 с.
138. Рева Т. Д. Теоретичні концепти компетентнісного підходу у фармацевтичній освіті. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2016. № 1–2 (46–47). С. 127–131. (Серія «Педагогічні науки»).
139. Робоча програма «Етика» для студентів за освітнім рівнем магістр, спеціальності 226 «Фармація» 2 курсу фармацевтичного факультету. Київ, 2016. 16 с.
140. Рогов Е. И. Психология группы. М.: ВЛАДОС, 2007. 430 с.
141. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Х.: Вид. група «Основа», 2005. 96 с.
142. Романенко Е. К. Философия языка В. фон Гумбольдта и её влияние на философско-лингвистические, этнопсихологические и антропологические учения в Германии XIX – XX вв.: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.03. Москва, 2011. 160 с.
143. Романовський О., Романовська Ю., Романовська О. Мовна компетентність як необхідна складова виховання освіченого та інтелігентного українця. *Вища школа*. 2009. №7. С. 88–98.
144. Румянцева И. М. Психолінгвістическіє механізми і методи формування речі (на матеріалі обучения іностранным языкам). М.: ИЯ РАН, 2000. 134 с.
145. Рурік Г. Л. Комунікативна компетентність як складова професійної майстерності учителя та засіб побудови гуманних взаємин між учасниками навчально-виховного процесу. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу*: наук. пос. К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. С. 344–380.
146. Сайт «NEURON». URL: <https://step.nmu.ua/>
147. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учеб. пособ. Москва: Народное образование, 1998. 256 с.

148. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. Київ: Поліграфкнига, 1996. 406 с.

149. Сисоєва С. О., Алексюк А. М., Воловик П. М., Кульчицька О. І., Сігаєва Л. С., Цехмістер Я. В. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: монографія. Київ: ВПОЛ, 2001. 502 с.

150. Скворцова А. І. Комунікативний компонент професійної компетентності вчителя математики. URL: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2010_2/Scvorcov.pdf

151. Слостєнин В. А. Мищенко А. И. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя. *Советская педагогика*. 1991. №10. С.79–84.

152. Словник-довідник з професійної педагогіки / Упоряд. редактор А. В. Семенова. Одеса: Пальміра, 2006. 272 с.

153. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности. М.: Академия, 2003. 302 с.

154. Співаковський О. В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. для студ. напряму підгот. «Початкова освіта». Херсон, 2011. 267 с.

155. Советский энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1984. 1600 с.

156. Солонина А. В., Михайлова М. Н., Силантьева М. Н. Специальность «Фармация»: предлагаем новую номинацию. *Новая аптека*. № 9. 2010. С. 61–65.

157. Спирин Л. Ф. Теория и технология решения педагогических задач (развивающее профессионально-педагогическое обучение и самообразование). М.: Рос. пед. агентство, 1997. 174 с.

158. Статистика: підручник / за ред. С. С. Герасименка. Київ: КНЕУ, 2000. 467 с.

159. Створення інтерактивних завдань. *Quizlet*. URL: <https://quizlet.com/283808610/flash-cards/>

160. Столяренко О. В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 196 с.
161. Стратегія реформування вищої освіти URL: <https://http://osvita.ua/vnz/reform/43883/>.
162. Строгонова Т., Стучинська Н. Аналіз сучасних проблем методики навчання біофізики. *Наукові записки БДПУ*. Бердянськ : БДПУ, 2020. №1. С. 95–103.
163. Стучинська Н. В., Ткаченко Ю. П. Інформаційно-комп'ютерні технології як засіб підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності студентів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія №5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: збірник наукових праць. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 20. С. 137–143. (Серія «Педагогічні науки»).
164. Суворова Н. А. Інтерактивне навчання: нові підходи. М., 2005. 167 с.
165. Сусь Б. А., Сусь Б. Б. Самостійна навчальна діяльність студентів як важливий механізм формування компетентності майбутніх фахівців в умовах комп'ютеризації навчального процесу. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Серія: Педагогічна. 2016. Вип. 22. С. 231–233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_ped_2016_22_75
166. Сысоев П. В., Евстигнеев М. Н. Современные учебные Интернет-ресурсы в обучении иностранному языку. *Иностранные языки в школе*. 2008. № 6. С. 3–10.
167. Татур Ю. Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста. *Высшее образование сегодня*. 2004. № 3. С. 20–26.
168. Ткачук О. Г. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів у освітньому процесі з фізичного виховання. *Науковий часопис Національного педагогічного*

університету імені М. П. Драгоманова. 2018. №7. С. 92–96. (Серія «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт»).

169. Усімбаєва Н. Розвиток професійної компетентності – шлях до підготовки висококваліфікованих фахівців. *Рідна школа*. 2006. № 9. С. 17–19.

170. Усова А. В. Учись самостійно учитися. Текст.: учеб. пособие. Челябинск; Магнитогорск: Факел, 1997. 128 с.

171. Федоренко Ю. С. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування. *Рідна школа*. 2002. № 1. С. 63–65.

172. Філоненко М. М. Проектування навчальних занять у системі вищої медичної освіти на основі компетентнісного підходу. *Медична освіта*. 2016. № 1. С. 47–49

173. Фіцула М. М. Педагогіка: посіб. Київ: Академія, 2006. 312 с.

174. Фролов Ю. В., Махотин Д. А. Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов. *Высшее образование сегодня*. 2004. № 8. С. 34–41.

175. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. СПб.: Питер, 2002. 272 с.

176. Хомский Н. Язык и мышление. М.: Прогресс, 1972. 164 с.

177. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Ученик в общеобразовательной школе*. М.: ИОСО РАО, 2002. С.135–157.

178. Цебрук І. Ф., Венгринович Н. Р. Застосування технології імітаційного моделювання професійних ситуацій для формування вмінь спілкування іноземною мовою студентів вищих медичних навчальних закладів. URL: http://www.confcontact.com/2013_06_07/46_Cebryck_Vengrinovich.html

179. Чалий О. В., Стучинська Н. В. Освітньо-інформаційне середовище як засіб інтеграції фундаментальної та фахової підготовки майбутніх лікарів та фармацевтів. *Стратегія качества в промышленности и образовании: Материалы IV Международной конференции в 2-х т. Днепропетровск – Варна: Фортуна-ТУ-Варна, 2008. Том II. С. 758–761.*

180. Чередніченко Г. А., Шапран Л. Ю., Куниця Л. І. Мультимедійні технології у процесі викладання дисципліни «іноземна мова» у вищих технічних навчальних закладах. *Наукові записки*. Тернопіль, 2011. № 4. С. 134–138. (Серія «Педагогіка»).

181. Черемис І. Нові вимоги до спеціаліста: поняття компетентності й компетенції. *Вища освіта України*. 2006. № 2. С. 84–88.

182. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе: учеб. пособ. для вузов. Москва: ЮНИТИ - ДАНА, 2002. 437 с.

183. Чижевський Б. Г. Організаційно-педагогічні умови становлення ліцеїв в Україні: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1996. 249 с.

184. Шапран Ю. П. Педагогічне моделювання у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя біології. *Рідна школа*. 2012. № 12. С. 39–43.

185. Шафранська Т. Ю. Технологічна модель формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів в процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін. *Теорія та методика навчання та виховання: збірник наук. праць Харківського нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди*. Харків: ХНАДУ, 2016. Вип. 40. С. 105–113.

186. Шелест Н. О. Формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів немовних спеціальностей. URL: http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-_Випуск_11.

187. Шиянов Е. Н., Котова И. Б. Развитие личности в обучении: учеб. пособие для студентов пед. вузов. М.: Академия, 2000. 288 с.

188. Штофф В. А. О роли моделей в познании. Л.: Изд-во ЛГУ, 1963. 266 с.

189. Щедровицкий Г. П. Автоматизация проектирования и задачи развития проектировочной деятельности. *Избранные труды*. Москва: Шк. Культ. Полит., 1995. С. 401–436.

190. Щерба Л. В. Преподавание языков в школе: Общие вопросы методики: учеб. пособие для студ. филол. фак. 3-е изд., испр. и доп. СПб: Филологический факультет СПбГУ; М.: Изд. центр «Академия», 2002. 160 с.

191. Яценко Ю. В. Сутнісний зміст формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів ВНЗ. *Вісник Черкаського університету*: Науково-теоретичний збірник. Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, Вип. 149. 2009. С. 57–60. (Серія «Педагогічні науки»).

192. An overarching frame of reference for a coherent assessment and research program on key competencies: DeSeCo Strategy Paper. *Організація економічного співробітництва і розвитку*. Paris: OECD, 2002. URL: http://www.statistik.admin.ch/stat_ch/ber15/deseco/

193. Anisimova T. I., Krasnova L. A. Interactive Technologies in Electronic Educational Resources. *International Education Studies*. Vol. 8 №2. 2015. P.186–194.

194. Barth E. Fachsprache. Eine Bibliographic. *Germanistische Linguistik*. 1971. №3. S. 209–363.

195. Baumann K.-D. Fachsprachen und Fachsprachendidaktik. In: Bausch K.–R. et al. (eds.), 1995. S. 332–338.

196. BioPharm International <http://www.biopharminternational.com/>

197. Boesen, Kevin P. et al. Improvisational exercises to improve pharmacy students' professional communication skills. *American journal of pharmaceutical education*. Vol. 73. 2009. P. 33–35.

198. Carr D. Questions of competence. *British Journal of Educational Studies*. 1993. №41(3). P. 253–271.

199. Chkhalo O., Kucherenko I. The role of informational technologies of distance education in forming professional competence of future pharms in the process of analytical chemistry training. *Advances of science. Proceeding of articles the international scientific conference*. Czech Republic, Karlovy Vary-Ukraine. 2018. P.31–38.

200. Chemist+Druggist <https://www.chemistanddruggist.co.uk/>

201. Cole J., Foster H. Using Moodle. Sebastopol: O'Reilly, 2007. 266 p.

202. Communication competence defined! Dr Lane's Perspective. URL: <http://www.uky.edu/~drlane/captone/commcomp.htm>
203. Coolahan J. Competencies and knowledges. *Materials CE*. CDCC. – 1996. 422 p.
204. Craddock D., Mathias H. Assessment options in higher education. *Assessment & Evaluation in Higher Education*. 2009. №34(2). P. 127–140.
205. English Level Test. URL: <https://www.oxfordonlineenglish.com/english-level-test>
206. Finokkiaro M. Interaction in the Language Curriculum: monography. Cambridge University Press, 2008. 187 p.
207. Fleischer J., Koeppen K., Kenk M., Klieme E., Leutner D. Kompetenzmodellierung: Struktur, Konzepte und Forschungszugänge des DFG-Schwerpunktprogramms. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*. 2013. № 16. P. 5–22.
208. Halash H. Individual competencies and the demand of the society. *Materials CE*. CDCC. Strasbourg, 1996. 87 p.
209. Hoffman A., Utley B., Ciccarone D. Improving medical student communication skills through improvisational theatre. *Medical Education*. 2008. Vol. 42(5). P. 537–538.
210. Hymes D. H. On communicative competence. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1971. 213 p.
211. Jackson C., Veitch B. Delivering professional competence – options for pharmacy. *The Pharmaceutical Journal*. 2000. Vol 264. №7101. P. 928–929.
212. Kargin N., Laamarti Yu. Communication in the System of Professional Activity. Scientific Research and Development. *Modern Communication Studies*. 2018. № 7. P. 8–15.
213. Kok I. Explicit Strategy Training and English Language Proficiency. *Global Journal of Foreign Language Teaching*. 2013. № 2. P. 33–38.
214. Kolomiiets T. V. Communicative competence as the basis of professional activity of future pharmacists. *European Sciences review. Scientific journal*. № 5–6. 2019. P.55–57.

215. Kolomiets T. V. Methods and forms of teaching during the formation of the professional communicative competence in future pharmacists with ICT. *Prospects for development of education and science. Collection of scientific articles.* Academic Publishing House of the Agricultural University. Plovdiv, Bulgaria, 2016. P. 304–308.

216. Kolomiets T. Model of formation of professional communicative competence in future pharmacists in higher educational establishments. *Педагогічна теорія і практика: зб. наук. праць.* К.: КиМУ, 2018. Вип. 2 (7). С. 210–225.

217. Kovtun O., Khaidari N., Harmash T., Melnyk N. Communication in Civil Aviation: Linguistic Analysis for Educational Purpose. *Proceedings of the International Workshop on Conflict Management in Global Information Networks (CMiGIN 2019).* Lviv, Ukraine, November 29, 2019. P. 483–495. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2588/>

218. Kucherenko I.I. "NEURON" as non-exiting complex of the educational process in Bogomolets National Medical University. *Advances of science. Proceeding of articles the international scientific conference.* Czech Republic, Karlovy Vary-Ukraine, Kiev 17 August 2018. Pp. 27–30.

219. Littlewood W. Foreign language teaching methods: From past prescriptions to present principles. *Foreign Language Teaching in Schools*, 2008. №31 (4). P.1–13.

220. Littlewood W. Chinese learners and interactive learning. *Internationalising the University: The Chinese context.* Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2009. P. 206–222.

221. Littlewood W. Communicative language teaching: An expanding concept for a changing world. *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*, 2011. Volume II. New York: Routledge. Pp. 541–547.

222. Mandzii T. P. The use of information and education environment of distant learning of students at higher educational institutions. *Art of medicine.* 2019. № 3. P. 93–98.

223. Massey Ch. Professional Competence. *The Ethical Practice of Forensic Psychology: A Casebook*. 2017. P. 32–63.
224. Melnyk K. Effectiveness of distance learning. 2020. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/4062/3996>
225. Moroz O. On the methodological issue of professional communicative competency formation. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University: Philology Series*. 2019. №8 (76). P. 115–118.
210. Nikiforos A. Distance Learning and Interactivity. *Advanced Technologies and Standards for Interactive Educational Television*. Thessaloniki, Greece, 2020. P.1–12.
226. Nizhenkovska I., Kuznetsova O., Narokha V. Control of biological chemistry knowledge in the process of gaining the professional competences by future pharmacists. *European Humanities Studies: State and Society*. 2019. №4. P. 4–20.
227. Nizhenkovska I., Kuznetsova O., Narokha V. Organising distance learning for Master's in Pharmacy in Ukraine during COVID-19 quarantine: Innovation in teaching delivery or learning technology. *Pharmacy Education*. 2020. № 20(2). P. 59–60.
228. Oxford English Dictionary. Oxford University Press. 2017. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/lit>
229. Pallud J. Impact of interactive technologies on stimulating learning experiences in a museum. *Information & Management*. 2017. Vol. 54. № 4. P. 465–478.
230. Piepho H.-E. Kommunikative Kompetenz als uebergeordnetes Lernziel im Englischunterricht. Dornbourg-Frichoten: Frankonius-Verlag, 1974. 197 S.
231. Reva T. Actual problems of training specialists in the pharmaceutical sector of health care in Ukraine. *Humanitarny Visnyk Pereyaslav-Hmelnytskogo Derzhavnogo Pedagogichnogo Universytetu imeni Hryhoriya Skovorody*. Gnozis. Kyiv. № 37. P. 356–358.

232. Reva T. The Competency-Based Approach in Higher Pharmaceutical Education in Ukraine As Condition of the Quality the Training of the Future Pharmacists. *Education. Innovation. Practice*. 2016. №1 (1). P. 36–39.
233. Saienko N., Lavrysh Yu. Mobile Assisted Learning for Self-Directed Learning Development at Technical University: SWOT Analysis. *Universal Journal of Educational Research*. 2020. Vol. 8(4). P. 1466–1474.
234. Savignon S. Evolution of Communicative Competence: The ACTFL Provisional Proficiency Guidelines. *The Modern Language Journal*. 1995. Vol. 95. P. 129–134.
235. Sayidova, S. N., Mirzayeva, M. R. Types of pedagogical technologies and their role in the development methods in pedagogy. *ISJ Theoretical & Applied Science*. 2020. №4 (84). P. 976–980.
236. Scheller M., Petrini K., Proulx M. Perception and Interactive Technology. *Stevens' Handbook of Experimental Psychology and Cognitive Neuroscience*. 2018. P.1–50.
237. Smith M. K. Competence and Competency. *The Encyclopedia of Informal Education Infed*. URL: <http://www.infed.org/biblio/b-comp.htm>
238. Teaching Practice Using Interactive Methods at the Higher Educational Establishments. Gulzhan Abishova, Ardak Bostanova, Abdinabi Isaev. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Elsevier. 2014. Vol. 143. P. 630–633.
239. Usó-Juan, Esther and Martínez-Flor, Alicia. Approaches to language learning and teaching: Towards acquiring communicative competence through the four skills. *Current Trends in the Development and Teaching of the Four Language Skills*. 2006. Berlin: Mouton de Gruyter. P. 3–26.
240. Valett, R. E. The Valett Developmental Survey of Basic Learning Abilities. CA: Consulting Psychologist Press. 1966.
241. Widdowson H. G. Teaching Language as Communication. Oxford University Press, 2004. xii, 168 p.

242. Zhang, Han. Fuzzy evaluation of students' professional competence. *The International Journal of Electrical Engineering & Education*. 2019. №12. URL: <https://doi.org/10.1177%2F0020720919894195>

243. Zholudeva S., Ulybysheva I. Insights of professional activity at the stage of professionalization. *SHS Web of Conferences*. 2019. URL: 07008. [10.1051/shsconf/20197007008](https://doi.org/10.1051/shsconf/20197007008).

Додаток А

Анкета для студентів

Ця анкета адресована студентам 2 курсу фармацевтичного факультету НМУ імені О.О. Богомольця, які вивчають англійську мову. Просимо вас відповісти на запитання, зазначаючи варіанти відповідей, які співпадають із Вашою думкою. Якщо жоден із запропонованих варіантів відповіді Вас не задовольняє, дайте Ваш варіант відповіді.

Результати опитування будуть використані в узагальненому вигляді, тому прізвище або ім'я вказувати необов'язково.

1. Яку оцінку з іноземної мови Ви мали за перший курс?

- а) задовільно
- б) добре
- в) відмінно

2. Чи задоволені Ви власним рівнем знань з іноземної мови за перший курс?

- а) так, цілком
- б) швидше так, ніж ні
- в) важко сказати
- г) швидше ні, ніж так
- г) зовсім ні
- д) інша відповідь

3. Чи є іноземна мова важливою для Вашого професійного майбутнього?

- а) так
- б) ні
- в) не можу оцінити

4. Наскільки для Вас важливим є опанування іноземною розмовною мовою?

- а) дуже важливо
- б) не дуже важливо
- в) не можу оцінити

5. Чи знайомі Ви з поняттям «комунікативні уміння провізора»?
- а) так
 - б) ні
 - в) не можу оцінити
6. Чи достатньою є кількість годин з іноземної мови (за професійним спрямуванням) на Вашому факультеті для якісної підготовки?
- а) так
 - б) ні
 - в) не можу оцінити
7. Які види роботи з іноземної мови викликають найбільший інтерес?
- а) читання
 - б) письмо
 - в) переклад
 - г) бесіди
 - г) аудіювання
 - д) інше (вказати)
8. Які форми роботи найбільш доцільні з Вашої точки зору задля досягнення високого рівня мовної підготовки?
- а) лекції
 - б) тренінги
 - в) ділові ігри
 - г) рольові ігри
 - г) моделювання комунікативної ситуації
 - д) інше
9. Які мотиви активізують Вас до підвищення рівня сформованості комунікативних умінь?
- а) мати високий професійний рейтинг
 - б) щоб не відрахували
 - в) потрібно за навчальною програмою
 - г) тому, що цікаво

г) виїхати за кордон, спілкуватися з іноземцями

д) інше (вказати)

10. Чи професійно орієнтована тематика курсу «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» відповідає найбільш типовим ситуаціям соціально-рольової поведінки провізорів в межах фахового спілкування?

а) так

б) ні

в) не можу оцінити

11. Чи важливим є рівень комунікативної компетентності викладача для викладання іноземної мови (за професійним спрямуванням)?

а) так

б) ні

в) не можу оцінити

12. Чи є підручники, посібники з фахової іноземної мови для підготовки провізорів?

а) так

б) ні

в) не можу оцінити

13. Що необхідно змінити у викладанні іноземної мови, на Вашу думку, щоб надати процесу навчання комунікативної спрямованості?

а) методику викладання

б) зміст навчання

в) методи навчання

г) форми організації навчання

г) інше (вказати)

14. Чи допоможе якісне володіння комунікативними вміннями вдало працевлаштуватися?

а) так

б) ні

в) не можу оцінити

Додаток Б

Анкета для викладачів

1. Як Ви розумієте сутність поняття «ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології)»?

2. Чи використовуєте Ви у процесі викладання ІКТ?

а) постійно

б) епізодично

в) ні

3. Якщо так, то вкажіть, які саме?

4. Якщо ні, то вкажіть причини їх не використання у процесі викладання?

5. Чи достатня матеріально-технічна база для широкого застосування ІКТ під час викладання?

а) так

б) ні

6. Методом самооцінки визначіть рівень Вашої інформаційної підготовки для широкого застосування ІКТ у процесі викладання гуманітарних дисциплін:

а) низький

б) задовільний

в) достатній

г) високий

Додаток В

Мультимедійна презентація на тему “Kidney Stones”

Kidney Stones

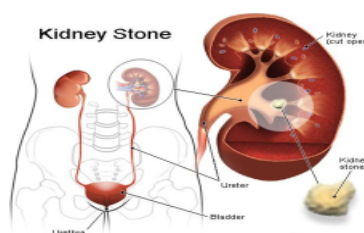
Definition

- Kidney Stones are **small, hard deposits** of mineral and acid salts on the inner surfaces of the kidneys
- Alternative names include:
 - Renal Lithiasis
 - Renal Calculi
 - Nephrolithiasis (Kidney Stone Disease)
- Stones are classified by their location in the urinary system and their composition of crystals.

Kidney Stone Formation

- Causes:
 - Highly concentrated urine, urine stasis
 - Imbalance of pH in urine
 - Acidic: Uric and Cystine Stones
 - Alkaline: Calcium Stones
 - Gout
 - Hyperparathyroidism
 - Inflammatory Bowel Disease
 - UTI
 - Medications
 - Lasix, Topamax, Crixivan

<http://www.pilotfriend.com/aeromed/medical/images/2/25.jpg>

Signs and Symptoms

- What are the **key findings?**
 - Severe flank pain
 - Abdominal pain
 - Nausea and vomiting
 - Fatigue
 - Elevated temperature, BP, and respirations
 - UA positive for RBC
 - Objective data: perspiration, clutching of the abdomen, doubled-over.
 - Steady pain
 - Left flank tenderness
- Additional **S/S:**
 - Presence of UTI
 - Fever or chills
 - Pain in groin, labia or testicles
 - Cloudy or foul-smelling urine
 - Dysuria
 - Persistent urge to void

<http://knol.google.com/k/-/27f1syywko3w/sqc1f9/kidneystonesymptoms.jpg>

Risk Factors

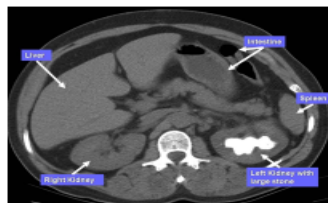
- What are her **risk factors?**
 - Past Medical History
 - Hx of 3 kidney stone attacks
 - Dehydration/Lack of Fluids
 - Occupational exposure
 - Labor Intensive
 - Outdoors
 - Weather/Climate
 - Hot, dry
- Additional risk factors:
 - Family or Personal Hx
 - Gender (male)
 - Age (20-55)
 - Race (Caucasian)
 - Diet
 - High sodium
 - High protein
 - Food high in oxalate
 - Vit A/D, grapefruit juice
 - Sedentary Lifestyle
 - Obesity
 - High Blood Pressure

http://save@helobsters.files.wordpress.com/2009/02/ist2_4588664_half_empty_glass_of_water_with_clipping_path.jpg

Diagnostic Studies

- Test and Diagnostics:
 - Blood Analysis
 - Urine Analysis
 - CT Scan
 - Abdominal x-ray
 - Ultrasound
 - Retrograde Pyelogram
 - Cystoscopy
 - Intravenous pyelography

http://knol.google.com/k/-/PYwIGr_@GXb8Fg/Stone%20CT.jpg

Treatment

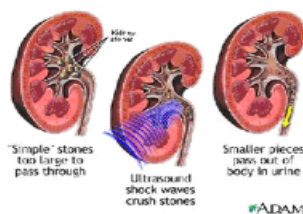
- Two Focuses of Treatment:
 - Treatment of acute problems, such as pain
 - Identify cause and prevent kidney stones from reoccurring
- Acute Treatment:
 - Pain Medication
 - Strain urine for stones
 - Keep Hydrated
 - Ambulation
 - Diet Restrictions
 - Emotional Support
 - Invasive Procedure (may be necessary)

http://www.free-press-release.com/members/members_pic/200906/img/1245774370.jpg

Surgical Procedures

- Lithotripsy: used to break into smaller fragments allowing it to pass through the urinary tract.
 - Extracorporeal Shock-Wave (ESWL)
 - Percutaneous Ultrasonic
 - Electrohydraulic
 - Laser
- Surgical Therapy
 - Nephrolithotomy (Kidney)
 - Pyelolithotomy (Renal Pelvis)
 - Ureterolithotomy (Ureter)
- *Basket Extraction*

http://www.svhm.org.au/Department_Index/Lithotripsy/images/Kidney-Stones.gif

Prevention

- Patient Education
 - Hydration
 - Drink 3 liters of fluid per day (14 cups)
 - Water
 - Lemonade (citrate decrease stone formation)
 - Diet
 - Low sodium
 - Watch amounts of oxalate
 - Low protein
 - Exercise/Increase Activity
- Medication

http://3.bp.blogspot.com/_gcaht5yp_0/SdlNrcVvuqdl/AAAAAAAAAGw/xEek4-F3z_I/s320/foods+rich+in+oxalate+2.gif

Додаток Г

Педагогічні кейси для формування ФКК у студентів фармацевтичних спеціальностей

Case №1. As the manager of a retail pharmacy, you receive a call from the mother of one of your patients stating that she had to take her daughter to the emergency department for a severe drug reaction due to an Augmentin Liquid prescription that your pharmacy filled. You note that there is an amoxicillin allergy noted in her profile. In reviewing the prescription, you find that your best friend on the staff filled the prescription but bypassed the usage warning when the system alerted them.

Case Question/Instructions: What should you do next? So that this problem never occurs again, what would a long-term solution to this problem look like? Write your paper to solve this case, making sure you follow the directions provided by your instructor, and ensure that your paper provides all necessary information outlined in the assignment.

Case №2. You are the Pharmacist in Charge. You and your team are in the midst of a massive surge in prescription volume. Customers are restless and waiting impatiently. Some on your team are working madly, others are plodding along doing their work and not helping the team get through the surge. They are doing their assigned work well enough, but basically just watching their coworkers suffer through the massive workload.

Case Question/Instructions: What should you do next? So that this problem never occurs again, what would a long-term solution to this problem look like? Write your paper to solve this case, making sure you follow the directions provided by your instructor, and ensure that your paper provides all necessary information outlined in the assignment.

Case №3. You work at the chemist's shop. Yesterday you received a prescription where all ingredients were written in English and a shorten form.

Case Question/Instructions: What mistakes made a doctor? What are your further actions?

Case №4. Patient A., 35 years old, complains of fever 38°C, dry cough, pain in the left part of the chest, shortness of breath. He became ill after hypothermia. During the examination a doctor revealed light cyanosis of the lips and cheeks, respiratory rate 26 per 1 min. Auscultation revealed small vesiculate wet rales. General blood test: leukocytes $15,0 \times 10^9/l$, blood-sedimentation test 25 mm/g.

Case Question/Instructions: What is your previous diagnosis? What additional research methods (anamnesis, laboratory and instrumental data) should be recommended in this situation? What are your recommendations for treatment?

Case №5. You are the Pharmacist in Charge. Pharmacist-intern asked you to explain indications, dosage and contraindications of Maalox to him.

Case Question/Instructions: Please, find an instruction to Maalox and explain indications, dosage and contraindications of Maalox to the pharmacist-intern.

Case №6. A 30-year-old patient came to a pharmacy in the city of V. with such complaints as chills, sneezing, fever, runny nose. There are no comorbidities.

Case Question/Instructions: How can you help the patient? Determine the symptoms and describe consultative measures. What groups of drugs can you offer? What forms of drugs against common cold do you know?

Case №7. A young woman came to a pharmacy with complaints about heartburn that has appeared as a result of a bad diet.

Case Question/Instructions: What approaches of symptomatic treatment of a heartburn do you know? What are the effects of antacids? What are the forms of antacids? How should antacids be stored?

Case №8. You work at the chemist's shop. An elderly man came to the chemist's shop with a request to help in choosing external painkillers for the treatment of osteoarthritis.

Case Question/Instructions: What is the classification of external painkillers? What are the symptomatic approaches in treatment of osteoarthritis? What medications can you recommend?

Додаток Д

Навчання читання студентів фармацевтичних спеціальностей на матеріалі статей з фахових журналів та газет

Task 1. Read the text and try to guess the meanings of such words:

blood pressure reading

gauge

cuff

stress relief

antihypertensives

PATIENT TEACHING AID

Reading Blood Pressure

Measurement of Arterial Blood Flow Force

Blood pressure is the term used to describe the force of blood as it is pumped through the arteries with each heartbeat. A blood pressure reading consists of two numbers, with the pressure measured in millimeters of mercury (mm Hg). A normal blood pressure reading is lower than 120/80 mm Hg, or "120 over 80." The systolic pressure (top number) is the pressure of the blood in the arteries when the heart beats (pumps blood). The diastolic pressure (bottom number) is the pressure of the blood in the arteries when the heart is resting (between heartbeats).

Blood Pressure Category	Blood Pressure Reading (mm Hg)	
	Systolic (top number)	Diastolic (bottom number)
Normal	<120	<80
Prehypertension	120-139	80-89
Stage 1 hypertension	140-159	90-99
Stage 2 hypertension	≥160	≥100

Copyright Johnson Medical Information LLC, 2019 continued ▶

US Pharmacist

PATIENT TEACHING AID

Readings Detect Abnormal Blood Pressure in the Absence of Symptoms

Blood pressure readings can be taken manually or with an automatic monitoring device. A cuff attached to a gauge is placed above the elbow of one arm and inflated with a hand pump (or if a monitor is used, the cuff inflates automatically). The inflated cuff stops the flow of blood through the artery in the arm so that a pulse can be clearly heard. The cuff is then slowly deflated, and a stethoscope (not needed with an automatic device) is used to listen to the blood flowing through the artery. When the thumping of blood is heard, the systolic pressure is noted on the gauge. When the thumping stops, the diastolic pressure is noted.

A variety of devices are available for measuring blood pressure. Two numbers, systolic (top number) and diastolic (bottom number), denote a patient's blood pressure.

Importance of Blood Pressure Readings

Blood pressure readings can reveal abnormal pressure in a person without symptoms, as well as help monitor blood pressure control during treatment. There are four categories of blood pressure measurements: normal, prehypertension, stage 1 hypertension, and stage 2 hypertension. Low blood pressure is usually not serious, but high blood pressure (hypertension) negatively affects one's overall health. High blood pressure puts a strain on the heart, arteries, and kidneys. If left untreated, it can eventually result in heart attack, stroke, coronary artery disease, heart failure, or kidney damage.

An estimated one in three adults in the United States has high blood pressure. Many people with high blood pressure are unaware of it because they have no symptoms. It is important to have a blood pressure reading done at least every 2 years after age 18. Most people have their blood pressure checked during an annual physical or at a community health fair or clinic. If one reading is high, pressure measurement should be repeated several times before a diagnosis of hypertension is made. Anxiety, caffeine, cigarettes, and some medications can raise blood pressure temporarily. Some people have higher readings in a doctor's office because of nervousness; others have higher readings at home. A person who repeatedly has high blood pressure readings should be monitored frequently, both in the doctor's office and at home, and hypertension treatment should be initiated if the pressure remains high during more than two office visits.

Methods of Lowering Blood Pressure

Blood pressure can be lowered through lifestyle changes and/or medications. Weight loss, regular exercise, a low-salt diet, and stress relief are all proven ways to lower blood pressure. If changes in lifestyle are not effective, there are medications (antihypertensives) that can safely lower blood pressure.

People with normal blood pressure should maintain or adopt a healthy lifestyle to avoid developing high blood pressure in the future. Individuals with prehypertension should start with lifestyle changes to reach their blood pressure goal. People with stage 1 hypertension should make the appropriate lifestyle changes to reach their blood pressure goal within 6 months, but they may need a prescribed medication if lifestyle changes are not effective. Stage 2 hypertension is usually controlled by adopting a healthy lifestyle and using one or more antihypertensive medications. Anyone with high blood pressure should take the prescribed medication exactly as directed.

If you have questions about blood pressure readings, blood pressure control, drugs that cause high blood pressure, or prescription antihypertensive drugs, your pharmacist can help.

Copyright Johnson Medical Information LLC, 2019

US Pharmacist

Task 2. Match the beginning of the sentences with their endings:

1. Blood pressure readings can be taken
 2. Two numbers, systolic (top number) and
 3. Many people with high blood pressure are unaware of it
 4. Anxiety, caffeine, cigarettes, and some medications
 5. People with stage 1 hypertension should make the appropriate lifestyle changes
-
- a. manually or with an automatic monitoring device.
 - b. diastolic (bottom number), denote a patient's blood pressure.
 - c. because they have no symptoms.
 - d. can raise blood pressure temporarily.
 - e. to reach their blood pressure goal within 6 months, but they may need a prescribed medication if lifestyle changes are not effective.

Task 3. Answer the questions:

1. How can we measure blood pressure?
2. What can raise blood pressure?
3. When should the treatment of hypertension be initiated?
4. Why is it important to measure blood pressure?
5. What are the methods of lowering blood pressure?

Task 4.

Work in groups, discuss and present the algorithm of measuring blood pressure.

Додаток Е

Навчання лексики за допомогою додатка Quizlet

Тема “Pharmacy”

Task 1. Listen, read and learn definitions of terms.

prescribe	when a doctor gives a patient a medicine		★ 🔊
prescription	A written order from a doctor for a specific medicine		★ 🔊
dose or dosage	amount and frequency that medicine may be taken safely		★ 🔊
over-the-counter	medications sold without a prescription		★ 🔊
refill	fill again		★ 🔊
capsule	a very small container that is filled with medicine and swallowed whole		★ 🔊

Task 2. Match definition with the term.

Quizlet Поиск Создать

Назад

ЗАУЧИВАНИЕ

17

ОСТАЛОСЬ

↓

0

ЗНАКОМЫЕ ✓

↓

0

УСВОЕННЫЕ ✓

a small quantity of liquid that falls from a dropper

1 drops 2 tablet 3 capsule 4 dropper

Task 3. Write down the word according to its definition.

Quizlet Поиск Создать

Назад

Письмо

ОСТАЛОСЬ 17

НЕПРАВИЛЬНО 0

ПРАВИЛЬНО 0

Не знаю

when a doctor gives a patient a medicine

ВВЕДИТЕ ОТВЕТ

Ответ

Task 4. Write down the word that you hear.

Назад

 Правописание

ПРОГРЕСС 0 %

ЭТОТ ЭТАП 0/7

 Зведите, что слышите
○ ○

ОТВЕТ

__ill

Task 5. Pass the test.

1. medications sold without a prescription

2. a solid dose of medication

3. when a doctor gives a patient a medicine

4. to come to an end

5. amount and frequency that medicine may be taken safely

4 вопроса для подбора

1. ___ dropper

2. ___ drops

3. ___ generic

4. ___ duration

A. used to add small amounts of liquid

B. a small quantity of liquid that falls from a dropper

C. length of time something lasts

D. without a trademark or brand name

4 вопроса с выбором ответа

1. Drug Identification Number

- DIN
- tablet
- Ref
- duration

2. a very small container that is filled with medicine and swallowed whole

- caution
- tablet
- capsule
- dropper

3. right now, immediately

- caution
- at once
- dropper
- duration

4. A written order from a doctor for a specific medicine

- dose or dosage
- duration
- prescription

4 вопроса "верно-неверно"

1. last day you should use the product

→ expiration date

- Верно
- Неверно

2. fill again

Schedule	Drugs
I	All controlled substances except those in Schedules II, III, IV, V, and VI.
II	Drugs with a high potential for abuse, which may lead to severe psychological or physical dependence.
III	Drugs with a potential for abuse less than Schedule II, but which may lead to moderate or severe psychological or physical dependence.
IV	Drugs with a low potential for abuse which may lead to limited physical dependence, psychological dependence or both.
V	Drugs with a low potential for abuse which may lead to limited physical dependence, psychological dependence or both.

→ refill

- Верно
- Неверно

3. refill → refill

- Верно
- Неверно

4. be careful

→ duration

- Верно
- Неверно

Task 6. Play the game “Match the Word with its Definition”.

over-the-counter dropper duration

without a trademark or brand name expiration date generic

to come to an end length of time something lasts medications sold without a prescription

last day you should use the product expire

used to add small amounts of liquid

Додаток Ж

Метод емпатії

творчий шлях розв'язання професійних ситуацій спілкування через ототожнення студента фармацевтичних спеціальностей з відвідувачем аптеки, провізором, лікарем, фармацевтичним представником.

Вправа №1.

Ви працюєте провізором в місцевій аптеці. До вас звернувся хворий, який страждає на цукровий діабет. Лікар йому виписав рецепт на інсулін, але він його загубив. Подумки поставте себе на місце кожного в парі провізор – відвідувач аптеки та знайдіть вирішення даної ситуації.

Вправа №2.

До вашого колеги звернувся хворий з проханням надати консультацію щодо застосування купленого лікарського засобу в іншій аптеці. Ваш колега відмовився надати консультацію, пояснивши це тим, що даний лікарський засіб був куплений не в цій аптеці. Поставте себе на місце вашого колеги, відвідувача аптеки. Виявіть особисті морально-етичні якості кожного та запропонуйте вирішення даної ситуації.

Вправа №3.

Ви працюєте завідувачем аптеки в місцевій аптеці. До вас в аптеку прийшов фармацевтичний представник та запитав, чи можна розмістити брошури та плакати? Поставте себе на місце кожного в парі завідувач аптеки – фармацевтичний представник та створіть діалог між ними.

Вправа №4.

Ви працюєте фармацевтичним представником та прийшли до сімейного лікаря в місцеву поліклініку розказати про новий препарат для лікування серцево-судинних захворювань. Поставте себе на місце кожного в парі лікар – фармацевтичний представник та створіть діалог між ними.

Додаток 3

**Проведення конференцій зі студентами фармацевтичних спеціальностей
НМУ імені О.О. Богомольця**

Додаток И

Визначення рівня сформованості регуляційно-комунікативного критерію ФКК (за Г.Я. Розен)**Інструкція до тексту**

Прочитайте уважно кожне запитання і оберіть один із запропонованих варіантів відповіді (а, в, с).

Тестовий матеріал

1. Чи добре ви розумієтеся на мові жестів?
а) так; в) і так, і ні; с) ні.
2. Чи чутливі ви до чужих потреб?
а) так, чутливий; в) не знаю; с) ні, не чутливий.
3. Чи відразу ви помічаєте, що комусь стало нудно у ході розмови з вами?
а) відразу; в) правильне щось середнє; с) не помічаю взагалі.
4. Чи завжди ви однаково ввічливі у спілкуванні?
а) так, завжди; в) залежно від обставин; с) ніколи.
5. Чи можете ви негайно визначити, що хтось із співбесідників засуджує вас?
а) так, можу; в) не завжди; с) ні, не можу.
6. Чи завжди ви правильно оцінюєте інших людей?
а) так, завжди; в) від випадку до випадку; с) ніколи.
7. Чи можете ви відразу відчутти, що викликаєте у співбесідника симпатію, довіру?
а) так, можу; в) і так, і ні; с) ні, не можу.
8. Чи вмієте ви вчасно відчутти, коли не слід бути дуже настирним?
а) так, умію; в) коли як; с) ні, не вмію.
9. Як ви думаєте, чи завжди вам вдається розпізнати брехню?
а) думаю, що завжди; в) не знаю; с) думаю, що ні.
10. Чи відразу ви відчуваєте, що співбесідник перебуває в поганому настрої?
а) так, відразу; в) і так, і ні; с) ні, не відразу.

11. Чи передчуваєте ви, що співбесідник може ось-ось несподівано розридатися (або вибухнути)?

а) так, передчуваю; в) коли як; с) не передчуваю.

Ключ до тесту

За відповіді а) – 2 бали; в) – 1 бал; с) – 0 балів.

У результаті визначиться сформованість поведінкового компоненту ФКК студентів фармацевтичних спеціальностей (за регуляційно-комунікативним критерієм).

експеримент.xlsx - Excel										
Файл Главная Меню Вставка Разметка страницы Формулы Данные Рецензирование Вид Справка ABBYY FineReader 11 Что вы хотите сделать?										
M9										
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
46	Рівень сформованості ФКК після експерименту									
47										
48	Емпіричні									
49		КГ	ЕГ		Сума КГ+ЕГ	f КГ	f EG	$(f \text{ КГ} - f \text{ EG})^2 / \text{КГ} + \text{ЕГ}$	$\chi^2_{\text{емп}} = 18,360; \chi^2_{0,05} = 5,991; \chi^2_{\text{емп}} > \chi^2_{0,05}$	
50	Низький	42	16		58	0,411765	0,16	0,001092853		
51	Середній	47	55		102	0,460784	0,55	7,80337E-05	Розбіжності достовірні, тобто студенти EG порівняно зі студентами КГ	
52	Високий	13	29		42	0,127451	0,29	0,0006291	істотно підвищили рівень сформованості ФКК	
53		102	100		202	1	1	0,001799986		
54										
55	g = 3									
56	v = 2									
57										
58	$\chi^2_{\text{емп}}$	18,35986								
59	$\chi^2_{0,05}$	5,991	p <= 0,05							
60										
61										

Додаток Л

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Монографія

1. Коломієць Т. В. Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів у закладах вищої медичної освіти: монографія. Київ, 2019. 180 с.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Коломієць Т. В. Психолого-педагогічні та організаційно-методичні умови формування фахової комунікативної компетентності у майбутніх провізорів при кредитно-модульній системі навчального процесу. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*; додаток 1 до вип. 31. Том II (44): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К.: Гнозис, 2013. С. 136–143.

3. Коломієць Т. В. Використання інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у процесі вивчення гуманітарних дисциплін підготовки майбутніх провізорів. *Збірник «Педагогічна теорія і практика» Київського міжнародного університету*. Київ: КиМУ, 2014. Вип. 5. С. 231–247.

4. Коломієць Т. В. Дидактичні принципи використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у процесі викладання гуманітарних дисциплін на фармацевтичному факультеті НМУ імені О.О.Богомольця. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*; додаток 1 до вип. 36. Том 4 (64): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К.: Гнозис, 2015. С. 237–244.

5. Kolomiets T. V. Model of formation of professional communicative competence in future pharmacists in higher educational establishments.

Педагогічна теорія і практика: зб. наук. праць. К.: КиМУ, 2018. Вип. 2 (7). С. 210–225.

Статті у наукових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних

6. Коломієць Т. В. Результати сформованості фахової комунікативної компетентності у майбутніх провізорів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін після проведення формувального експерименту. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2016. №5. С. 344–348.

Статті у зарубіжних виданнях

7. Kolomiets, T. V. Methods and forms of teaching during the formation of the professional communicative competence in future pharmacists with ICT. *Prospects for development of education and science. Collection of scientific articles.* Academic Publishing House of the Agricultural University. Plovdiv, Bulgaria, 2016. P. 304–308.

8. Kolomiets, T. V. Communicative competence as the basis of professional activity of future pharmacists. *European Sciences review. Scientific journal*. 2019. № 5–6. P. 55–57.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Коломієць Т. В. Комунікативний метод при формуванні професійної комунікативної компетентності спілкування студентів-фармацевтів на заняттях з іноземної мови. *Психологія і педагогіка: Актуальні питання XXI століття: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25–26 листопада 2011 р.)*. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2011. С. 56–57.

10. Коломієць Т. В. Організаційно-методичні умови реалізації формування професійної компетентності спілкування у студентів немовних ВНЗ при кредитно-модульній системі організації навчального процесу. *Актуальні проблеми іншомовної комунікації: лінгвістичні, методичні та соціально-психологічні аспекти: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-метод. конф. (м. Луцьк, 24 квітня 2012 р.)*. Луцьк, 2012. С. 38–39.

11. Коломієць Т. В. Сучасні проблеми формування фахової комунікативної компетентності. *Проблеми інтеграції національних закладів вищої освіти до Європейського освітнього середовища*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-метод. конф. Том 1: Проблеми взаємної адаптації систем вищої освіти. (м. Харків, 29–31 жовтня 2012 р.). Харків: Вид-во «Форт», 2012. С. 43–45.

12. Коломієць Т. В. Технічне забезпечення комунікацій у фармації. *Мовна комунікація: наука, культура, медицина*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. до 55-річчя Тернопільського державного медичного університету імені І.Я. Горбачевського. (м. Тернопіль, 9–10 жовтня 2012 р.). Тернопіль: ТДМУ, 2012. С. 63–65.

13. Коломієць Т. В. Язык специальности как фактор профессионального развития студентов-фармацевтов при изучении английского языка. *Теория и практика образования в современном мире*: материалы междунар. заоч. науч. конф. (м. Санкт-Петербург, лютий 2012 р.). Санкт-Петербург, 2012. С. 325–328.

14. Коломієць Т. В. Основні показники сформованості фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів при вивченні іноземної мови (за професійним спрямуванням). *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ–Вінниця, 2015. Вип. 43. С. 320–324.

15. Коломієць Т. В. Формування стратегій та тактик фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів на заняттях з гуманітарних дисциплін. *Дослідження молодих вчених у контексті розвитку сучасної науки*: матер. 5-ї щорічної Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9 квітня 2015 р.). К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. С. 101–106.

16. Коломієць Т. В. Досвід впровадження Болонського процесу на кафедрі іноземних мов НМУ імені О.О. Богомольця (на прикладі фармацевтичного факультету). *Європейський вибір України в контексті світових політичних процесів*: матер. 14-ї міжнар. конф. наук.-пед. працівників. (м. Київ, 14 березня 2019 р.). К.: КиМУ, 2019. Т. 1. С. 326–331.

17. Коломієць Т. В. Застосування додатку quizlet для формування лексичної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей. *Сучасні стратегії розвитку університету в контексті євроінтеграції*: зб. матеріалів XXV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21–22 травня 2020 р.). К.: КиМУ, 2020. Т.1. С. 203–206.

18. Коломієць Т. В. Використання педагогічних кейсів у процесі професійної підготовки викладача вищої школи. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки*: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти. (м. Рівне, 21–22 травня 2020 р.). Ч. 2. Рівне: НУВГП, 2020. С. 148–155.

Додаток М

Відомості про апробацію результатів дослідження

Основні положення та результати дослідження доповідались і обговорювались у виступах на науково-практичних конференціях і семінарах різних рівнів.

Міжнародні науково-практичні конференції

«Актуальні проблеми педагогіки та психології» (Львів, 7–8 жовтня 2011 р.) – публікація тез;

«Психологія і педагогіка: актуальні питання XXI століття» (Одеса, 25–26 листопада 2011 р.) – публікація тез;

«Теория и практика образования в современном мире» (Санкт-Петербург, лютий 2012 р.) – публікація тез;

«Проблеми інтеграції національних закладів вищої освіти до європейського освітнього середовища» (Харків, 29–31 жовтня 2012 р.) – пленарна доповідь, публікація тез;

«Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі» (Луганськ, 13–15 листопада 2012 р.) – секційна доповідь;

«Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 28–30 листопада 2013 р.) – секційна доповідь;

«Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 19–21 листопада 2015 р.) – секційна доповідь;

«Формування європейський стандартів, цінностей та безпекового простору – стратегічний напрям української держави» (Київ, 14 березня 2018 р.) – публікація тез;

«Європейський вибір України у контексті світових політичних процесів» (Київ, 14 березня 2019 р.) – публікація тез;

«Сучасні стратегії розвитку університету в контексті євроінтеграції» (Київ, 21–22 травня 2020 р.) – публікація тез;

«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки» (Рівне, 21–22 травня 2020 р.) – публікація тез.

Всеукраїнські науково-практичні конференції

«Мовна комунікація: наука, культура, медицина» (Тернопіль, 9–10 жовтня 2012 р.) – секційна доповідь, публікація тез;

«Актуальні проблеми іншомовної комунікації: лінгвістичні, методичні та соціально-психологічні аспекти» (Луцьк, 24 квітня 2012 р.) – публікація тез;

«Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки» (Київ, 9 квітня 2015 р.) – пленарна доповідь, публікація тез.

Додаток Н
Довідки про впровадження

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ МЕДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ»
Заснований у 1992

PRIVATE HIGHER
EDUCATIONAL ESTABLISHMENT
«KYIV MEDICAL
UNIVERSITY»
Established in 1992

Від «30» листопада 2019 р. № В-Б/5160

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Коломієць Тетяни В'ячеславівни
за темою «Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності
майбутніх провізорів у вищих медичних навчальних закладах» за спеціальністю 015 –
Професійна освіта (теорія і методика професійної освіти)

Впродовж 2018/2019 н.р. в освітньому процесі фармацевтичного факультету ПВНЗ «Київський медичний університет УАНМ» здійснювалося впровадження матеріалів дисертаційного дослідження Коломієць Т.В. «Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів у вищих медичних навчальних закладах». Авторські розробки впроваджувалися в систему теоретичної і практичної підготовки студентів фармацевтичного факультету на кафедрі іноземних мов та соціально-гуманітарних дисциплін ПВНЗ «Київський медичний університет УАНМ». Зацікавленість і активна участь студентів у проведенні занять, відповідно до запропонованої тематики, підтверджують актуальність і практичну цінність наукової роботи.

Матеріали дослідження широко використовувалися співробітниками кафедри іноземних мов та соціально-гуманітарних дисциплін при укладанні науково-методичних рекомендацій для майбутніх провізорів. Висвітлені в дослідженні питання стали основою для розробки завдань для самостійної роботи студентів.

Варто підкреслити науково-педагогічну та практичну цінність проведеного дисертанткою дослідження, результати якого одержали схвальні відгуки студентів, методистів та викладачів ПВНЗ «Київський медичний університет УАНМ», що дають підстави рекомендувати їх до уваги не лише науковців, але й до практичного застосування у закладах вищої медичної освіти.

Завідувач кафедри іноземних мов
та соціально-гуманітарних дисциплін,
канд. пед. наук, доцент

Т.В. Кірік

Проректор з науково-педагогічної роботи
та післядипломної освіти,
д. мед. н., професор

С.І. Доан

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ

02099, м. Київ, вул. Бориспільська, 2
www.kmu.edu.ua
e-mail: info@kmu.edu.ua

2, Boryspilska St, Kyiv, 02099
тел./факс.: +38 (044) 567-29-29
Код ЄДРПОУ 16478809

КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Україна, м. Київ-03179,
вул. Львівська, 49
Тел.: 334-30-46
594-03-01
Факс: 503-02-77

<http://www.kymu.edu.ua>
e-mail: info@kymu.edu.ua

KYIV INTERNATIONAL
UNIVERSITY

49, Lvivska str.
03179-Kyiv; Ukraine
Tel.: 334-30-46
594-03-01
Fax: 503-02-077

<http://www.kymu.edu.ua>
e-mail: info@kymu.edu.ua

19.06.19 № 085

ДОВІДКА

про апробацію і впровадження результатів дисертаційного дослідження

Коломієць Тетяни В'ячеславівни

**«Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності
майбутніх провізорів у вищих медичних навчальних закладах»**

Результати дослідження Коломієць Тетяни В'ячеславівни «Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів у вищих медичних навчальних закладах» впроваджувалися у практику роботи ПВНЗ «Київський міжнародний університет» у 2018-2019 роках. Т.В. Коломієць провела констатувальний та формувальний етапи експерименту зі студентами медико-фармацевтичного факультету, які навчалися за напрямом підготовки «Фармація». Дисертантка теоретично розробила та експериментально апробувала педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів у закладах вищої освіти, розробила відповідну модель.

Особливої уваги заслуговує впровадження у навчальний процес сучасних педагогічних технологій: інтерактивних, ігрових, інформаційно-комунікаційних та ін. У процесі технологізації найбільш ефективним виявилось застосування мультимедійної презентації, методу проєктів, кейс-методу, рольової та ситуативної ігор, дискусії тощо.

Проведена робота й отримані кінцеві результати дослідження Т.В. Коломієць сприяли підвищенню ефективності процесу фахової підготовки майбутніх провізорів медико-фармацевтичного факультету та можуть бути рекомендовані для впровадження у практику роботи вищої школи.

Завідувач кафедри психології та педагогіки,
кандидат психологічних наук,
професор

Н. Д. Абрамян

Проректор з навчально-виховної роботи,
кандидат юридичних наук, професор

Т.В. Данченко

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені О.О. БОГОМОЛЬЦЯ

01601 м. Київ, бульвар Т. Шевченка 13
тел.:(044) 234-40-62, факс : (044) 234-92-76

21.06.2019 № 120/1 - 1214

На № _____

ДОВІДКА

про апробацію і впровадження результатів дисертаційного дослідження
Коломієць Тетяни В'ячеславівни
**«Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності
майбутніх провізорів у вищих медичних навчальних закладах»**

Результати дослідження Т.В. Коломієць «Педагогічні технології формування фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів у вищих медичних навчальних закладах» впроваджувалися в практику роботи кафедри іноземних мов Національного медичного університету імені О.О. Богомольця у 2014-2018 роках. Т.В. Коломієць апробувала на практиці комплекс діагностичних методик щодо визначення рівнів сформованості фахової комунікативної компетентності у майбутніх провізорів. Результати констатувального експерименту довели необхідність проведення системної роботи щодо формування фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів з використанням засобів ІКТ.

Результати дослідження дисертантки було використано у навчальному процесі Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, зокрема у викладанні дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)».

Впроваджені результати дисертаційної роботи сприяли підвищенню рівня комунікативної компетентності студентів, створили підґрунтя для формування фахової комунікативної компетентності у студентів фармацевтичного факультету, що покращить результати майбутньої професійної діяльності.

Проведений експеримент довів, що дослідження Т.В. Коломієць є результативним і відповідає вимогам до організації і проведення наукового пошуку. Аналіз результатів дослідження, яке здійснила Тетяна В'ячеславівна Коломієць, дає змогу стверджувати про доцільність його впровадження в практику вищої школи.

Завідувач кафедри іноземних мов,
доцент

Перший проректор з науково-педагогічної
роботи та післядипломної освіти,
доктор медичних наук, професор

Л.Я. Аврахова

Ю.Л. Кучин

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Проректор з науково-педагогічної роботи,
Національного
фармацевтичного університету,
проф. МАРИТЯНКА**

2019 р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

1. Найменування пропозиції: наукове обґрунтування педагогічних технологій формування фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей у закладах вищої освіти.

2. Ким і коли запропонований: Коломієць Т.В., аспіранткою кафедри психології та педагогіки Київського міжнародного університету.

3. Джерела інформації:

Коломієць Т. В. Використання інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у процесі вивчення гуманітарних дисциплін підготовки майбутніх провізорів. *Збірник «Педагогічна теорія і практика» Київського міжнародного університету*. Випуск 5. Київ: КиМУ, 2014. С. 231–247. Kolomiets T. V. Model of formation of professional communicative competence in future pharmacists in higher educational establishments. - *Педагогічна теорія і практика: зб. наук. праць*. К.: КиМУ, 2018. Вип. 2 (7). Рр. 210–225. Коломієць Т. В. Результати сформованості фахової комунікативної компетентності у майбутніх провізорів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін після проведення формувального експерименту. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2016, №5. С. 344–348. Kolomiets, T. V. Methods and forms of teaching during the formation of the professional communicative competence in future pharmacists with ICT. *Prospects for development of education and science. Collection of scientific articles*. Academic Publishing House of the Agricultural University. Plovdiv, Bulgaria, 2016. Рр. 304–308. Коломієць Т. В. Основні показники сформованості фахової комунікативної компетентності майбутніх провізорів при вивченні іноземної мови (за професійним спрямуванням). *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*, випуск 43, Київ-Вінниця, 2015. – С. 320–324.

4. Де впроваджено: кафедра іноземних мов Національного фармацевтичного університету

5. Термін впровадження: 2017-2019 навчальний рік

6. Форма впровадження: науково-педагогічний процес кафедри іноземних мов Національного фармацевтичного університету

7. Результат впровадження: підвищення рівня сформованості фахової комунікативної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей.

Відповідальний за впровадження:

Завідувач кафедри іноземних мов
Національного фармацевтичного університету,
д. пед. наук, доцент

Л.Г. Буданова